

176140

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

URARTU TAŞ KAPLARI

**PINAR GÜNGÖR
9725011454**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. OKTAY BELLİ

İSTANBUL - 2001

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

URARTU TAŞ KAPLARI

**PINAR GÜNGÖR
9725011454**

Tez Danışmanı: Prof. Dr. OKTAY BELLİ

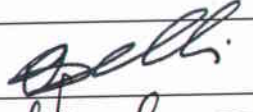
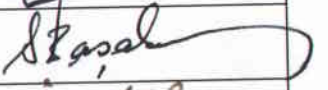
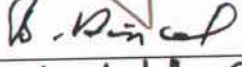
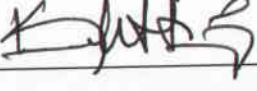
İSTANBUL - 2001

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

TARİH Bilim Dalında **9725011454** numaralı **PINAR GÜNGÖR**'ün hazırladığı “Urartu Taş Kapları” konulu **YÜKSEK LİSANS TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 10.Maddesi uyarınca **21.03.2001 Çarşamba** günü saat **11.00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin^{Kabulü}ne*
~~OYDİRLİĞİ~~ /**OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.OKTAY BELLİ	Kabulü	
DOÇ.DR.SAİT BAŞARAN	Kabulü	
PROF.DR.ÖNDER BİLGİ	Kabulü	
PROF.DR.BELKİS DİNÇOL	Kabulü	
DOÇ.DR.KEMALETTİN KÖROĞLU	Kabulü	

* BU KISMA SAVUNMA SONUCUNA GÖRE “KABULÜ”, “REDDİ” VEYA “DÜZELTİLMESİ” YAZILACAKTIR.

ÖZ

Bu çalışmada Urartu Taş kaplarının tipolojik gelişimi, Urartu merkezlerindeki dağılımı, kullanım amaçları güvenilir bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Urartu Taş kapları ve kullanım amaçları bu güne değin az araştırılmış konulardandır.

Çalışmanın I. kısmında İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi depolarında bulunan Çavuştepe Kalesi, Van Kalesi Höyük, Yukarı Anzaf Kalesi, Tuşpa Altıntepe Nekropolü ve Karagündüz Höyük kazılarında sağlanan malzemeler tek tek elden geçirilmiş, katalog fişleri kontrol edilmiş, çizimleri yapılmış fotoğraf çekimleri tamamlanmıştır. Van müzesi deposunda bulunan Çavuştepe Kalesi Kazılarında ortaya çıkarılan taş kaplarda Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünden alınan 12.08.1998 tarihli 0-16-00.01/707 AM6 sayılı izin belgesi ile incelenmiş, müze envanter ve etüd defterleri kontrol edilmiş, çizim ve fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Orijinal eserlere ulaşamadığı durumlarda süreli yayınlar incelenmiştir. Çizimler 1/3 oranında küçültülerek rapidoya geçirilmiştir. Malzeme katalog fişlerine geçirilerek tez kataloğu oluşturulmuştur. Kap örneklerinin ağız çapı / dip çapı yükseklikleri verilmiştir. Parça halindeki kapların ağız profili ve dip çapları "çap ölçer" yardımı ile alınmıştır. Urartu Taş Kapları üzerinde yaptığımız bu çalışmada toplam 91 parça taş kap incelenmiştir.

ABSTRACT

In this work, it's tried to be exposed the typological progress, distribution at Urartu Centers, aim of their use of Urartu stone vessels, in a responsible way. Up to present Urartu stone vessels and the aims of their use are the seldom research subjects.

In the first part of this work, the pieces which are found at Çavuştepe Castle, Van Castle Höyük, Yukarı Anzaf Castle, Tuşpa Altıntepe Necropolis and are kept in Van Region History and Monument Archeology Research Department of Istanbul University, were examined piece by piece, catalogue receipts were checked, drawings of the materials were completed and their photographs were taken. The stone vessels which are found at Çavuştepe Castle excavation and now kept in Van Museum were examined by the permit receipt given by the Ministry of Culture and Monuments Museum General Management dated at 12.08.1988 and MMG (AMG) numbered of 0-16 00.01/707 and Museum Inventory and registry books are checked, drawing and photographs of the materials were completed in case of the original pieces absence, the perfectly publications were examined. The drawing were sized at the scale 1/3 and drawn by rapido pen. The pieces were indexed and thesis catalogue was completed. Ring diameters and heights, bottom diameters and heights of the vessel samples were written. Ring profiles and bottom diameter of broken pieces were measured by the help of "diameter measure". In this work Urartu Stone vessels, 91 pieces of stone vessels are examined totally.

ÖNSÖZ

"Urartu Taş Kapları'nı" konu alan Yüksek Lisans tezimin çalışmaları 1998-1999 öğrenim yılında bu konuyu araştırmam için bana veren, çalışmalarımı yönlendiren ve denetleyen değerli hocam Sayın Prof.Dr. Oktay BELLİ'nin yönetiminde başlamıştır. Urartu Taş Kapları'nın tipolojik gelişimini, Urartu merkezlerindeki dağılımını, kullanım amaçlarını güvenilir bir şekilde ortaya koymayı amaçladık.

Urartu Taş Kapları ve bu kapların kullanım amaçlarının az araştırılmış olması, kazı ve yüzey araştırmalarında bulunan taş kap örneklerine kazı raporları ve monografilerinde pek fazla yer verilmemesi, bu konuda yazılmış yayınların çok az olması, konu hakkındaki bilgilerimizi kısıtlı kılmış, çalışmamızın istenilen doğrultuda ilerlemesini zorlaştırmıştır.

Çalışmalarım sırasında bana her konuda yardımcı olan, gerekli bilimsel açıklamalarda bulunan, tezimi denetleyen Sayın Hocam Prof.Dr. Oktay BELLİ'ye en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım.

Tezin hazırlanışı sırasında değerli fikirleri ile çalışmalarına yön veren, yardımlarını esirgemeyen Sayın Erkan KONYAR'a teşekkür etmeyi borç sayarım.

Öğrenimim ve tezimin hazırlanışı sırasında bana her zaman maddi ve manevi yönden destek olan sevgili aileme en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

İstanbul 2001

Pınar GÜNGÖR

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZ - ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
HARİTA LİSTESİ	VII
LEVHA LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	XX
I. GİRİŞ.....	1
A. URARTU COĞRAFYASI ve DOĞU ANADOLU'NUN GENEL COĞRAFİ DURUMU	2
B. URARTU SİYASİ TARİHİNİN ANA HATLARI	6
C. ANADOLU'DA TAŞ KAP BULUNTU MERKEZLERİ	12
II. TAŞ KAP YAPIM MALZEMELERİ ve TAŞ İŞLEMECİLİĞİ	19
A. TAŞ İŞLEMECİLİĞİ	19
B. TAŞ TÜRLERİ, TAŞ OCAK ve ATÖLYELERİ	20
1. ANDEZİT	20
2. KUMTAŞI	22
3. BAZALT	23
4. PORFİR	24
III. URARTU TAŞ KAPLARI BULUNTU MERKEZLERİ	24
A. TUŞPA (VAN KALESİ) ve VAN KALESİ HÖYÜK	24
B. YUKARI ANZAF KALESİ	25
C. ARGİŞTİHİNİLİ (ARMAVİR - BLUR)	26
D. ÇAVUŞTEPE KALESİ (SARDURİHİNİLİ)	26
E. TOPRAKKALE (RUSAHİNİLİ)	27
F. AYANİS / AĞARTI KALESİ	28
G. KARMİR BLUR (TEİŞEBAİ-URU)	28
H. BASTAM KALESİ (RUSAİ URU-TUR)	28
I. TUŞPA ALTINTEPE NEKROPOLÜ	29

IV. URARTU TAŞ KAPLARI, KATALOG ve BENZERLERİ.....	30
A. BEZEMELİ TAŞ KAPLAR.....	30
1. GEOMETRİK BEZEMELİ KAPLAR.....	32
2. BİTKİ BEZEMELİ KAPLAR.....	36
3. GEOMETRİK - BİTKİ BEZEMELİ KAPLAR.....	40
4. HAYVAN FİGÜRLÜ KAPLAR.....	42
5. MİTOLOJİK ve AV SAHNELİ KAPLAR.....	44
B. BEZEMESİZ KAPLAR.....	46
1. I. GRUP KAPLAR.....	46
2. II. GRUP KAPLAR	50
3. III. GRUP KAPLAR.....	57
V. SONUÇ.....	62
BİBLİYOGRAFYA.....	68
EKLER.....	
HARİTALAR.....	85
LEVHALAR	86

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Çilingiroğlu: 1997 iç kapak.

LEVHA LİSTESİ

Levha I

- çizim 1. Demircitepe: Harmankaya - TAY. Neolitik.
- çizim 2. Çınaz III. Bahar 1988: 518, 2/1
- çizim 3. Çınaz III. Bahar 1988: 518, 2/2
- çizim 4. Değirmentepe Esin 1984: Lev 163/5
- çizim 5. Kurucay Höyük, Duru 1996: Lev 163/5

Levha II

- çizim 1-3 Çayönü: Özdoğan - Özdoğan 1993: 5/12
- çizim 4-6 Çayönü: Özdoğan - Özdoğan 1993: 4/1,8,78.
- çizim 7-9 Çayönü: Özdoğan - Özdoğan 1993: 3/301, 315, 314.
- çizim 10-11 Çayönü: Özdoğan - Özdoğan 1993: şek. 2.

Levha III

- çizim 1-9 Hallan Cemi: Rosenberg - Davis 1992, 14 fig 7/1-9

Levha IV

- çizim 1-7 Hallan Cemi: Rosenberg - Davis 1992, 14 fig 8

Levha V

- çizim 1-13 Hallan Cemi Rosenberg 1991, 456 fig 8

Levha VI

- çizim 1-7 Tille Höyük Collan ve diğerleri 1993: 54 fig 71.
- çizim 8 (a-d) Tille Höyük Collan ve diğerleri 1993: 36 fig 62.

Levha VII

- çizim 1. Kültepe: Özgüç - Özgüç 1953: Lev. 46 res. 397
- çizim 2. Boğazköy : Boehmer 1972: 2164.
- çizim 3. Boğazköy : Boehmer 1972: 2167.
- çizim 4. Boğazköy : Boehmer 1972: 2171.
- çizim 5 Boğazköy : Boehmer 1972: 2182.
- çizim 6 Boğazköy : Boehmer 1972: 2185.

Levha VIII

- çizim 1 Boğazköy : Boehmer 1972: 2190.
- çizim 2 Boğazköy : Boehmer 1972: 2192.
- çizim 3 Boğazköy : Boehmer 1972: 2193.

Levha IX

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 - Levha VI/1.
- çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 - Levha VI/6.
- çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 190 - Levha I/5.
- çizim 4. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 73 - fig 4/1.
- çizim 5. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 73 - fig 4/4.
- çizim 6. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 - Levha VI/5.

Levha X

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 190 - Levha I/1.
- çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 73 - fig 4/2.
- çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 - Levha VI/8.
- çizim 4. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 190 - Levha I/6.

Levha XI

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 - Levha VI/4
- çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 70 fig 2/1
- çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 191 - Levha II/1
- çizim 4. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 70 fig 2/2

Levha XII

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 69 fig 1/3.
- çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 194 - Levha V/2.
- çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 194 - Levha V/5.
- çizim 4. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 194 - Levha V/3.
- çizim 5. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 194 - Levha V/7.
- çizim 6. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 69 - fig 1/5.
- çizim 7. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 69 - fig 1/6.
- çizim 8. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 69 - fig 1/2.

Levha XIII

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 Levha VI/3.
- çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 70 fig 2/2.
- çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 194 Levha V/4.
- çizim 4. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 73 fig 4/3.
- çizim 5. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 190 Levha I/3.

Levha XIV

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 193 Levha IV/1.
- çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 193 Levha IV/2.

- çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 71 fig 3/5.
çizim 4. Toprakkale Lehman Haupt 1905: p.80 phc. 49.
çizim 5. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 71 fig 3/4.
çizim 6. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1994: 71 fig 3/3.

Levha XV

- çizim 1. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 195 Levha VI/1.
çizim 2. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 192 Levha III/1.
çizim 3. Ayanis Kalesi : Çilingiroğlu 1996: 192 Levha III/3.

Levha XVI Kamir Blur Kalesi: Piotrovskii 1962: 102 phc: 66
Ermenistan Tarih Müzesi.

Levha XVII Karmir Blur Kalesi: Riemschneider 1965.
Ermenistan Tarih Müzesi.

Levha XVIII Karmir Blur Kalesi: Piotrovskii 1967: 71/50
Ermenistan Tarih Müzesi

Levha XIX

- çizim 1. Karagündüz Höyük: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve
Arkeoloji Araştırma Merkezi
çizim 2. a-b Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve
Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XX

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji
Araştırma Merkezi
çizim 2. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
çizim 3. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
çizim 4. Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve
Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XXI

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji
Araştırma Merkezi
çizim 2. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji
Araştırma Merkezi
çizim 3. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha XXII

- çizim 1. Bastam - Livar : Kroll 1977: 87 çizim 23
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi. Van Müzesi
- çizim 3. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 4. Yukarı Anzaf Kalesi : İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji araştırma Merkezi
- çizim 5. Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji araştırma Merkezi

Levha XXIII

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 2. Bastam Kalesi: Kleiss 1979: 72 Abb 80/1
- çizim 3. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 4. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi.
- çizim 5. Bastam Kalesi: Kleiss 1979: 72 Abb 80/2
- çizim 6. Bastam Kalesi: Kroll 1972: 83 Abb 7/1

Levha XXIV

- çizim 1. Bastam Kalesi: Kroll 1979: 216 Abb 12/5
- çizim 2. Bastam Kalesi: Kroll 1979: 216 Abb 12/4
- çizim 3. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 4. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 5. Bastam Kalesi: Kroll 1979: 216 Abb 12/1

Levha XXV

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 3. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 4. Van Kalesi Höyük İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 5. Çavuştepe Kalesi İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XXVI

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

- çizim 3. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 4. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi.
- çizim 5. Tuspa Altıntepe Nekropolü: Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi.

Levha XXVII

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 3. Van Kalesi Höyük: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 4. Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 5. Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XXVIII

- çizim 1. a-b Çavuştepe Kalesi İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
-
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XXIX

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 2. Bastam Kalesi: Kroll 1979: 216 Abb 12/2
- çizim 3. Bastam Kalesi: Kroll 1979: 216 Abb 12/3
- çizim 4. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha XXX

- çizim 1. Bastam : Kleiss: 72 Abb 81/
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi : Van Müzesi
- çizim 3. Van Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
- çizim 4. Bastam : Kleiss: 72 Abb 80/3
- çizim 5. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha XXXI

- çizim 1. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
- çizim 2. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

- çizim 3. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi
çizim 4. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi
çizim 5. Çavuştepe Kalesi: Erzen 1978: 45, res 30 Lev 39. D

Levha XXXII

- çizim 1. Argistihinili : Martirosjan 1974 167 phc. 105
çizim 2. Karmir Blur: Piotrovskii 1955: 13 fig:6

Levha XXXIII

- Resim 1. Caferhöyük: Cauvin ve diğerleri 1999: 69 fig 17
Resim 2. Caferhöyük: Cauvin ve diğerleri 1999: 69 fig. 18

Levha XXXIV

- Resim 1. Hallan Cemi: Rosenberg 1999: 14 fig 5
Resim 2. Hallan Cemi: Rosenberg-İnal 1994 fig 4

Levha XXXV

- Resim 1-8 Hacılar: Mellart 1970b: 166 Level VI-CXI

Levha XXXVI

- Resim 1-5 Hacılar: Mellart 1970b: 168 Level II CXIV

Levha XXXVI

- Resim 1-3 Karagündüz Höyük Van Çevresi Tarih Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XXXVIII

- Resim 1. Üçtepe Höyük Sevin 1994b: 411 resim 10
Resim 2. İnandıktepe: Özgüç 1988: 45 Levha 66/1

Levha XXXIX

- Resim 1. Alishar Höyük: Van Der Osten 1937: 97 fig 94/d.422
Resim 2. Alishar Höyük: Van Der Osten 1937: 97 fig 94/d 357
Resim 3. Alishar Höyük: Van Der Osten 1937: 97 fig 94/c.14

Levha XL

- Resim 1. Boğazköy : Boehmer 1972: 2181.
Resim 2. Boğazköy : Boehmer 1972: 2183.
Resim 3. Boğazköy : Boehmer 1973: 2184.

Levha XLI

- Resim 1. Tell Halaf Oppenheim : 1962: Levha 51/1
- Resim 2. Tell Halaf Oppenheim : 1962: Levha 51/28
- Resim 3. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 51/29
- Resim 4. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 51/2
- Resim 5. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 51/4
- Resim 6. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 51/3
- Resim 7. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 53/116
- Resim 8. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 53/112
- Resim 9. Tell Halaf Oppenheim: 1962: Levha 52/78

Levha XLII

- Resim 1. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 75 fig. 6/3
- Resim 2. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 75 fig. 6/2
- Resim 3. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 75 fig. 6/1
- Resim 4. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 75 fig. 6/6
- Resim 5. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 74 fig.5/5
- Resim 6. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 74 fig. 5/6

Levha XLIII

- Resim 1. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 74 fig. 5/3
- Resim 2. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 74 fig. 5/4
- Resim 3. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 74 fig. 5/2
- Resim 4. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 74 fig. 6/5
- Resim 5. Ayanis Kalesi Çilingiroğlu 1994: 75 fig.6/4

Levha XLIV

- Resim 1-2 Karmir Blur: Piotrovskii 1966: 271 Levha XLIX

Levha XLV

- Resim 1 a-d Karmir Blur: Piotrovskii 1959: Levha XLVIII

Levha XLVI

- Resim 1. Karmir Blur: Piotrovskii 1969: 110

Levha XLVII

- Resim 1 a-b Çavuştepe Kalesi: Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XLVIII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi, Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha XLIX

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha L

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LI

Resim 1-3 Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi, Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi, Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LIII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LIV

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LV

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LVI

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LVII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LVIII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LIX

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LX

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXI

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXIII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXIV

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXV

Resim 1-2 Van Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXVI

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXVII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXVIII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXIX

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXX

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXI

Resim 1-3 Tuspa Altıntepe Nekropolu İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXIII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXIV

Resim 1-2 Van Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXV

Resim 1-2 Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXVI

Resim 1-2 Yukarı Anzaf Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXVII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXVIII

Resim 1. Çavuştepe Kalesi: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Resim 2. Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXIX

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXX

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXXI

Resim 1-3 Van Kalesi Höyük: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXXII

Resim 1-3 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXXIII

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXXIV

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXXV

Resim 1-3 Van Kalesi Höyük: İstanbul Üniversitesi Van Bölgesi Tarih ve Arkeoloji Araştırma Merkezi

Levha LXXXVI

Resim 1-2 Çavuştepe Kalesi: Van Müzesi

Levha LXXXVII

Resim 1 Bastam Kroll 1979 taf. 60

Levha LXXXVIII

Adilcevaz Kef Kalesi Bazalt Payelerrin dört yanında yer alan kabartmalar: Bilgiç-Öğün 1964: fig 2

Levha LXXXIX

çizim 1 Bronz kemer parçası - Karmir Blur Tarih Müzesi Erevan, Azarpay 1968: fig 14

çizim 2 Bronz kemer parçası: Eichler 1984: 18

Levha LXL

çizim 1. Zakim Kemer - Hermitağ Museum Leningrad Azarpay 1968: fig 13

çizim 2. Toprakkale kazanları sireneklentisi Çilingiroğlu 1984: 156 Lev 10 rev 2

Levha LXXLI

Gümüş bakraç - Doğu Anadolu Özel Koleksiyon Kellner 1975-76. Lev I/1, II/1

Levha LXLII

Çizim 1. Pektoral: Kellner 1977: Lev 4, no 3

Çizim 2. Pektoral: Kellner 1977: Lev 1, no 1

Levha LXLIII

Tunç miğfer: Eichler 1984: Lev 8,91

Levha LXLIV

Kral Menua'ya ait yazıtlı tunç at alınlığı Salvini 1980: Lev VIII

Levha LXLV

Tunç at alınlığı: Eichler 1984: Lev 24

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser/yer
A.g.e.	: Adı geçen eser
AMI	: Archaeologische Mitteilungen aus İran, Berlin.
AMGM	: Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
An. Ar	: Anadolu Araştırmaları, İstanbul.
AS	: Anatolian Studies, London.
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara.
EDB.FAK.YAY	: Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
et. Al	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
IRAQ	: British School of Archaeology ın IRAQ, London.
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara.
MEBY	: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
ODTÜ, KPY	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Keban Projesi Yayınları, Ankara.
p/pp veya s.	: sayfa - sayfalar
TAD	: Türk Arkeoloji Dergisi.
TTKY	: Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
YEKVY	: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir.

I. GİRİŞ

Urartu Taş Kapları ve bu kapların kullanım amaçları, bugüne değin az araştırılmış konulardandır.

Bugüne değin kazı ve araştırma yapılan Urartu yerleşim merkezlerinde madenden ve pişmiş topraktan yapılmış değişik formdaki çanak ve çömleklere fazlaca rastlanıldığı halde ele geçen taş kapların sayısı oldukça azdır. Bunun yanında kazı ve yüzey araştırmalarında bulunan taş kap örneklerine kazı raporları ve monografilerinde pek fazla yer verilmemesi bu konudaki bilgilerimizi kısıtlı kılmıştır.

Bu çalışma da Van Kalesi Höyük, Çavuştepe Kalesi, Yukarı Anzaf Kalesi, Bastam Kalesi, Tuşpa Altıntepe Nekropolü, Karmir-Blur, Toprakkale, Ayanis Kalesi ve Arğıştihinili'de yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan, çeşitli taş cinslerinden yapılmış farklı form ve büyüklükteki kaplar incelenecektir.

A- URARTU COĞRAFYASI ve DOĞU ANADOLU'NUN GENEL COĞRAFI DURUMU

Eski Anadolu ve Yakındoğu'da ortaya çıkan, kültürel ve askeri açıdan yüksek seviyeye ulaşmış uygarlıkların bu başarısında bir çok faktörün yanında bölgenin coğrafi özellikleri de büyük bir öneme sahiptir. Yörenin doğal zenginlikleri, iklimin tarım ve hayvancılığa uygun oluşu, sulanabilen yeterli arazinin varlığı veya komşu kültür bölgeleri ile bağlantıyı engellemeyen arazi yapısı siyasi oluşumların ve bunun sonucunda gelişmiş kültürlerin yaratılmasında her zaman etkili olmuştur. En eski çağlardan beri Mezopotomya'da kurulan uygarlıklar farklı çağlarda ve bölgelerde gelişen Anadolu kültürleri coğrafi şartların sunduğu olanaklar ile şekillenebilmişlerdir. Uygun coğrafi koşulların var olduğu bölgelerdeki yaratıcı insanlar kendi yeteneklerinin ve kültür birikimlerinin yanında bir coğrafi olanakları da kullanmışlar ve arzuladıkları başarıyı bazen önemli ölçüde elde etmek şansını yakalamışlardır.

Urartu Krallığının kurulduğu topraklar incelendiğinde görülecektir ki; coğrafya Urartu'ya amaçladığı uygarlığa erişebilmesinde hiç de Anadolu'nun diğer bölgeleri kadar cömert davranmamıştır. Ancak bölgenin coğrafyasının yarattığı olumsuzlukları Urartu yönetimi tarafından kendi yararları ve bu bölgedeki varlıklarının sürebilmesi için ustaca kullanılmıştır. Urartu mimarisinde, askeri eylemlerde veya sanatın bir çok dalında gözlenen gelişmişlikten çok daha büyük bir başarı doğa ile mücadelelerinde ve olumsuz gibi görünen doğal çevreyi kendi yararlarına da kullanmalarında görülür¹.

Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için Urartu Krallığının kurulduğu bölgenin coğrafi karakterine ana hatları ile bakmak gerekmektedir.

Doğu Anadolu, sıra dağların birbirine çok fazla yaklaşıp sıklaştığı ve aynı zamanda doğuya gidildikçe yüksekliklerin arttığı yüksek bir bölgedir. Şekil itibari ile kaidesini adeta doğu sınırlarının oluşturduğu ve güney kenar dağlarının çevirdiği,

¹ Altan Çilingiroğlu, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, İzmir: YEKVY, 1997, s.4.

zirvesi İç Anadolu'ya doğru ilerleyen bir üçgeni andırır. Kendine has özellikleri ile yurdumuzun diğer yerlerinden ayrılan bir coğrafi bölgedir.

Doğu Anadolu Bölgesinin sınırları, güneyde Maraş civarında Güneydoğu Torosları kavsinin dış etekleri, batıda Kızılırmak ile Fırat arasındaki su bölümü çizgisi, Kuzeyde Doğu Karadeniz Dağlarının güney eteklerini takip ederek Bayburt Ovasını içine aldıktan sonra güneye dönen bir çizgi oluşturur. Gerçek sınırları ise kuzeydoğuda Kura çöküntüsüne, doğuda ise Urmiye Gölü platosuna kadar uzanır. Böylece bugünkü sınırlarımızın dışında coğrafi bakımdan daha geniş bir araziye Doğu Anadolu Bölgesi olarak kabul etmek lazımdır².

Bölge kıvrılmalarından, arka arkaya gelen yükselme ve alçalmalardan, bu şekilleri büyük ölçüde değiştiren çok şiddetli volkanik faaliyetlerden meydana gelmiştir. Tortoniyen sonlarında başlayan kıvrılma hareketleri, yükselme ve karşılığında bazı yerlerde de alçalma hareketleri Miyosen sonlarına kadar devam eder. Pliyosende ve IV. zamanda aynı tektonik hareketler devam eder. Kırılma ve çökme hatlarının doğrultusu doğu-kuzeybatı, bazen kuzey - güney, bazende güney batı - kuzey doğudur. Bu kırılma hatları boyunca çok şiddetli bir volkanizma oluşarak, Doğu Anadolu'nun en büyük kısmını kaplamış, bunlardan çıkan lavlar yüksek ve tek tek dağlar, veya etrafa yayılarak geniş ve çok yüksek yaylalar, çukurları doldurarak yüksek ovalar oluşturmuşlardır³. Doğu Anadolu Bölgesi kırılma hatları üzerinde meydana gelen faaliyetler Aladağlar, Tendürek dağları gibi sıradağları veya Nemrut, Süphan, Ağrı Dağı gibi volkanik dağları oluşturmuşlardır.

Doğu Anadolu'nun en belirgin ve onu Anadolu'nun diğer bölgelerinden ayıran özelliği burasının yüksek oluşudur. Büyük kısmı çoğunlukla denizden 2000 metrenin üstünde uzanan geniş düzlüklerle kaplıdır. Bu düzlükler yer yer çöküntü alanlar veya yüksek dağlarla bozulur. Bölgenin en alçak yeri 875 m. yükseklikte olan Iğdır Ovasıdır. Ortalama yükseklikleri 2000 m olan Başkale, Erzurum Ovaları, iskan ve tarım yapmaya olanak tanıyan bölgelerdir ve İç Anadolu ile Batı Anadolu'da bulunan bir çok dağın

² Afif Erzen, Doğu Anadolu ve Urartular - Eastern Anatolia und Urartians, Ankara, TTKY, 1992, s.1.

³ Hüseyin Saraçoğlu, Doğu Anadolu Bölgesi, İstanbul, 1989, MEY, s.3.

zirvelerinden daha yüksektedirler. Bu platolarda tarım yapılmakta, hayvan yetiştirilmekte ve insan toplulukları birleşik bir halde yaşamaktadırlar⁴.

M.Ö.IX. yüzyıl ve VI. yüzyıl arasında merkezini Van Gölü ve çevresinin oluşturduğu, kuzeydoğuda Kura çöküntüsünden güneyde Toros Dağlarına, doğuda Urmiye Platosundan, batıda Fırat nehrinin çizdiği kavise kadar uzanan coğrafi bölgede kurulan Urartu Krallığı (bir kaç bölgenin dışında) aşağıda belirtilen coğrafi alanlar içinde kurulmuş ve genişlemiştir.

BİTLİS-HAKKARİ BÖLGESİ

Doğu Anadolu'nun alt bölgelerinden biri, Bitlis Hakkari Bölgesidir. Bölgenin güney kenarında geniş bir yay oluşturarak gayet belirli bir duvar halinde uzanan, Güneydoğu Torosları ile çevrili olan bu alan içerisinde yükseklikleri 4.000 metreyi bulan dağlar vardır. Akça kara (2940 m.) Artas (3475 m.), Arnas (3350 m), Karadağ (3630 m) ve Cilo (4.168 m) bunların en önemlileridir⁵. Van Gölü'nün genellikle güneyinde yer alan bu dağlar Van Gölü havzasına güneyden geçişi büyük oranda engeller. Doğu Anadolu'nun diğer yörelerine göre bu bölge çok az yağmur alır. Kış ayları soğuktur. En sıcak ay olan Temmuz'da bile ortalama sıcaklık 22° C ye ancak ulaşır⁶.

VAN BÖLGESİ

Doğu Anadolu içinde özellikli bir yere sahiptir. Düzgün olmayan bir üçgen şeklindeki bölgenin güneydoğusunda Toros Dağları, batısında volkanik Nemrut Dağı (3.050 m), kuzeyinde Süphan Dağı (4.058 m.), doğuda volkanik Tendürek Dağları (3.660 m) önemli yükseltilerdir. Bölgenin büyük bir kısmını 16.000 km² ile Van Gölü kaplar. Van Gölü tektonik kökenli bir depresyonun batı da Nemrut volkanından yayılmış olan lavların bir set oluşturması sonucunda meydana gelmiştir. Suları sodalı olan gölün tarımsal faaliyetlere katkısı yoktur. Van Gölü'ne kuzeydoğuda Altındere

⁴ Erzen, a.g.e., s.1-2.

⁵ Erzen, a.g.e., s.1, Çilingiroğlu, a.g.e., s.4.

⁶ Çilingiroğlu, a.g.e., s.4-5.

Çayı, doğuda Karasu, güneydoğuda Hosap Çayı dökülür. Bu akarsuların getirdiği alüvyonlarla kıyı ovaları oluşmuştur. Erciş Ovası, Muradiye Ovası, Gevaş Ovası, Gürpınar Ovası ve Van Ovası tarımsal faaliyetler için uygun alanlardır⁷. Bölgenin iklimi kuru ve soğuktur. Ancak Van Gölü'ne yakın bölümlerinde iklim biraz daha ılıktır.

YUKARI MURAT HAVZASI

Kuzeyde Erzurum-Pasinler ve Aras çöküntüsü, güneyde Muş Ovası ile çevrelenir. Ortalama yükseklik 2000-2200 m dir. Bu ortalama yüksekli içinde Bingöl Dağları (3250 m.) Ağrı Dağı (5165 m) bulunur. Murat ve Aras nehirleri ile sulanır. İklimi çok soğuk ve kurudur⁸.

ERZURUM-KARS HAVZASI

Güneyde Palandöken Dağları (3124 m), batıda Aşkale ve Karasu ile çevrelenmiştir. Kuzeyde ise Doğu Karadeniz Dağları sınırı meydana getirir. Doğa Anadolu'nun diğer bölgeleri gibi bu havzada Gavur Dağı (3100 m), Mescit Dağı (3250 m), Allahuekber Dağları (3126 m) Kargapazarı Dağları (3288 m) ve Akdağa (3.030) m olmak üzere yüksek dağlarla kaplıdır. Karasu, Oltu, Çoruh, Aras gibi nehirlerin varlığı bölge için bir avantaj olmasına karşılık iklim çok serttir⁹.

YUKARI FIRAT HAVZASI

Urartu Krallığının yayılım alanları içerisinde olan ve krallığın en erken dönemlerinden beri bir bölümü egemenlik altına alınan Yukarı Fırat Havzası Doğu Anadolu Bölgesinin dağlık bölgeleri kadar yüksek değildir. Bölgede Beydağı (2600 m), Buzdağı (2612 m), Munzur Dağı (3188 m), Mercan Dağı (3449 m) bulunmaktadır. İklim soğuktur. Yöre Fırat Nehri ve kolları tarafından sulanır. Böylece tarımsal açıdan doğuya oranla daha elverişli bir ortam yaratılır¹⁰.

⁷ Erzen, a.g.e., s.3, Çilingiroğlu, a.g.e., s.5.

⁸ A.e.

⁹ A.e. , s.6.

¹⁰ A.e., s.5-6.

URMİYE BÖLGESİ

Urartu ana yerleşim alanlarını oluşturan yukarıdaki bölgelerin dışında kalan ancak Urartu yayılımının ilk hedeflerinden biri olan kuzeybatı İrandaki Urmîye Bölgesi Van Gölü'nden 400-450 m. daha aşağıdadır. Bu nedenle iklim Van Gölü Havzası veya Doğu Anadolu'nun diğer bölgeleri kadar sert değildir. Güney kısımları çeşitli nehirler ile sulanır. Tarıma elverişli hal alır. Bu bölge çeşitli doğal yolları ile Urartu ana yerleşim alanları ile bağlanmıştır. Urartu ülkesinin güneyine Urmîye Ovası'ndan Kelişin Geçidi ile varmak mümkündür. Bu geçit Assur ve Urartu ülkelerini birbirine bağlamaktaydı¹¹.

B. URARTU SİYASİ TARİHİNİN ANA HATLARI

M.Ö.IX ve VI. yüzyıllar arasında çekirdeğini Van Gölü çevresinin oluşturduğu Urartu Krallığı, Çıldır, Sevan (Gökçe) ve Urmîye Göllerinin bulunduğu bölgeleri kapsamaktaydı. Urartu Krallığının sınırları kuzeyde Kafkasötesi'ne, doğuda Kuzeybatı İran içlerine, batıda Malatya çevresine, güneyde Urfa-Halfeti yakınlarına değin uzanmaktaydı. (Harita I)

M.Ö. XIII. yüzyılın ilk çeyreği ve M.Ö IX. yüzyılın ilk yarısındaki dönem, Van Gölü çevresinde yaşayan Uruatri ve Nairi Konfederasyonlarını kapsayan dönemdir. Merkezi Van Gölü yöresindeki bu bölgeden Assur Kralı I. Salmanassar (M.Ö. 1274-1245) "Uruatri" olarak söz etmektedir. Bu ad etnik olmaktan çok "dağlık ülke" anlamına gelen coğrafi bir yakıştırmaydı. I. Salmanassar'ın oğlu I. Tukulti - Ninurta'nın (M.Ö. 1244-1208) yazıtlarında bölge "Nairi Ülkeleri" olarak tanımlanmakta ve 43 kralın varlığına değinilmektedir. M.Ö.IX yüzyılın başlarında güneyde ortak düşman Assur Krallığının sürekli yağma seferlerine karşı koymak üzere Hurri kökenli boylardan oluşan Uruatri / Uruatri-Nairi konfederasyonlarının kendi aralarında birleşip devlete dönüşmesiyle ortaya çıkan kısa süreli bir politik güç olarak Doğu Anadolu yüksek yaylasından yerini almıştır.

¹¹ A.e., s.6.

Urartu ve Nairi feodal beyliklerinin veya kabilelerinin siyasi birliklerini gerçekleştirerek, bir devlet haline gelmesi ancak M.Ö.IX yüzyılın ortalarında olmuştur. Assur Kralı III. Salmanassar (M.Ö. 858-824) bir kaç defa Fırat kaynaklarından Dicle kaynaklarına kadar uzanan Urartu ülkesini idare eden Kral Aramu'ya karşı savaşmak zorunda kalmıştır. Bu dağlık ve güç şartlara sahip ülkeyi devamlı olarak hakimiyet altında tutmak Assurlular için imkansızdı¹².

Çağdaş Urartu ve Assur yazılı kaynaklarındaki veriler ve arkeolojik bulgular, Lutipri'nin oğlu kral I. Sarduri'den (M.Ö. 840-830) itibaren Urartular'ın "Merkezi Devlet Sistemi" ile yönetilmeye başladığını gösterir. Urartu'nun Krallık dönemi böylece başlamıştır. M.Ö.IX. yüzyılın ikinci yarısından M.Ö. VI. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu süreç içinde Urartu tahtından aynı hanedan içerisinde babadan oğula geçen 12 kral hüküm sürmüştür¹³.

Assur Kralı III. Salmanassar'ın bir yazıtında adı "Urartulu Seduri"¹⁴ olarak geçen Urartu Devletinin ve krallık sülalesinin gerçek kurucusu olan I. Sarduri Van Gölü'nün doğu kıyısında başkent Tuspa'nın özünü oluşturan Van Kalesi'ni de yaptırmıştır. Kale'nin kuzeybatı eteğinde uzanan ve "Sardur Burcu" ya da "Madır Burcu" olarak tanımlanan yapının tasları üzerinde 6 kez Yeni Assur Çivi yazılı ile kaleme alınmış yazıtlarında kendisini "Lutipri Oğlu Kral Sarduri", "Kudretli kral", "dünyanın kralı", "dehşet verici çoban", "büyük kral", "Nairi ülkesinin kralı" şeklinde tanıtmıştır¹⁵. I. Sarduri, bu yazıtlarında üstün güç ve egemenliğinden bahsetmesine rağmen askeri eylemleri hakkında bir bilgi vermemiştir¹⁶.

I. Sarduri'den sonra tahta oğlu İspuini (M.Ö. 830/825-810) geçmiştir. Kral İspuini dönemi, başkent Tuşpa ve çevresinde bir bayındırlık dönemi olarak

¹² Erzen, a.g.e., s.27.

¹³ Mehmet Taner Tarhan, "Urartu Devletinin Yapısal Karakteri", Türk Tarih Kongresi, IX (1986), s.287., dipnot 9.

¹⁴ Oktay Belli, "Urartular", Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.I, 1982, s.140-218.

¹⁵ Erzen, a.g.e., s.28.

¹⁶ Charles A.Burney, D.M. Lang, The People of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus, London, 1971, p.264.

tanımlanmaktadır¹⁷. İspuini'nin saltanatı döneminde Urartu Krallığı sadece Van Gölü ve çevresine değil Urmiye Gölü'nün güney ve güneybatısındaki topraklar¹⁸ Mana ülkesi, Urmiye Gölü'nün batı ve kuzeyi, tamamen denetimi altına alınmıştır. İspuini döneminde yapılan kaleler ile Van Ovası'nın savunması güçlendirilmiştir. Kuzeyden gelen yol için karakol niteliğindeki Kalecik, doğu yönünde kuzeybatı İran içlerine kadar uzanan ana yol üzerindeki Kıratlı ve Aşağı Anzaf Kaleleri güneydoğu da Elmalı Kaleleri, İspuini zamanında başkentin korunması için yapılan ilk sistemli tahkimatlarıdır¹⁹.

İspuini ve oğlu Menua'nın ortak krallıkları sırasında Urartu'nun merkezi devlet sistemine yönlendirildiği görülür. İki kral Assur Devletinin zayıf durumundan yararlanarak kendi devletlerinin gücünü arttırmışlar ve gerçek anlamda bir genişleme siyasetine başlamışlardır. Urartu'nun genişlemesi önce Urmiye Gölü'ne doğru güneydoğu istikametinde olmuştur. Bugün İran-Irak sınırı üzerinde Kuzey Zağros'da ki Kelisin Geçitinde bulunan Urartuca ve Assurca, yani iki dilde yazılmış kitabe²⁰ Van'ın doğusunda Ercek Gölü yakınlarındaki Karagündüz yazıtı ve Urmiye Gölü'nün güneybatısında Qalatgah'da bulunan bir yapıya ait yazıt bu iki kral döneminde Urartu Devleti'nin genişlemeye yönelik askeri seferleri hakkında geniş bilgi vermektedir.

İspuini'den sonra tahta geçen Kral Menua dönemi (M.Ö. 810-786/785) Urartu Krallığı'nda gerek askeri gerekse bayındırlık faaliyetleri ve yönetimdeki teşkilatlanma açısından büyük atılımların gerçekleştirildiği bir dönemdir. Urartu devletinin topraklarını doğu, kuzeydoğu, güneydoğu ve batı yönlerine doğru genişletmiştir. Taştepe Yazıtı güney-güneydoğuya, Palu ve Bağın Yazıtı batıya, Taşburun Yazıtı kuzey ve kuzey doğuya yapılan askeri seferler ve ülkenin bu dönemde ulaştığı sınırlar hakkında bilgi veren önemli yazıtları oluştururlar. Urartu Kralı Menua krallığının bir çok bölgesinde kaleler, saraylar, tapınaklar, sulama kanalları inşa ettirmiş ülkesinin

¹⁷ Boris, B., Piotrovskii, Urartu: The Kingdom of Van And Its Art - , Translated From the Russian, London, 1967, p.67.

¹⁸ Altan Çilingiroğlu, Urartu Tarihi, İzmir, 1994, s.48.

¹⁹ Belli, a.g.e., s.180.

²⁰ Erzen, a.g.e., s.29.

büyük bir bölümünü bağlık bahçelik hale getirmiştir²¹. Menua döneminde devletin sınırları kuzeyde Erzurum Bölgesi'nden Ağrı Dağı'na, güneydoğuda Urmiye Gölü'nün güney sahillerine, güneyde ise Botan ve Büyük Zap havzasına kadar genişlemiştir²².

Urartu Krallığının genişlemesi ve yükseliş devri Menua'nın oğlu I. Argiştı (M.Ö. 786/785-764) zamanında da devam etmiştir. Bu krala ait Horhor Kroniği²³ olarak da adlandırılan anıtsal kaya yazıtında I. Argiştı döneminde yapılan askeri seferler, ülkeye katılan yeni topraklar ve kralın inşaa faaliyetleri hakkında geniş bilgi verilmiştir. I. Argiştı özellikle Transkafkasya bölgesine doğru bir yayılım politikası izlemiş, Aras Vadisi'nde İrpuni / Erebuni (Arin Berd) ve Argistihinili (Armavir) olmak üzere iki önemli eyalet merkezi kurmuştur. Kuzeybatı da Erzurum bölgesi ele geçirilmiş, batı yönde büyük Fırat kavsine kadar ilerlenmiş, güneydoğu yönünde Zap Havzasında ve Urmiye Gölü yakınlarında Assur Orduları yenilgiye uğratılmıştır²⁴. I. Argisti'nin analarında, Hititler ülkesinden (Muhtemlen Malatya'dan) ve Şupani'den göç ettirilen 6.600 savaşçının Transkafkasya'da mecburi iskana tabi tutulduğu bildirilmektedir²⁵.

M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarında I. Argiştı'nın oğlu II. Sarduri (M.Ö. 764-735) tahta geçtiği zaman, Urartu devleti güçlenmeye devam eden, görkemli bir krallık durumundadır.

II. Sarduri, Van kayalığının kuzeydoğu yamacında yer alan ve bugün halk tarafından "Analı Kız" olarak da adlandırılan açık hava kült merkezinde iki büyük niş içinde bulunan bazalt stellen üzerine yazdırdığı yıllıklarında, krallığı zamanında yapmış olduğu işler hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir²⁶.

Bu kral döneminde kuzeyde Çıldır ve Gökçeöl civarı ve Qulha (Kolkhis) egemenlik altına alınmış, batı yönünde askeri seferlere devam etmiştir. II. Sarduri'nin

²¹ Belli, a.g.e., s.156.

²² M.N.Van Loon, Urartian Art Its Distinctive Traits in the Light of New Excavations, İstanbul, 1966, p.10.

²³ I. Argisti'nin, Van Kalesi'nin güneybatısında kendi adıyla anılan kaya mezar odası girişinin üzerine ve çevresine yazdırdığı yazıt bugüne kadar bulunan en uzun Urartu yazıtıdır.

²⁴ R.D. Barnett, "Urartu", Cambridge Ancient History, III-1, (1982), pp. 344 vd., Belli, a.g.e., s.159.

²⁵ Erzen, a.g.e., s.31.

²⁶ Belli, a.g.e., s.161.

batıya yaptığı seferlerle ilgili olarak İzoli kaya yazıtında bilgi verilmiştir²⁷. II. Sarduri dönemi Urartu Krallığının bir refah dönemidir. Bu kral tarafından merkezi bölgede kurulmuş olan Sardurihinili (Çavuştepe Kalesi) kenti bu dönemdeki siyasi ve ekonomik gücün ve Urartu mimarlığının üstün başarısının simgesi durumundadır. M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Urartu'nun etki alanı Toroslar'ı aşp Suriye'ye doğru genişlemeye başlamıştı. II. Sarduri Melid, Gurgum, Kummuh, Arpad gibi Geç Hitit Beylikleriyle bir koalisyon kurup Assur egemenliğine karşı gelmek için harekete geçmiştir²⁸. Ancak Assur tahtına III. Tiglatpileser'in (M.Ö. 745-727) çıkmasıyla birlikte Urartu Krallığında yaşanan huzur dönemi sona ermiştir. III. Tiglatpileser önce ülkesinin iç durumunu düzene sokmuş orduyu yeniden organize etmiş, sonra Urartu Kralı II. Sarduri'yi M.Ö. 743 yılında önce Arpad'ta yenilgiye uğratmış sonra dta M.Ö. 735 yılında Urartu üzerine sefer yaparak başkent Tuspa'yı kuşatmıştır²⁹. Bu hareketler Urartu egemenliğine indirilen ağır bir darbe olmuştur.

II. Sarduri'nin oğlu I. Rusa (M.Ö. 735/730-714) Urartu Krallığı'nın iç karışıklıklar içinde bulunduğu bir dönemde tahta çıkmıştır. Kuzeyde Kimmerler güneyde Assur, Urartu Krallığı için büyük tehlike oluşturmaktaydı. Bugünkü Irak toprakları içinde bulunan Topzawa'da ele geçen iki dilli yazıtta I. Rusa'nın güneyde, Assur'a karşı almış olduğu tedbirler hakkında bilgi verilmiştir³⁰. Stratejik bakımdan önemli bir merkez olan Muşaşir tekrar Urartu kontrolüne girmiştir.

I. Rusa kuzeyde Kura havzasında Kimmerlere yenilir. Bu sırada güçlü Assur Kralı II. Sargon (M.Ö. 721-705) kuzeye Urartu üzerine yönelir ve M.Ö. 714'de 8. seferine başlar. Bu sefer sırasında Urartu Krallığı'nın güney bölgelerini ve kutsal Muşaşir Kentini yağmalar³¹. Kuzeyden Kimmerler güneyden Assurluların saldırısına karşı koyamayan I. Rusa intihar eder³².

²⁷ Erzen, *a.g.e.*, s.32.

²⁸ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisinin ABC'si*, İstanbul, Simavi Yayınları, 1994a, s.65.

²⁹ Erzen, *a.g.e.*, s.33 vd., Barnett, *a.g.e.*, s.348.

³⁰ Erzen, *a.g.e.*, s.35.

³¹ Altan Çilingiroğlu, "Sargon'un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler", *An.Ar.*, IV-V, (1976-1977), s.326.

³² Barnett, *a.g.e.*, p.351.

I. Rusa'dan sonra Urartu tahtına oğlu II. Argiştı (M.Ö. 714-685) geçmiştir. II. Argiştı devrinde Urartu Krallığı bağımsızlığını gerek doğuda gerekse batıda eski sınırlarını koruyarak kudretli bir devlet olmakta devam etmiştir. Kimmer akınlarının yoğunlaşması ve tehlikeli bir durum göstermesi nedeniyle kral, uzak sınır kesimlerinin korunma gücünü artırarak buraları takviye amacını gütmüştür. II. Argiştı zamanında Urartu Krallığının yeni bir yükseliş devrine girdiği görülmektedir³³. Bu dönemde Assur'da kral II. Sargon ölmüş, ülkede karışıklıklar başlamıştır. Bu karışıklıkların doğal bir sonucu olarak Urartu Krallığı biraz rahatlamış, kral II. Argiştı, merkezi Urartu'da özellikle Sargon ve ordusunun geçmiş olduğu bölgelerde imar faaliyetlerine girişmiştir³⁴.

II. Argiştı'den sonra tahta oğlu II. Rusa (M.Ö. 685-645) dönemi, Urartu Krallığında geniş çaplı imar faaliyetlerinin yanında iktisadi ve idari alanda yeni atılımların yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde krallığın başkenti Rusahinili'ye (Toprakkale) nakledilmiş, Transkafkasya Bölgesi'nde Teisebai - URU. (Karmir-Blur), Kuzeybatı İran'da Bastam'da RUSA URU. TUR (Bastam Kalesi), merkezi bölgede Adilcevaş-Kef Kalesi gibi büyük yerleşim merkezleri kurulmuştur. II. Rusa'nın krallığını güçlendirmeye çalıştığı sırada Urartu ülkesi "İskit İstilası"na sahne olmuştur. II. Rusa izlediği akıllı politika ile İskitleri Manna ülkesine göndermiştir. Doğuda gittikçe gelişen Med tehlikesine karşı M.Ö. 654 yılları civarında Assur Kralı Assurbanipal (M.Ö. 668-627) ile diplomatik ilişkiler kurma yolunu seçmiştir³⁵.

II. Rusa'nın ölümünden sonra Urartu Krallığı bir süre daha yaşamakla birlikte eski önemini büyük ölçüde yitirmiş ve krallığın çöküş dönemi başlamıştır.

II. Rusa'nın ölümü üzerine Urartu tahtına çıkan oğlu III. Sarduri'de (M.Ö. 645-635?) babasının politikasını takip ederek, Assurbanipal'e elçiler göndermiş, yardım ricasında bulunmuş ve hatta kendiliğinden gönüllü olarak Assur yüksek hakimiyetini

³³ Erzen, *a.g.e.*, s.37.

³⁴ Barnett, *a.g.e.*, p.357.

³⁵ Erzen, *a.g.e.*, s.37.

tanımak istemiştir. III. Sarduri'den sonra Urartu tahtına IV. Sarduri, Erimana, III. Rusa, IV. Rusa gibi güçsüz krallar geçti³⁶.

Assur İmparatorluğu'nun M.Ö. 612 yılında yıkılışını izleyen yıllar içinde Urartu Krallığı'na Medler ve İskitler son verdi.

C. ANADOLU'DA TAŞ KAP BULUNTU MERKEZLERİ

Anadolu'da tasın kullanımı oldukça eskidir. Bunu Anadolu'nun pek çok höyük ve nekropolünde yapılan kazı ve araştırmalarda doğrular niteliktedir. Genellikle yapı elemanı olarak kullanılan çeşitli taslardan paleolitik çağdan itibaren aletler de yapıldığı bilinmektedir. Yarımburgaz, Karain, Beldibi, Belbaşı, Baradız ve bunun gibi pek çok merkezde yapılan araştırmalarda çakmaktaşı ve obsidyenden yapılmış bıçak, keski gibi taş aletler ortaya çıkarılmıştır. Anadolu insanı tasta kaplar üretmeye ve bunları da yoğun olarak kullanmaya Neolitik dönemin Akeramik (Keramiksiz) evresinde başlamıştır. Tas kapların yapımı Neolitik dönemle sınırlı kalmamış, Kalkolitik, Tunç Çağları ve Demir Çağı boyunca da devam etmiştir.

Anadolu'da kazı ve araştırma yapılan höyük, düz yerleşme ve nekropollerin büyük bir kısmında çeşitli taş türlerinden yapılmış değişik formdaki tas kaplara rastlanmıştır. Ortaya çıkarılan tas kapların yapıldığı tasın türü o yerleşim merkezinin yer aldığı coğrafi bölgedeki yerel taş yataklarının varlığı ile ilişkilidir.

Yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar sonucunda ele geçirilen değişik formlardaki taş kapların Akeramik Neolitik dönemden Demir Çağlarına kadar kullanıldığı gösterir.

Hallan Çemi, Çayönü, Nevala Çori, Demircitepe, Caferhöyük, Gritille, Çınaz III Höyük'te Akeramik Neolitik döneme ait taş kap örneklerine rastlanılmıştır.

Bu merkezlerden Hallan Çemi'de ortaya çıkarılan taş kapların çeşitliliği dikkat çekicidir.

³⁶ Belli, a.g.e., s.178, Erzen, a.g.e., s.39.

Batman yakınlarındaki Hallan Çemi Yerleşmesi'nde yaşıantıları açısından henüz üretime geçmeden devşirmecilik ekonomisini sürdüren insanların üzeri bezemeli olan taş kapları bu topluluğun en güzel buluntularını oluşturmaktadır.

Bu kaplar höyüğün yakınındaki Selmo'dan elde edilen rengi siyahtan griye kadar değişen kum taşından yapılmıştır. Sayıları oldukça az olan bazı örneklerde kaba damarlı beyaz taştan yapılmıştır³⁷. Kaplar kum taşından oyularak yapılmış, düz dipli, hemen hemen dik profil ve gövdeli, ince çidarlı, kase ve derin kase biçimlidir³⁸.

Ağız çapları 6,5 cm - 14 cm arasında değişmektedir. Bazıları yuvarlak ve sığ ağız kenarları hafif eğittir (Lev. III çiz 1-6 Lev. IV çiz 6). Bazılarının ağızlarının yanları ise bir yere asılmaları için deliklidir. (Levha III, çizim 1-5; Levha XXXIV resim 1-2) Kapların büyük çoğunluğu süsleme amaçlı geometrik ve naturalist motiflerle bezemelidir. Geometrik motifler arasında çapraz taramalar (Lev. 5, çiz. 7) birbirini çaprazlama kesen çizgiler, (Levha IV, çizim 3), zigzaglar (Levha V çizim 1,5,9), çok dikkatle işlenmiş menderes motifleri (Lev V, çizim 3,4,10), ve haçlar (Levha V çizim 6) yer alır³⁹.

Naturalist motifler çok az bulunur. En şaşırtıcı örnek ise yuvarlak bir kaba ait olan büyük bir parçada sıra halinde gösterilen üç köpek (tilki ?) motifi işlenmiştir (Levha V, çizim 2). Kabartma şekilli örneklerle de rastlanılmıştır⁴⁰. 1992 kazı çalışmalarında bulunan oval bir şekle sahip olan taş bir kase ilgi çekici bir örnektir⁴¹ (Levha XXXIV resim 2).

Diyarbakır'ın Ergani ilçesi yakınlarındaki Çayönü'nde Hücre Planlı Yapılar Evresi" olarak adlandırılan yapı katında silindirik şekle sahip taş kap çıkarılmıştır⁴².

³⁷ Michael Rosenberg, M.Davis, "The Hallan Çemi Tepesi En Early Aceramik Neolithic Site in Eastern Anatolia", *Anatolica* XVIII, (1992), Leiden, p.119., Michael Rosenberg, "The Hallan Cemi Excavations 1991", *KST*, XIV, AMGM, (1993), s.119.

³⁸ Rosenberg, Davis, *a.g.e.*, fig. 7/1-9, fig. 8/1-13.

³⁹ A.e.

⁴⁰ Rosenberg, *a.g.e.*, pp. 120-121 fig 8/1-9, fig. 9/1-13.

⁴¹ Michael Rosenberg, N.İnal, "The Hallan Cemi Excavation 1992", *KST*, XV/I, AMGM (1994) p.125.

⁴² Mehmet Özdoğan, v.d. "Çayönü Kazısı ve Güneydoğu Anadolu Karma Projesi, 30 Yıllık Genel Bir Değerlendirme", *KST*, XVI/I, AMGM, (1994), s.103-122.

Çayönü'nde genelde kase ve tabak formunda, bazıları bezemeli taş kaplarda bulunmuştur⁴³ (Levha II; çizim 1-10).

Şanlıurfa ili sınırları içerisinde yer alan Nevala Çori Höyüğünde kireç taşından yapılmış kaseler bulunmuştur⁴⁴.

Batman yakınlarındaki Demircitepe'de siyah-gri taştan oyularak yapılmış kaseler ele geçirilmiştir (Levha I; çizim 1). Dış yüzeyleri düz çizgi ve sevronlar gibi çizgi bezeme ile süslenmiştir. Bazı kaseler kırıldıktan sonra parçaları düzeltilip nazarlık veya başka küçük nesneler için yeniden kullanılmıştır⁴⁵.

Cafer Höyük'te yapılan kazılar sonucunda mermer ve kalkerden özenle işlenmiş kaplar bulunmuştur. Bunlardan kırmızı mermerden yapılmış kaideli kap ve kireçtaşı ağzı girintili çanak oldukça ilgili çekicidir⁴⁶.

Giritille'de de tas kapların yoğun bir şekilde kullanılmış olduğunu burada yapılan kazılar sonucu ele geçirilen kaba grenli (taneli) taş, tebeşir, mermer ve kireç taşından oyularak yapılmış, bazıları açıklanmış, kase formundaki kaplar doğrular niteliktedir⁴⁷.

Çınaz III Höyük'ün yüzeyinde yapılan araştırmalarda Akeramik Neolitik devre ait taş kap parçaları bulunmuştur. Beyaz mermerden yapılmış silindir gövdeli ve düz dipli kap iyi açıklanmış yüzeyi ile mükemmel bir işçiliğin eseridir. Bazalttan oyulmuş yayvan bir çanak ise daha kaba bir işçilik gösterir⁴⁸. (Levha I, çizim 2,3).

⁴³ Mehmet Özdoğan, Aslı Özdoğan, "Pre Halafian Pottery of Southeastern Anatolia With Special Reference to the Çayönü Sequence", Between the Rivers and Over the Mountains Festschrift for A. Palmieri, (1993), pp.87-103.

⁴⁴ Harold Hauptmann, "Nevala Çori Eine Siedlung des Akeramischen Neolithikums am Mittleren Euphrat", Archaeologie, 8, (1991/2), phc. 27.

⁴⁵ Savas Harmankaya, Ö. Tanındı, Mihriban Özbaşaran, Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Neolitik, İzmir, Ege Yayınları.

⁴⁶ James Cauvin v.d., "The Prepottery Site of Caferhöyük", Neolithic in Turkey The Cradle of Civilization, Ed. M.Özdoğan / N.Basgelen (plates), İstanbul, 1999, p.p. 169 figur 17/18.

⁴⁷ Harmankaya, vd., a.g.e., s.28.3/97.

⁴⁸ Hasan Bahar, "Elazığ, Bingöl ve Tunceli İllerinde Prehistorik Araştırmalar", AST, VI, AMGM, (1988), s.502, Levha 2/1-12 resim 5.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Lezgin Höyük'te taş kap parçaları 1991 yılında yapılan kurtarma kazıları sırasında ele geçirilmiştir⁴⁹.

Şanlıurfa'nın Birecik ilçesinin 5 km kadar güneyindeki Mezraa Teleilat'ta Neolitik çağa ait kase ve tabak formunda kaplar bulunmuştur⁵⁰.

Hacılar, Can Hasan, Kumartepi, Höyücek, Domuztepe Höyüklerinde Keramikli Neolitik döneme ait kap örneklerine rastlanılmıştır.

Burdur yakınlarındaki Hacılar'da yapılan kazılar sonucunda mermerden yapılmış kase formunda, çeşitli boyutlarda dik ve hafif kıvrımlı profile sahip üç ya da dört ayaklı kaplar ortaya çıkarılmıştır⁵¹. (Levha XXXV resim 1-8; Levha XXXVI resim 1-6).

Karaman yakınlarındaki Can Hasan 1. 6. tabakada taş kap parçaları bulunmuştur⁵².

Kumartepi'de kireç taşıdan yapılmış, kalın cidarlı basit biçimli kase parçaları ele geçirilmiştir⁵³.

Burdur Höyücek'te 4/1 karesi Alt yapı evresinde yapılan kazılar sonucunda beş tane tüm ya da tümlenebilecek durumda iri mermer çanaklar bulunmuştur. Bu çanaklardan birinin ağız çapı 35 cm. dir⁵⁴.

Niğde yakınlarındaki Köşk Höyük'te Kalkolitik ve Neolitik devirlere ait olabilecek institü durumdaki taş kaplar mutfakta çıkarılmıştır⁵⁵.

⁴⁹ E.Yener, "Levzin Höyük Kurtarma Kazısı 1991", Müze Kurtarma Semineri, 3, AMGM (1993), resim 8.

⁵⁰ Mehmet Özdoğan, "Güneydoğu Anadolu Karma Projesi ve Çayönü Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ed.Oktay Belli, İstanbul: 2000, s.31, figur 3.

⁵¹ James Metlart, Hacılar I Excavations At Hacılar, Edinburg, 1970a, p.154., James Mellart, Hacılar II Excavations At Hacılar Plates and figures, Edinburg, 1970b, p.166 Level CXII, p.167 Level V and VI CXIII, p.168. Level II CXIV.

⁵² David H., French, "Can Hasan-Karaman 1967", TAD, 16/1, (1968), p.91.

⁵³ J.J. Rodenberg, "Recent Archaeological Research in Turkey: Hayaz Höyük and Kumartepi 1983", A.S., 34 (1984), pp. 218-219.

⁵⁴ Refik Duru, "Höyücek Kazıları 1991", KST, XIV, AMGM (1993), s.150-153. Resim 4.

⁵⁵ Uğur Silistireli, "Köşk Höyük Kazıları", KST, V. AMGM (1983), s.84.

Kalkolitik dönemde de tas kaplar kullanılmıştır.

Keban Bölgesi'ndeki Norsuntepe'de 1974 kazılarında bazalttan yapılmış öğütme çanağı bulunmuştur⁵⁶.

Diyarbakır Ergani yakınlarında bulunan Girikihacıyan'da bazalt taş kaplar⁵⁷, Kumartepe'de taş kaplar⁵⁸, yapılan kazılar sonucu ele geçirilmiştir.

Domuztepe'de bazıları emzikli olan ve özenli bir şekilde yapılmış küçük boyutlu taş kaplar bulunmuştur. 2. Tabakada bulunan obsidyen kap parçası ilgi çekicidir⁵⁹.

Şamsat, Kumtepe ve Kuruçay Höyüklerinde Son Kalkolitik döneme ait kaplar bulunmuştur.

Samsat'ta Son Kalkolitik devre ait yapılarda steatitten yapılmış yeşilimsi gri bardak ele geçirilmiştir⁶⁰.

Kumtepe Son Kalkolitik Çağ Ia yapı katı mezarında gömü armağanı olarak bulunan oval bir şekle sahip ince mermer bir kabın kaidesi düzeltilmemiş ve oldukça kaba işlenmiştir⁶¹.

Burdur yakınlarındaki Kurucay Geç Kalkolitik Çağ 6 d katında alabasterden yapılmış küçük kutu ve kapağı bulunmuştur. Dikdörtgen bir şekle sahip olan kapağın dış yüzeyinde kabartma olarak yapılmış boğa başı bulunur⁶². (Lev. I, çiz. 5).

⁵⁶ Harold Hauptmann, "Keban Projesi 1974-75 Çalışmaları" ODTÜ, KPY Seri I No: 7 (1982), s.24.

⁵⁷ Watson-Le Blanck, Girikihacıyan: A Halafian Site in Southeastern Turkey Monograph 33, Institute of Archaeology, California 1990, pp. 98.

⁵⁸ J.J. Rodenberg, "1983 Yılı Hayaz Höyük ve Civarı (Kumartepe) Kazıları", KST, VI, AMGM (1985), s.4.

⁵⁹ J.Campbell, E.Healy, "Domuztepe: A Late Pottery Neolithic Site in Southeastern Turkey", Neolithic, 2/96 (1996), p.3.

⁶⁰ Aliye Öztan, "Şamsat'ta Bulunmuş Olan Geç Kalkolitik Çağa Ait İki Kap", Anadolu (Anatolia), 20 (1984), s.262. Nimet Özgüç "Haberler, Kazılar: Şamsat Kazıları 1987", Bellekten 52/202, (1988), s.293-294.

⁶¹ Hamit, Z., Kosay, J. Sperling, Troad'da Dört Yerleşme Yeri, İstanbul 1936, s.49.

⁶² Refik Duru, "Kuruçay Höyüğü Kazıları 1981", KST IV., AMGM (1982) s.34, R.Duru, Kuruçay Höyük II: 1978-1988 Kazıları Sonuçları Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri, Ankara 1996, Levha - çizim 16/5, resim 165/4.

Malatya yakınlarındaki Değirmentepe'de yapılan kazılar sonucunda Kalkolitik devrin Obeyd evresi - 3. Yapı evresi DC 2 açmasında taştan oyulmuş minik bir boya (kozmetik) kabı bulunmuştur⁶³. (Levha I çizim 4).

Tunç Çağında da Anadolu'da tas kap kullanılmıştır.

Van, Karagündüz Höyük'te 1988 yılında yapılan kazılar sırasında 27 cm ağız çapında, 12 cm dip çapında, 8 cm yüksekliğinde İlk Tunç I Dönemine ait dışa dönük ağızlı, kalın cidarlı bazalt kap bulunmuştur. (Levha XIX çizim 1; Levha XXXVII resim 1-3).

Korucutepe'de Eski Tunç Çağı II yerleşmesi N 12 4-2 tabakada M.Ö. 3. Bin ve M.Ö. 2600'lere tarihlenen yassı küçük bir taş kap bulunmuştur⁶⁴.

Tille Höyük'te küçük kazıma bezekli taş kutu bulunmuştur. Bezemeler arasında 2. Bin yıla ait özellikler gösteren kılıç figürü vardır. (Levha VI çizim 8 a-d). Üç ayaklı bazalttan yapılmış taş kap parçaları da bulunmuştur. Hiç biri tam olmayan bu kaplar Son Tunç Çağı'ndan önce yapılmış olmalıdır. Bu kaplar Demir Çağı üç ayaklı kaplarının temelini oluşturur⁶⁵. (Levha VI çizim 1-7).

Üçtepe Höyük, Alacahöyük, İnandıktepe Boğazköy, Alishar Höyük, Girnavaz'da, Demir Çağı'na ait çeşitli form ve büyüklükteki taş kaplar ele geçirilmiştir.

Diyarbakır Üçtepe Höyüğü III. Açma IV. teras adı verilen 10. Yapı Katı'nda envanter numarası Ü.T. 92(3) olan bazalt çanak bulunmuştur⁶⁶. (Levha XXXVIII resim 1).

⁶³ Ufuk Esin, "Değirmentepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1983 Yılı Raporu", KST, XI, AMGM (1984) s.13, resim 163/5.

⁶⁴ M.N. Van Loon, "Korucutepe Kazısı Mimari ve Genel Buluntular", Keban Projesi 1969 Çalışmaları - Keban Project 1969 Activities, ODTU KPY - Middle East Technical University Keban Project Publications, Series I, Ankara, 1971, s.49.

⁶⁵ David Collan et. Al, Tille Höyük IV The Late Bronze Age Transition (Geç Bronz Çağından Demir Çağına Geçiş), The British Institute of Archaeology at Ankara, 1993, s.53 figur 62, s.68 Levha 24, figür 1.a.

⁶⁶ a.e., sz.54 figür 71.

Çorum ili sınırları içinde Alacahöyük Hitit Katı'nda tapınağın kuzeyindeki sondajda üç ayaklı, bir kenarı onarılmış 24 cm çapında, 16 cm yüksekliğinde Al.p.14 kod nolu taş tabak bulundu⁶⁷.

Hititler'in önemli bir merkezi olan İnandıktepe'de yapılan kazılarda 36 cm çapında, 19.6 cm yüksekliğinde bazalttan yapılmış üç ayaklı taş kap mutfakta bulunmuştur. (Levha XXXVIII, resim, 2) Üç ayaklı taş kaplar; Anadolu'da M.Ö. II. binde çok kullanılan bir kap türüdür⁶⁸.

Çorum Boğazköy (Hattuş) ev 9'da (Hitit Demir Çağı) evantere numarası 82/633 olan mermer taş kap çıkarılmıştır⁶⁹. Boğazköy Büyükkale V, Ivb, III, II, I. tabakalarda beyaz mermer, andezit, bazalt, kumtaşı ve kireçtaşıdan yapılmış, bazıları üç ayaklı çeşitli form ve büyüklükte kaplar bulunmuştur⁷⁰. (Levha VII çizim 2-6; Levha VIII çizim 1-3; Levha XL resim 1-3)

Yozgat yakınlarındaki Alisar Höyük'te 1928-29 sezonunda yapılan kazılar sonucu bir çoğu kumtaşı ve bazalttan yapılmış kaplar bulunmuştur. (Levha XXXIX resim 1-3) Üç ayaklı düz kaseler Geç Hitit ve Phryg devrine aittir⁷¹.

Gırnavaz'da M.Ö. I. bin başlarına ait olan III. kat salonun kuzeydoğu duvarında üç ayaklı taş kap bulundu⁷².

Karum'da özellikle evlerin mutfaklarında islik ve avlularda sık sık rastlanan taş eşyaların en önemlilerini bazalttan yapılmış taş kaplar oluşturur⁷³. (Levha VII çizim 1) Karum'da taş kalıp ve kapağı da bulunmuştur⁷⁴.

⁶⁷ Veli Sevin, "1992 Yılı Diyarbakır Üçtepe Höyüğü Kazıları", *KST*, XV, AMGM, (1994b), s.402.

⁶⁸ Hamit Z. Kosay, Mahmut Akok, *Alacahöyük Kazısı 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere Ait İlk Rapor - Alacahöyük Excavations Preliminary Report on Research and Discoveries 1963-1967*, Ankara, TTKY, 1973, s.24.

⁶⁹ Tahsin Özgüç, *İnandıktepe Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi*, Ankara, TTKY, 1988, s.45 Levha 66/1.

⁷⁰ Peter Neve, "Boğazköy - Hattuş 1983 Kazı Çalışmalarının Sonuçları", *KST*, VI, AMGM (1984), s.139.

⁷¹ M.R. Boehmer, *Die Kleinfunde Von Boğazköy. Aus Den Grabungskampagnen, 1931-1939 und 1952-1969*, Berlin, 1972, figür 2164, 2167, 2171, 2182, 2185, 2190, 2192, 2193.

⁷² Henrich H. Van Der Osten, *The Alışar Höyük Seasons of 1930-1932*, The University of Chicago Oriental Institute Publications, Volume XXX, 1937, s.97, figür: 94.

Acemhöyük Assur Ticaret Kolonileri II. yapı katında obsidyen kap parçası ele geçirilmiştir⁷⁵.

II. TAŞ KAP YAPIM MALZEMELERİ ve TAŞ İŞLEMECİLİĞİ

A. TAŞ İŞLEMECİLİĞİ

Doğu Anadolu Bölgesinin ilk görkemli anıtlarını oluşturan kale, saray, tapınak, baraj, gölet ve sulama kanalları M.Ö.I. bin yılın ilk yarısında Urartu Krallığı tarafından oluşturulmuştur. Sulama tesisleri ve anıtsal kalelerin duvarlarında kullanılan milyonlarca metreküp işlenmiş taş devlet tarafından işletilen büyük taş ocakları ve atölyelerinden ele ediliyordu. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Krallığı döneminde yoğun olarak kullanılan (işletilen) taş ocakları diğer dönemlerde yaygın biçimde kullanılmamıştır⁷⁶.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan zengin kireçtaşı yığılımları ile yanardağ püskürüğü olan andezit adacıklarına, Anadolu'nun diğer coğrafi bölgelerinde pek rastlanılmamaktadır. Bu iki taş türünün bir arada bulunması, Urartu Krallığı tarafından yaptırılan görkemli mimarlık anıtlarının taş gereksinmesini karşılaması yönünden çok büyük bir kolaylık sağlamıştır⁷⁷.

Urartuların tonlarca ağırlıktaki taşları çıkarıp büyük başarı ile işlemelerinde, özellikle demirden yapılmış el aletlerinin çok büyük bir etkisi olmuştur. Demirden yapılan murç, keski ve kaldıraçlar, taşların çıkarılmasını, kaldırılmasını ve işlenmesini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. Demirden yapılmış el aletleriyle kayalıklara oyularak yapılan düzgün plânlı mezar odaları, kaya platformları, anıtsal kaya kapıları, kayalıklar

⁷³ Tahsin Özgüç, Nimet Özgüç, Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949- Ausgrabungen in Kültepe Bericht über die Im Auftrage der Türkischen Historischen Gesselschaft 1949 Durchgeführten Ausgrabungen, Ankara, 1953, s.73, Levha 46, resim 397.

⁷⁴ Tahsin Özgüç, Kül tepe Kazısı Raporu 1948, Ausgrabungen un Kultepe Bericht über die im Auftrage der Türkischen Historischen Gesselschaft 194 8 Durchgeführten Ausgrabungen, Ankara, TTKY, 1948 , s.89 Levha 48/434-435.

⁷⁵ Aliye Öztan, "1994 Acemhöyük Kazıları", KST, XVII, AMGM (1996) s.211.

⁷⁶ Oktay Belli, "Urartu Krallığı Döneminde Van Bölgesi'nde İşletilen Taş Ocakları ve Atölyeleri", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ed. Oktay Belli, İstanbul, 2000, s.415.

⁷⁷ Oktay Belli, "Urartu Kalelerindeki Anıtsal Kaya İşaretleri - Monumentale Felszeichen im Bereich Urartöischer Festungsanlagen", An.Ar. XI, İstanbul, 1989, s.66.

için oyularak açılan derin su sarnıçları ve bunlara inmek için yapılan kaya merdivenleri, kaya tünelleri derin ve uzun kaya hendekleri çok daha kolay bir şekilde yapılmıştır⁷⁸.

Van Bölgesi'ndeki çeşitli mimari yapıları ile kale duvarlarında kullanılan taş türleri fazla çeşitlilik göstermemektedir. Yapılan araştırmalarda genellikle üç farklı taş türünün yaygın olarak kullanıldığını saptanmıştır. Bu taş türlerinin başında kalker, andezit ve kumtaşı gelmektedir⁷⁹.

Urartu Krallığında daha çok mimari yapıların inşasında kullanılan değişik taş türlerinden küçük eserler de yapılmıştır. Taş kapları bu eserlere örnek olarak gösterebiliriz.

Urartu Taş Kapları üzerinde yaptığımız çalışmanın bu bölümünde kapların yapıldığı malzemeler hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Kaplar genelde volkanik bir kayalık olan andezitten yapılmıştır. Bazalt, kumtaşı ve somakiden yapılmış örneklerde bulunmaktadır.

B. TAŞ TÜRLERİ

1. ANDEZİT

Gözeneksiz ve oldukça zor işlenen, ağırlığı orta derecede olan yeni bir dış püskürük taştır⁸⁰. Hornblende ve plajyoklas minerallerinden oluşmuştur. Koyu gri ve yeşilimsi bir renge sahiptir. Görünüşü bazen süngerimsi, hatta cürufumsu olabilir. Feldispatları saydam, hornblendenleri siyah çubuklar formundadır. İçinde mika pulları da bulunur. Andezitlerin kimisi porfiri doku gösterir, kimisi de gözle hiçbir unsur seçilemeyecek kadar ufak billurlu ve som yeşilimsi kayalar halinde görülür⁸¹.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Gölü'nün batı, kuzey ve kuzeydoğusunda yükselen volkanik Nemrut, Süphan, Aladağ ve Tendürek Dağlarının püskürüğü olan

⁷⁸ A.e., s.66-67.

⁷⁹ Belli, "Urartu Krallığı Döneminde Van Bölgesinde İşletilen Taş Ocakları ve Atölyeleri", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, s.416.

⁸⁰ Reşat İzbirak, Coğrafvacılar İçin Pratik Olarak Taşları Tanıma Bilgisi, Ankara, 1961, s.34.

⁸¹ A.e., s.35.

andezit adacıklar, çok geniş bir alana yayılmaktadır⁸². Gözeneksiz olan andezit taşı hava koşullarına uyum sağlaması ve üzerlerine binen tonlarca ağırlığa karşı dayanıklı olması yüzünden mimari yapılarda ve kalelerin, duvarlarında yaygın olarak kullanılmıştır⁸³. Urartu Krallığı döneminde Van Gölünün batı, kuzey ve kuzeydoğusunda kurulan kalelerdeki çeşitli mimari yapılar, surların tamamı ve çok sayıdaki sulama tesisinin duvarları da⁸⁴, andezit taşından yapılmıştır⁸⁵. Demirden ve hatta çelikten yapılmış el aletlerinin çok gelişmesi yüzünden çeşitli mimari yapılarda ve kale duvarlarında kullanılan andezit taşlarının büyük bir başarı ile işlendiği görülmektedir. Urartu Krallığının yayılım alanında andezit taşı mimari yapıların yanı sıra heykel, alçak kabartma, kör pencere, stel ve stel altlıklarının yapımında kullanılmıştır.

Ayrıca ezgi taşları, el değirmenleri ve çeşitli kapların oldukça sert bir bileşime sahip olan andezit taşından yapıldıkları görülmektedir.

Üzerlerinde çeşitli bezemelerin yer aldığı ilaç, parfüm, ziynet kutusu ve çeşitli amaçlarla kullanılan andezitten yapılmış kapların en büyük üretim merkezlerinin başında Ayanis (Rusahinili) Kalesi gelmektedir⁸⁶.

Kaplarda kullanılan malzemenin volkanik bir tas oluşu ve Ayanis'e çok yakın olan bölgelerde volkanik alanların yaygın olarak yer alışı Ayanis Kalesi civarında bir atölyenin kurulmasını sağlamış olabilir⁸⁷. Gerçektende Ayanis Kalesi'nin doğusunda bulunan Tımar ve yakın çevresi zengin andezit yataklarına sahiptir⁸⁸.

Andezitten yapılmış taş kaplar Ayanis Kalesi, Çavuştepe Kalesi, Yukarı Anzaf Kalesi ve Van Kalesi Höyük'te yapılan kazılar sonucu ele geçirilmiştir. Bu çalışmada

⁸² Enver Altınlı, Türkiye Jeoloji Haritası, Explanatory Text of the Geological Map of Turkey, Ankara, 1964, s.24-27.

⁸³ Belli, a.g.e., s.417.

⁸⁴ Oktay Belli, "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması 1993", AST, XII, AMGM (1994), s.359.

⁸⁵ Belli, "Urartu Krallığı Döneminde Van Bölgesi'nde İşletilen Taş Ocakları ve Atölyeleri", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, s.418.

⁸⁶ Çilingiroğlu, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, s.44.

⁸⁷ Altan Çilingiroğlu, "Urartu'da Az Bilinen Bir Sanat Dalı - Bezemeli Taş Kaplar", An.Ar. XIV, Prof.Dr. Afif Erzen'e Armağan (1996), s.188.

⁸⁸ Altınlı, a.g.e., s.24.

incelenen andezit kapların sayısı yetmiş üçtür. Yapılan kazılar sonucunda Ayanis Kalesi'nden otuzüç, Çavuştepe Kalesi'nden otuzüç, Yukarı Anzaf Kalesi'nden üç, Van Kalesi Höyük'ten dört andezit kap bulunmuştur.

2. KUMTAŞI

Hava koşullarına karşı dayanıksız ve kolay işlenen bir taş türüdür. Kumtaşları, kum tanelerinin, doğal bir çimento ile birbirine yapışmasından ve basınçla birleşmesinden meydana gelmişlerdir. Bu taşların taneleri olan kumların cinsine, irilik derecesine, bunları yapıştıran çimentonun cinsine göre çeşitli kumtaşları oluşmuştur. Bunlar silisli, killi, kalkerli, marnlı, demirli olabilir. Kumtaşı her bölgede görülebilir. Sert ve iri taneli kumtaşından değirmen taşı yapılır. Son derece ince taneli ve sık yapılı olanlar, bileği taşı olarak kullanılır⁸⁹. Kumtaşının sık yapılı ve sert olanları kaldırım taşı ve yapı taşı olarak kullanılır.

Van Bölgesi'nde oldukça zengin kumtaşı yatakları bulunmasına ve çok kolay bir şekilde çıkarılıp işlenmesine karşın; kalker ve andezit taşı gibi mimari yapılarda yaygın olarak kullanılmamıştır. Daha çok hava koşullarından etkilenmeyen mimari yapıların içinde avlu, oda ve salonların tabanlarına, levhalar halindeki kumtaşı döşenmiştir⁹⁰.

Van Ovasının 9 km. güneydoğusunda yer alan Erken Demir Çağa ait Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü çevresinde, oldukça zengin kumtaşı yatakları bulunmaktadır⁹¹. Açık yeşil ve kirli grimtrak bir renge sahip olan kumtaşı oldukça sert bir bileşime sahiptir⁹².

Van Ovası'nın 16 km. güneyinde bulunan Kurubaş Gediği (2225 m) ve yakın çevresindeki grimtrak renkli kumtaşı yatakları sert bir bileşime sahiptir⁹³.

⁸⁹ İzbirak, a.g.e., s.51.

⁹⁰ Belli, a.g.e., s.416.

⁹¹ Oktay Belli, "1995 Yılında Doğu Anadolu Bölgesinde Urartu Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması", AST, XIV/II, AMGM (1996), s.148.

⁹² Belli, a.g.e., s.417.

⁹³ A.e.

Urartu Krallığının başkentliğini yapan Tuspa'nın (Van Kalesi) 7 km kuzeydoğusunda yükselen Zızmım Dağı'nın kuzeydoğu eteğinde kumtaşı yatakları bulunmaktadır. Kirli sarımsak renkli kumtaşı, yumuşak bir bileşime sahiptir⁹⁴.

Aşağı ve Yukarı Anzaf Kalelerinin 6 km. doğusunda yer alan Pagazik Köyü ve yakın çevresinde, oldukça zengin kumtaşı yatakları bulunmaktadır. Kirli yeşilmsak renkli kumtaşı gözeneksiz ve tıpkı zımpara taşı gibi sert bir bileşime sahiptir. Yapılan analizler sonucu buradaki yataklardan çıkarılan kumtaşlarının M.Ö. 9. yüzyılın son çeyreğinde kurulan Aşağı ve Yukarı Anzaf Kalelerindeki mimari yapılarda taban döşemesi, çivi yazılı sütun ve yapı yazıtı olarak kullanıldığı anlaşılmıştır⁹⁵. Yukarı Anzaf Kalesi'nde bulunan taş kaplarda Pagazik Kumtaşı Yataklarından elde edilen kumtaşından yapılmış olmalıdır.

Kumtaşından yapılmış taş kaplar Yukarı Anzaf Kalesi, Bastam Kalesi ve Tuspa Altıntepe Nekropolü'nde yapılan kazılar sonucu bulunmuştur. Bu çalışmada incelenen kumtaşı kapların sayısı beştir. Kumtaşından yapılmış kaplar; Yukarı Anzaf Kalesi'nde iki, Bastam Kalesi'nde iki, Tuspa Altıntepe Nekropolü'nde bir örnekle temsil edilmektedir.

3. BAZALT

Oldukça ağır, sert ve yeni oluşmuş dış püskürük taştır. Siyah renkli olan bazaltlarda çok küçük olan feldispat billurları görülmez. Çeşitli bazalt taşları vardır. Bazılarında ojit denilen silap renkli iri prizma şeklindeki billurlar bazılarında ise koyu yeşil renkli, çatlaklı olivin denilen camsı topak şekiller görülür. Bazaltın içinde kuvars bulunmadığı için ufalanıp dağıldığında killi topraklar meydana gelir. Volkanik bir taştır plajyoklas ve ojit minerallerinden oluşmuştur. Bazalt taşları doğada akıntı halinde ya da kütle damar halinde bulunabilir. Oldukça ağır olan bazalt taşlarına doğada çok rastlanılır⁹⁶.

⁹⁴ A.e.

⁹⁵ A.e.

⁹⁶ A.e.

Bazalt taş kaplara Bastam Kalesi ve Karmir Blur'da yapılan kazılar sonucu bulunmuştur. Bu çalışmada incelenen taş kapların sayısı dokuz tanedir. Bastam Kalesi'nde sekiz, Karmir-Blur Kalesi'nde bir tane bazalt kap ele geçirilmiştir.

4. PORFİR

Gözle seçilemeyecek kadar ince bir billurlar hamuru içine gömülü, gözle iyi görülebilen billurların serpili olduğu taştır. Çeşitli etkilerle tazeliğini kaybetmiş eski dış püskürüklerdendir. Doğada damarlar halinde bulunur⁹⁷.

Bu çalışmada porfirden yapılmış iki kap incelenmiştir. Bunlardan biri Toprakkale'de, diğeri de Çavuştepe Kalesi'nde yapılan kazılar sonucu bulunmuştur.

III. URARTU TAŞ KAPLARININ BULUNTU MERKEZLERİ

A. VAN KALESİ (TUŞPA) ve VAN KALESİ HÖYÜK

Türkiye'nin en büyük kalelerinden biri olan "Van kalesi" Van ili, Merkez ilçesinin sınırları içerisinde olup il merkezinin 5 km. batısındadır⁹⁸. Kale Lutupri oğlu I. Sarduri (M.Ö. 832-825) tarafından kurulmuştur. (Harita 1)

Van Kalesi (Tuspa Sitadeli) Van Gölü'nün 1.5 km. doğusunda, deniz seviyesinden 1700 m. yüksekliğindeki Van Ovası'nın ortasında yükselen Van Kayalığının üzerindedir. Doğu-Batı doğrultusunda uzanan bu anıtsal kayalık yerden 80-100 m. yüksekliğinde, 1.5 km uzunluğunda ve en çok 70-80 m. genişliğindedir⁹⁹. Kale Van Gölü havzasındaki merkezi Urartu Bölgesi'nin stratejik noktasındadır, her yönden gelen ve Van Ovası'na ulaşan tarihi yolların odağındadır¹⁰⁰.

Van Kalesi Höyüğü, sitadelin kuzey eteklerinin 70 m. kadar kuzeyinde, yalçın Van Kayalığına paralel olarak ovanın düzlüğünde uzanır. Höyüğün kuzey-güney

⁹⁷ İzbirak, a.g.e., s.36.

⁹⁸ Mehmet Taner Tarhan, "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1987", KST, X/I, AMGM (1989), s.369.

⁹⁹ Belli, "U rartular", s.152, Mehmet Taner Tarhan, "Tuşpa-Van Kalesi Demir Çağın Gizemli Başkentindeki Araştırma ve Kazılar", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, ed. Oktay Belli, İstanbul, s.191.

¹⁰⁰ Tarhan, a.e., s.191.

genişliği 70 m. doğu-batı yönündeki uzunluğu ise 1 km. kadardır. En yüksek noktası batı uçta deniz seviyesinden 1663.54 m. yüksekte yer alır; bu kesimde yükseklik 7.000 m.'yi bulmaktadır. Van Kayalığına paralel uzanan bu sırtın tabakalaşma veren bir höyük olduğu 1939'da Kirsopp ve Silva Lake'in kazıları ile anlařılmıřtır¹⁰¹. 1959 yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde yüzey araştırması yapan Burney "Van Kalesi Höyüğü" olarak adlandırdığı hykte yoğun bir İlk Tunę ağı yerleşimi olduğunu bildirmiřtir¹⁰². Höyük M.. III. bin yıldan itibaren iskan edilmiştir.

B. YUKARI ANZAF KALESİ

Yukarı Anzaf Kalesi Urartu Krallığının başkenti Tuspa'nın (Van Kalesi) 11 km. kuzeydoğusunda bugünkü Van-İran modern kara ve demiryolunun hemen yakınında bulunan Aşağı Anzaf Kalesi'nin 900 m. gneyindedir¹⁰³ (Harita 1).

Kale'nin Urartu Kralı İspuini'nin oğlu Menua (M.. 810-785)'nin saltanatının ilk yıllarında yaptırılmış olduğunu Urartu tapınaklarının şimdilik en eskisini oluşturan ulusal tanrı Haldi'ye ait inşa yazıtı da doğrulamaktadır.

Kalenin Urartu Krallığı dönemindeki adı şimdilik bilinmemektedir. 60.000 m²'lik bir alan üzerine kurulan Yukarı Anzaf Kalesi deniz seviyesinden 1995 m. yüksekliğinde olup Türkiye'nin ikinci yüksek rakımlı kazı alanını oluşturmaktadır. Urartu Krallığının ekirdiğini oluşturan Van Bölgesinin en büyük kalelerinden biri olan Yukarı Anzaf Kalesi aynı zamanda çevresindeki verimli topraklardan elde edilen tarım ürünlerinin depolandığı önemli bir ekonomik üretim merkeziydi¹⁰⁴. Taş kaplar Yukarı Anzaf Kalesi'nde depo odalarında ve teras yapılarında bulunmuştur.

¹⁰¹ Tarhan, *a.e.*, s.198-199.

¹⁰² Charles, A.Burney, "Eastern Anatolia in the Calcolitik and Early Bronze Age", *A.S.* VII, (1958), s.178.

¹⁰³ Oktay Belli, "Aşağı ve Yu karı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi* Ed. Oktay Belli, İstanbul, 2000a, s.201-203.

¹⁰⁴ Oktay Belli, "Aşağı ve Yukarı Anzaf Kaleleri Kazısı", *KST*, XIX/1, AMGM (1998) s.548, Belli, *a.g.e.*, 203.

C. ARGİŞTİHİNİLİ (Armavir Blur)

I. Argisti (M.Ö. 786-764) tarafından Aras Vadisi'nde Davida Tepesi'nde ekonomik yaşamın merkezi olarak kurulmuştur (Harita 1). "Argiştî tarafından kuruldu" anlamına gelen Argiştihinili, kuleler ve sur duvarları ile korunmuştur. Avlular, tapınaklar, depolar ve bir saraydan oluşan kentte bulunan inşa ve adak yazıtları, kentin önemini göstermektedir¹⁰⁵.

D. ÇAVUŞTEPE (Sardurihinili)

Van-Hakkari karayolu üzerinde, Van'ın 24 km. güneydoğusunda bulunur¹⁰⁶. (Harita 1). Çavuştepe İrmuşini Tapınağı yazıtında kalenin Urartu Kralı II. Sarduri (M.Ö. 764-734) tarafından kurulduğu ve Sardurihinili (Sarduri'nin Kenti) adını taşıdığı görülmektedir¹⁰⁷. Kale Hosap Çayı'nın içinden geçtiği ve Van Gölü'ne uzanan İlk Tunç Çağından itibaren iskana sahip olduğu anlaşılan geniş, bereketli Gürpınar Ovası'na ve ovadan geçen yollara tamamen hakim bir mevkiide kurulmuştur¹⁰⁸. Kale, Gürpınar Ovası'nda doğu-batı doğrultusunda uzanan 8-10 km. uzunluğundaki kalkerden Bol Dağı silsilesinin biri 90 m. öteki 110 m. yüksekliğindeki iki kayalık tepesi üzerinde kurulmuştur. Hafif bir boyun ve tahkimli bir yolla birbirine bağlanan bu iki tepeden batı taraftaki "Aşağı Kale" ince uzun, "Yukarı Kale" kabaca kare şeklindedir. Kale deniz seviyesinden 1880 m. yüksekliğindedir. Aşağı ve Yukarı Kale diye ikiye ayrılan Çavuştepe'yi ortada bulunan ana giriş kapısı birleştirmektedir. Ana giriş kapısından doğuya doğru giden yol Yukarı Kale, Aşağı Kale'ye oranla oldukça küçüktür ve 110 m. yüksekliğindedir. Ortalama 460 m. uzunluğunda ve ovadan 90 m. yüksekliğinde olan Aşağı Kale batı yönüne doğru uzanmaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁵ Belli, "Urartular", Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, c.1, s.161.

¹⁰⁶ Oktay Belli, "Çavuştepe (Sardurihinili) Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ed. Oktay Belli, İstanbul, 2000b, s.210.

¹⁰⁷ Afif Erzen, Çavuştepe I M.Ö. 7.-6. yüzyıl Urartu Mimarlık Anıtları ve Ortaçağ Nekropolü, Ankara, TTKY, 1978, s.1.

¹⁰⁸ A.e., s.2.

¹⁰⁹ A.e., Belli, a.g.e., s.211.

Çavuştepe Kalesi, Gürpınar Ovası'ndaki tarım ürünlerinin depolandığı tipik bir ekonomik yönetim merkezidir. Çok verimli topraklara sahip olan Gürpınar Ovası'nda Çavuştepe Kalesi'nden başka tarım ürünlerini depolamak için kurulmuş ikinci bir ekonomik merkez daha yoktur. Bundan dolayı Çavuştepe Kalesi sahip olduğu askeri ve ekonomik önem yüzünden, kuruluşundan yıkılışına değin geçen yüz elli yıl boyunca sürekli genişleyerek büyümüştür¹¹⁰.

M.Ö. 7. Yüzyılın sonlarında İskitlerin akınları ile Çavuştepe Kalesi'nin yıkıldığını kazılar sonucu ortaya çıkarılan İskit savaş aletleri doğrulamaktadır¹¹¹.

Çavuştepe Kalesi'nde taşların bir kısmı Uçkale'de çıkarılmıştır.

E- TOPRAKKALE (Rusahinili)

Urartu Krallığının ikinci başkenti Toprakkale, Van Ovası'nın kuzeydoğusundaki Zımzım Dağı kayalıklarının güney uzantısı üzerinde bulunmaktadır (Harita 1). Deniz seviyesinden 1850 m. yüksekliğindeki Toprakkale, ile Van Kalesi arasında 7 km.'lik bir uzaklık bulunmaktadır. Toprakkale, Urartu Kralı II. Rusa (M.Ö. 685-645) tarafından kurulduğundan, kaleye Rusa'nın kurduğu kent anlamına gelen "Rusahinili" adı verilmiştir. Toprakkale Assur Kralı III. Tiglatpileser'in (M.Ö. 745-724) M.Ö. 735 yılında Urartu başkenti Tuspa'ya (Van Kalesi) kadar yaptığı bir askeri seferden sonra savunma yönünden çok daha elverişli özelliklere sahip olduğu için Zımzım Dağı kayalıkları üzerine yapılmıştır. Deniz seviyesinden ortalama 2000 m. yükseklikte bulunan ve geniş bir alana yayılan, kalkerden oluşan Zımzım Dağı kayalıkları Van Ovası'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır¹¹². Kuzey güney yönünde uzunluğu 400 m., genişliği ise yer yer 60-70 m.'yi bulan Toprakkale Kayalığı bir boyunla Zımzım Dağı bloğuna bağlanmıştır. Tüm Van Ovası'na hakim bir pozisyonda bulunan tepe, savunma olanakları yönünden Van Kalesi'ne kıyasla çok üstün niteliklere sahiptir. Van Kalesi gibi ova ortasında yükselen izole olmuş bir tepe olmadığı gibi, Van Ovası'na güney, batı

¹¹⁰ Belli, a.g.e., s.212.

¹¹¹ Oktay Belli, "Urartu Krallığının İkinci Başkenti Toprakkale (Rusahinili) Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ed. Oktay Belli, İstanbul, 2000c, s.223.

¹¹² A.e.

ve kuzey yönlerinden giren anayolları kontrol altında bulunduran bir özelliğe sahiptir. Gerisinde Zımsım Dağı kütlesi ve başka yüksek tepeler bulunduğundan düşman güçler tarafından sarılması mümkün değildir¹¹³. Toprakkale diğer Urartu Kaleleri gibi M.Ö. 7. Yüzyılın sonunda doğudangelen İskitler tarafından şiddetli bir şekilde tahrip edilmiştir¹¹⁴.

F- AYANIS / AĞARTI KALESİ

Van'ın 35 km. kuzeybatısında Merkez ilçeye bağlı yeni adı Ağartı olan aynı adlı köyün 500 m. kuzeyinde yer almaktadır. (Harita 1). Van Gölü'nden 300 m. içeride kalan ve sur içi boyutları yaklaşık 400 x 150 m. olan kale, göl seviyesinden 225 m., deniz seviyesinden 1866 m. yüksekliktedir¹¹⁵. Ayanis Kalesi'nde yapılan kazılar sonucu ortaya çıkarılan yazıt, kalenin II. Rusa (M.Ö. 685-645) tarafından yaptırıldığını ve Urartu dönemindeki adının "Eriduru dağının önündeki Rusahinili" olduğunu ortaya koymuştur¹¹⁶. Ayanis Kalesi'nde taş kaplar anıtsal payelerin yer aldığı VII No.lu Alan'dan çıkarılmıştır.

G. KARMİR BLUR (Teisebai-URU)

Erivan yakınlarındaki Karmir-Blur isimli tepede II. Rusa (M.Ö. 685-645) tarafından kurulmuştur (Harita 1). Oldukça büyük bir yerleşim merkezi idi¹¹⁷.

Kalenin kuzeybatı bölümünde 1955 yılı çalışmalarında steatitten iki yapılmış iki taş kap, 30. No lu odanın kuzeyinde ise bir bazalt kap bulunmuştur.

H. BASTAM KALESİ (RUSAI. URU-TUR)

Kuzeybatı İran'da; Urmiye Gölü ve Akçay'ın kuzeybatısında büyük bir kayalık üzerine II. Rusa tarafından kurulmuştur (Harita 1) . Bastam Kalesi 850 m. uzunluğunda

¹¹³ Afif Erzen, "Çavuştepe Yukarı Kale ve Toprakkale 1976 Dönemi Kazıları", An.Ar., IV-V (1977), s.46.

¹¹⁴ Belli, a.g.e., s.223.

¹¹⁵ Altan Çilingiroğlu - Gülriz Kozbe, "Ayanis Kaleleri Kazısı, 1992", KST, XV/I AMGM (1994), s.445.

¹¹⁶ Belli, a.g.e., s.223.

¹¹⁷ Belli, "Urartular", Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C.I, s.167.

400 m. genişliğinde ve yerden 185 m. yüksekliktedir. Çevresi kalın bir surla çevrilidir, kulelerle korunan iki anıtsal girişi bulunmaktadır¹¹⁸.

Bastam Kalesinde; Aşağı Burcun girişinde, UB.16 Yukarı Burç OB4.oda I, ve Urartu Yangın Molozu adı verilen bölümde taş kaplar bulunmuştur.

I- TUŞPA ALTINTEPE NEKROPOLÜ

Urartu Devletinin başkenti, bugün Van Kalesi adını taşıyan Tuşpa idi. Krallar, rahipler, komutanlar ve devletin ileri gelenleri bugünkü Van Kalesi üzerindeki görkemli yapılarda oturuyor ve çalışıyorlardı. Halk ise kalenin eteklerindeki geniş bir alana yayılmış olan düzlükte ve daha mütevazı bir biçimde yaşıyorlardı. Urartu Dönemi nekropolü stadelin 2 km. kadar kuzeyinde saptanmıştır. Modern Van şehrinin kuzeybatısındaki bu alan göl kıyısındaki İskele Mahallesi'nin doğusundadır. Günümüzde kısmen buğday tarlaları ve hızlı şekilde büyüyen Altintepe Mahallesi'nin altında kalmıştır. Kuzeyinden Van Ercis - Ağrı karayolu geçer. Kısmen bu karayolu'nun yapımı sırasında, büyük oranda da kaçak kazılarla tahrib edilen nekropol günümüzde, burada zaman zaman bulunan Urartu altınları yüzünden "Altintepe" adını taşır. Kuzeydoğu uçta, geçmişi M.Ö. IX. yüzyılın ikinci yarısına değin uzanan Kalecik'in batı eteklerinden başlayıp, giderek meyillenerek Van Ovası'nın tabanına değin alçalan dalgalı sırtlar görünümündedir. Kuzeyi Sanayi Çarşısı, güneyi ise trenyolu ile sınırlıdır. Batı'da İskele Mahallesi'nin içlerine olasılıkla Van Gölü kıyısı yakınlarına değin devam etmektedir. Doğu-batı doğrultusunda 1-1,5 km., kuzey güney doğrultusunda da bir kaç kilometrelik bir alana yayılmıştır¹¹⁹.

Altintepe Nekropolü'nde bugüne değin 37 adet mezar incelenmiş kaya mezarı, urne mezarı ve basit toprak mezar olmak üzere üç tür gömünün varlığı ortaya konmuştur¹²⁰.

¹¹⁸ Belli, a.g.e., s.176.

¹¹⁹ Veli Sevin, Aynur Özfirat, "Van-Altintepe Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, Ed.Oktay Belli, İstanbul, 2000, s.217-218.

¹²⁰ A.e., s.218.

Kumtasında oldukça ince bir işçilikle yapılan çanak Kaya Mezarı 16'dan bulunmuştur.

IV. URARTU TAŞ KAPLARI KATALOG ve BENZERLERİ

A. BEZEMELİ TAŞ KAPLAR

Üzerlerinde çeşitli bezemelerin yer aldığı tas kaplara Urartu Sanatı'nda Ayanis Kalesi'nde yapılan kazılara değin pek rastlanılmamıştır.

1989 yılından beri Ayanis Kalesi'nde yürütülen arkeolojik kazılarda andezit taşından yapılmış anıtsal payelerin yer aldığı VII Nolu Alan'da sayıları ellisekizi bulan taş kap parçaları bulunmuştur. Yayınlara geçen bezemeli taş kaplardan iki tanesi Karmir Blur'dan (Levha XVI, Levha XVIII) diğeri Toprakkale'den (Levha XIV, çiz. 4) ele geçirilmiştir. Çavuştepe Kalesi'nde ise bezemeli kaplar tek bir örnekle temsil edilmektedir. (Levha XIX çizim 2 a-b; Levha XLVII resim 1-2).

Urartu Sanatında bezemeler süsleyici amaca hizmet etmektedir. Taş kaplar üzerinde görülen bezeme elemanlarının hepsi Urartu süsleme sanatının bilinen özelliklerini taşımaktadırlar.

Bezeme öğelerinin büyük çoğunluğu bitkilerden alınmıştır. Bunların sık sık yinelenerek kullanılması ile motifler oluşmuştur. Urartu süsleme sanatında ana motif olan hayat ağacının gittikçe stilize edilmesi sonucunda oluşan "tomurcuk", "rozet", "dal", "nokta" motifleri taş kaplar üzerinde görülmektedir. Ayrıca damla motifleri de sık rastlanılan bezeme öğelerindendir.

Zengin bezemeler içinde daireler, üçgenler, çavuş işaretleri, köşeleri yuvarlatılmış, dikdörtgenler, dörtgenler gib geometrik motiflerde geniş yer tutar.

Plastik olarak işlenmiş boğa, geyik ve aslan kabartmaları da kaplar üzerinde görülmektedir.

Kaplar üzerinde görülen bezemelerde sanatçıların simetriye özel bir önem verdikleri anlaşılır. Figürlerin bazıları bir yöne diğerleri başka bir yönde gösterilmiştir. Sıralar halinde betimlenen figür ve motifler tek tek ya da birbiri peşi sıra aynen bir kaç kez yinelenmiştir. Urartu taş oymacılığında ulaşılan yüksek teknolojinin boyutları kaplar üzerindeki bezemelerden de açık bir şekilde görülmektedir¹²¹. Farklı türdeki motifler keskin bir kalem ve burgu ile yapılmıştır¹²². Kalem ve burgu izleri özellikle Ayanis örneklerinde rahatlıkla görülebilir. Bezeme kap üzerine aplike edildikten sonra dış ve iç yüzey sert bir madde ile perdahlanmıştır. Perdah izleri pek çok kap üzerinde seçilebilmektedir¹²³.

Kapların boyutları oldukça küçüktür ve kase formundadırlar. (Levha IX çizim 1-3; Levha XI, çizim 4; Levha XV çizim 1). Örneğin; Ayanis Kaplarının ağız çapları, 3.0 cm'den 13 cm'ye kadar değişmektedir. Bu ölçüler Ayanis kaplarının günlük kullanımından çok; parfüm, ilaç, zinnet kutusu veya süs eşyası gibi özel amaçlar için kullanıldığını göstermektedir¹²⁴. Kapakları ile ele geçirilen Karmir-Blur kapları (Levha XVI, Levha XVIII) da kozmetik amaçlı kullanılmıştır¹²⁵.

Ayanis kaplarının bir kısmının kapaklı olduğu ağız kenarları üzerinde kapağın oturması için açılan yuvalardan bellidir¹²⁶. (Levha IX çizim 1). Kapların bazılarının ağız kenarları üzerinde burgu ile açılan ve çapları 0.2 ve 0.4 cm. arasında değişen delikler vardır¹²⁷. (Levha IX çizim 5; Levha XII çizim 1)

Ayanis kaplarının renkleri açma içinde geçirmiş oldukları kuvvetli bir yangın sebebiyle koyu kahverengiden griye kadar bir değişiklik göstermektedir¹²⁸.

¹²¹ Loon, *Urartian Art*, p.78.

¹²² Altan Çilingiroğlu, "Decorated Stone Vessels From the Urartian Fortress of Ayanis", *Tel Aviv* 21/1, (1994b), p.68. Altan Çilingiroğlu, "Urartuda Az Bilinen Bir Sanat Dalı - Bezemeli Taş Kaplar", *An.Ar. XIV*, Prof.Dr. Afif Erzen'e Armağan (1996), s.184.

¹²³ Çilingiroğlu, *a.g.e.*, p.68, Çilingiroğlu, *a.g.e.*, s.184.

¹²⁴ Çilingiroğlu, *a.g.e.*, s.184.

¹²⁵ Loon, *a.g.e.*, p.78.

¹²⁶ Çilingiroğlu, "Decorated Stone Vessels From the Urartian Fortress of Ayanis", *Tel Aviv* 21/5, s.68, Çilingiroğlu, "Urartuda Az Bilinen Bir Sanat Dalı-Bezemeli Taş Kaplar *An.Ar. XIV*, s.184.

¹²⁷ Çilingiroğlu *a.g.e.*, p.68, Çilingiroğlu, *a.g.e.*, s.184.

¹²⁸ Çilingiroğlu, *a.g.e.*, p.68.

Ayanis kapları üzerinde görülen hayvan, bitki ve geometrik motifler kakma sanatında gözlenen bir işçilik ile yapılmışlardır. Motiflerin yüzeysel değil oldukça derin yapılmış oldukları açıktır. Motiflerin içine dolgu malzemesi yerleştirilmiş olmalıdır. Bazı parçalar üzerinde gözlenen tunç ve fayans kalıntıları motiflerin içlerini bu maddeler ile doldurulmuş olduğunu düşündürür. Ancak eserlerin büyük bir yangın geçirmiş olmasına karşın içlerindeki tunç ya da fayans kalıntılarının bazılarının günümüze ulaşması gerekirdi. O halde motiflerin içleri abonoz ve şimşir gibi kıymetli ağaçlarla doldurulmuştu. Dolgu maddelerinin günümüze ulaşmamasının nedeni Payeli Salon'un geçirmiş olduğu yangın olmalıdır¹²⁹.

1. Geometrik Bezemeli Kaplar

Urartu üretimi bezemeli taş kaplar içinde önemli bir yere sahip olan geometrik desenli kap parçaları Ayanis Kalesi'nde ve Çavuştepe Kalesi'nde yapılan kazılar sonucu ele geçirilmiştir.

Kaplar üzerinde görülen geometrik desenler arasında üçgenler dörtgenler, dikdörtgenler, daireler, çavuş işaretleri çok yaygındır¹³⁰. Kenarları yuvarlatılmış dikdörtgen motifleri de kaplar üzerinde bezeme elemanı olarak kullanılmıştır. Bu motiflerin biri ya da bir kaç aynı kap üzerine uygulanabilmektedir. Bezeme alanı kabın tüm yüzeyidir¹³¹.

1- Levha IX

çizim 1

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : 4.1 cm.

Formu

: Kase, gövdeden dibe doğru daralıyor.

Bezeme

: Ağız ve gövdedeki üçlü paralel çizgiler arasında içi noktalı daire bulunur. Ağız kenarları üzerinde açılan yuvarlardan kabın kapaklı olduğu anlaşılır.

Benzerleri

: -

¹²⁹ Çilingiroğlu, A.e.

¹³⁰ Çilingiroğlu, a.g.e., p.68, Çilingiroğlu, a.g.e., s.184.

¹³¹ Çilingiroğlu, a.g.e., s.184.

2- Levha IX

çizim 2

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : 7.7 cm.

Formu

: Dışa dönük geniş ağızlı çanak. Gövde dibe doğru daralmaktadır.

Bezeme

: Kabın gövdesi yivlerle bölümlere ayrılmış. İlk bölümde zigzaglar arasında daire motileri bulunur. İkinci bölümdeki zigzaglar arasında bezeme yoktur. Zigzaglar iki sıra halinde yapılmıştır.

Benzerleri

: Kellner 1977: Levha 4, no.3.

Eichler 1984: Levha 8, 9.1.

Eichler 1984: Levha 24.

3- Levha IX

çizim 3

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?

Formu

: İçe dönük keskin ağızlı çanak

Yapıldığı madde

: Andezit

Bezeme

: Kenarları hafif yuvarlatılmış, oyularak yapılmış ve yukarıdan aşağı on sıra halinde birbirine takip eden dikdörtgen motiflerden oluşmuştur.

Benzerleri

: Barnett 1950: Levha 5.

Azarpay 1968: Levha 51.

Riemschneider 1965: Levha 44.

4- Levha IX çizim 4 ; Levha XLII resim 4

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?

Formu

: Bir kaseğin gövdesine ait olduğu düşünülen parça

Yapıldığı madde

: Andezit

Bezeme

: Kap yüzeyine oyularak yapılmış, yukarıdan aşağı altı, soldan sağa yedi sıra halinde uzanan üçgen motifleri farklı büyüklükteki üçgen motifleri simetrik bir şekilde yapılmış, sivri kısımları üstte ve alta gelecek şekilde kap üzerine uygulanmıştır.

Benzerleri

: Barnett 1950: Lev. 1.2

: Bilgiç-Öğün 1964: fig. 2.
Çilingiroğlu 1984: 156, Levha 10 res. 2.
Akurgal 1968: Levha III/a.

5- Levha IX çizim 5

Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu : Kase ağız içe dönük ve yuvarlatılmıştır.
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Ağızdan gövdeye doğru inen çift çizgiden oluşmuş
üç tane meander çizgi. Kabın ağız kenarı üzerinde
burgu ile açılmış delikten kabın kapaklı olduğu
anlaşılır.
Benzerleri : -

6- Levha IX çizim 6

Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız Çapı : 5
Formu : Çömlekçik
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Boyun yivlerle sınırlandırılmış ve bu yivler
arasında daire ve baklava dilimlerinden oluşan
bezemeler var. Boyunun gövde ile birleştiği yerde
ise iç içe geçmiş üçgen motifi bulunmaktadır.
Benzerleri : Azarpay 1968: fig. 14.

7- Levha X çizim 1 ; Levha XLII resim 3

Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu : Çanağa veya kaseye ait olduğu düşünülen gövde
parça
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Kenarları yuvarlatılmış oval biçimli dikdörtgen
motifleri yukarıdan aşağı 6 sıra halinde
uzanmaktadır. Motifler farklı büyüktedirler ve
içlerinde küçük daire bezemeleri vardır.
Benzerleri : -

8- Levha X çizim 2 ; Levha XLII resim 5

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu	: Bir kasenin gövdesine ait olduğu düşünülen parça
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Birbirine paralel uzanan yivler ve yivlerin üstünde soldan sağa doğru 7 sıra halinde uzanan kenarları yuvarlatılmış dikdörtgenler.
Benzerleri	: -

9- Levha X çizim 3

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: ?
Formu	: -
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Parçanın üst kısmında bir nis ve nisin ucunda 6 sıra halinde uzanan baklava motifleri
Benzerleri	: -

10- Levha X çizim 4

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: ?
Formu	: -
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Daire ve onun içinde dekoratif bezemeler vardır. Dairenin etrafında aynı boyutlarda oyularak yapılmış on dört baklava motifi bulunur.
Benzerleri	: -

11- Levha XIX**çizim 2 a-b Levha XLVII resim 1-2**

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. Yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: Ağız çapı: 28 cm yükseklik: 8 cm ortalama kalınlık 2.3 cm.
Formu	: Düzleştirilmiş keskin ağızlı çanak, dudak keskin iyi işlenmiş, alçak kaideli dip, iyi işlenmiş.
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Kabin dış yüzeyi boyunca uzanan köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen motifleri vardır. Bu motifler oyularak yapılmıştır.
Benzerleri	: -

2. Bitki Bezemeli Kaplar

Üzerinde bitki motiflerinin yer aldığı taş kapların tamamına yakını Ayanis Kalesi'nde yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Ayanis kapları üzerinde görülen bitki motifleri arasında farklı şekillerde yapılmış rozetler, rozetleri birbirine bağlayan oval biçimli motifler, bir merkezden çıkarak ortalarındaki rozetleri sınırlayan - S- şekilli motifler, damla motifleri, tomurcuk motifleri, lale motifleridir¹³². Karmir Blur'da bulunan bir tas kapın kapağında dinsel bir tören sahne edilmektedir. Ve burada kutsal "Hayat Ağacı" bulunmaktadır¹³³. (Levha XVI çizim 1-3; Levha XLIV resim 1-2).

1- Levha XI**çizim 1**

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: -
Formu	: -
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Malta haçı (rozet) bezemeli
Benzerleri	: Çilingiroğlu 1979: Levha II/3.

¹³² Çilingiroğlu, a.g.e., p.68, Çilingiroğlu, a.g.e., s.184.

¹³³ Boris, B. Piotrovskii, Томпубкуу Боһкәе Уарҗто (Vpaptv) U 3 dameacmBo Ботыhou ТЕРАПГІ, Mockoba, 1959, p.108, Boris B. Piotrovskii, Iskusstvo Urartu, w.place, 1962, p.102, Boris B. Piotrovskii, Urartu The Kingdom of Van And Its Art-Translated From the Russian, London, 1967, p.69.

- 2- Levha XI çizim 2 ; Levha XLII resim 3
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
- Formu : İçe dönük ağızlı kase
- Yapıldığı madde : Andezit
- Bezeme : Daire ve damla biçimli şekillerden oluşmuş rozetler, bir merkezden çıkarak rozetleri sınırlayan "S" şekilli motifler. Oyularak yapılmışlardır.
- Benzerleri : Azarpay 1968: fig. 13.
- 3- Levha XI çizim 3
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
- Formu : -
- Yapıldığı madde : Andezit
- Bezeme : On iki yapraktan oluşan bir rozet, rozetin etrafındaki tomurcuk motifleri, tomurcuk motifleri arasında daireler ve bu daireleri birbirine bağlayan "S" şekilli motifler.
- Benzerleri : Taşyürek 1975: fig. 6. Resim 20.
Kellner 1982: Levha 7.2.
Kellner 1975-76: Levha I/1, II/2.
Tanobe ve diğerleri 1982: Levha IV/4
Salvini 1980: Levha VIII.
Azarpay 1968: Levha 19-20.
- 4- Levha XI çizim 4
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : Ağız Çapı : 9.6 cm.
- Formu : İçe dönük keskin ağızlı çanak
- Yapıldığı madde : Andezit
- Bezeme : Tomurcuk bezemeli, bu bezemeler altında küçük daire motifleri oyularak yapılmıştır.
- Benzerleri : Taşyürek 1975: fig. 6 resim 20.
Kellner 1982: Levha 7.2.
Azarpay 1968: Levha 19. 20.

- 5- Levha XII çizim 1 ; Levha XLIII resim 2
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : ?
- Formu : -
- Yapıldığı madde : Andezit
- Bezeme : Yukarıdan aşağı üç sıra halinde uzanan, uç kısımları aşağı bakan farklı büyüklükteki damla motifleri. Bu motiflerin üzerinde birbirine paralel uzanan iki niş ve bu nişlerin arasında daire motifleri vardır.
- Benzerleri : -
- 6- Levha XII çizim 2
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
- Formu : Dışa dönük yuvarlatılmış ağızlı kase
- Yapıldığı madde : Andezit
- Bezeme : Yukarıdan aşağı dört sıra halinde uzanan ve uçları sağa bakan oyularak yapılmış damla motifleri.
- Benzerleri : -
- 7- Levha XII çizim 3
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
- Formu : Dışa dönük yuvarlatılmış ağızlı kase
- Yapıldığı madde : Andezit
- Bezeme : Yukarıdan aşağı dört sıra halinde uzanan ve aynı yöne oyularak yapılmış damla motifleri. Büyüklükleri birbirinden farklıdır.
- Benzerleri : -
- 8- Levha XII çizim 4
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
- Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
- Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?

Formu : İe dönük ağızlı kase
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Beş sıra halinde uzanan aynı yöne bakan farklı büyüklükteki oyularak yapılmış damla motifleri vardır.
Benzerleri : -

9- Levha XII çizim 5

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu : -
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Yukarıdan aşağı ü sıra halinde uzanan uçları aynı yöne bakan aynı büyüklükte oyularak yapılmış damla motifleri
Benzerleri : -

10- Levha XII çizim 6

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu : -
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Beş sıra halinde uzanan, ve kısımları aşağı bakan hemen hemen aynı büyüklükte, oyularak yapılmış damla motifli.
Benzerleri : -

11- Levha XII çizim 7

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu : Çömlek ağız parçası
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Farklı biçimlerde yapılmış lale motifleri bulunur. Lale motiflerinden birinin ucunda damla ve daire bezemeleri vardır.
Benzerleri : -

12- Levha XII çizim 8

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?
Formu	: -
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Kap nişlerle bölümlere ayrılmış. Nisler arasında iki tane lale motifi bulunur.
Benzerleri	: -

3. Geometrik - Bitki Desenli Kaplar

Üzerinde geometrik ve bitki motiflerinin birlikte işlendiği kaplarda bulunmuştur. Geometrik motifler arasında daire, dikdörtgen, köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgenler, baklava motifleri bitki motifleri olarak da; rozetler ve tomurcuk motifleri yer almaktadır.

1- Levha XIII çizim 1 ; Levha XLIII resim 1

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: Ağız Çapı : 4.4 cm. Yükseklik : 2.8 cm
Formu	: İçe dönük ağızlı omurgalı kase, sivri dipli.
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Omuzda baklava ve daire, gövde de dibe doğru uzanan ve gövdeyi kaplayan daire ve damla motifleri yer alır. Bu motifler oyularak yapılmış. Kabın ağız kenarı üzerinde burğu ile açılan çapı 0.2-0.4 cm arasında değişen delikler vardır.
Benzerleri	: Azarpay 1968: fig. 14.

2- Levha XIII çizim 2

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: Ağız Çapı : 12 cm Yükseklik : ?
Formu	: Dışa dönük geniş ağızlı dibe doğru daralan kase
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Ağız ve gövde arasında dairelerden oluşmuş rozetler ve bu rozetler arasında baklava motifleri

yer almaktadır. Gövdede malta haçı, oval biçimli daireler ve rozetler yer almaktadır.

Benzerleri : -

3- Levha XIII çizim 3

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?

Formu

: Dışa dönük ağızlı yayvan çanak

Yapıldığı madde

: Andezit

Bezeme

: Yukarıdan aşağı yedi sıra halinde uzanan dikdörtgen motifleri ve uçları aynı yöne bakan hemen hemen aynı büyüklükte yapılmış damla motifleri bulunur.

Benzerleri : -

4- Levha XIII çizim 4 ; Levha XLII resim 6

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?

Formu

: -

Yapıldığı madde

: Andezit

Bezeme

: Uçları yukarı bakan, damla motifleri, en alta soldan sağa altı sıra halinde uzanan dikdörtgen motifleri bulunur. Dikdörtgen ve damla motiflerinin arasında çavuş işaretleri vardır.

Benzerleri : -

5- Levha XIII çizim 5 ; Levha XLII resim 2

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi

: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan

Dönemi

: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri

: Ağız Çapı : ? Yükseklik : ?

Formu

: Dışa dönük yuvarlatılmış ağızlı kase

Yapıldığı madde

: Andezit

Bezeme

: Yukarıdan aşağı üç sıra halinde uzanan ve her sırada yedişer tane bulunan köşeleri yuvarlatılmış farklı büyüklükteki dikdörtgenler vardır. Dikdörtgen bezemelerin yanında tomurcuk motifleri yer almaktadır.

Benzerleri : -

4- HAYVAN FİGÜRLÜ KAPLAR

Urartu bezemeli taş kapları üzerinde plastik olarak işlenmiş boğa ve aslan motifleri de görülmektedir. Ayanis Kalesi¹³⁴, Toprakkale¹³⁵ ve Karmir Bulur¹³⁶, da ele geçirilen kaplarda bu tür motifler vardır.

Plastik olarak yapılmış boğa başları kapları ağız kenarları veya kapakları üzerinde bulunurlar ve tutamak görevini görmekteydiler. Boğa başları Urartu sanatının bilinen özelliklerini taşımaktadır.

1- Levha XIV çizim 1

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: -
Formu	: Bir kabın ağız kısmını oluşturduğu düşünülen boğa başı
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Kalın kaşlı, burunda kırışıklıklar ve alnında üçgen bezemeler olan, plastik olarak yapılmış boğa başı
Benzerleri	: -

2- Levha XIV çizim 2

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi	: Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri	: -
Formu	: Kabın kapağının kulbunu oluşturan boğa başı
Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Boğa başının etrafında dikdörtgen bezemeler yer almaktadır.
Benzerleri	: -

3- Levha XIV çizim 3 Levha XLIII resim 4

¹³⁴ Çilingiroğlu, a.g.e., s.195, Levha VI/1.

¹³⁵ C.F. Lehmann-Haupt, Materialien zur alteren Geschichte Armeniens, Konigliche Gessellschaft der Wissenschaften zu Göttingen Philosophisch Historische Klasse, Abhandlungen Neue Folge 9³, w.place, 1907, p.80 phc. 49.

¹³⁶ Piotrovskii, Tommpuckuu Bohckoe Uapctbo (Vppty), p.108, Levha XLIX, Piotrovskii, Urartu the Kingdom of Van And Its Art, p.67, Boris B. Piotrovskii, Urartu, Archaeologia Mundi, Genava, 1969, resim 110-111.

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : -
Formu : Kapağın tutamağını oluşturan boğa biçimli parça
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Başı eksik olan boğa biçimli parçanın üzerinde ve sırtında derin oyuklarla belirtilmiş bezemeler vardır.
Benzerleri : -

4- Levha XIV çizim 4

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Toprakkale / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : Ağız çapı: 5 cm
Formu : Kase
Yapıldığı madde : Somaki
Bezeme : Gövde kısmı "phiale " adı verilen yivli kaselere benzeyen sadece bir kısmı korunmuş olan kabın ağız kenarı üzerinde uzanmış bir boğa motifi plastik olarak işlenmiştir. Kırmızı renktedir.
Benzerleri : -

5- Levha XIV çizim 5

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : -
Formu : Kabın tutamağını oluşturan aslan başı
Yapıldığı madde : Andezit
Bezeme : Kabın tutamağı görevini görür ve bir kısmı kırıktır. Aslanın yeleleri Urartu Sanatının bilinen tarzında işlenmiştir¹³⁷.
Benzerleri : -

6- Levha XIV çizim 6 ; Levha XLII resim 5

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Ayanis Kalesi VII No.lu Alan / -
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : -
Formu : -

¹³⁷ Çilingiroğlu, a.g.e., 186.

Yapıldığı madde	: Andezit
Bezeme	: Bir aslanın kalçası ve iki bacağı tasvir edilmiştir. Aslanın kalçası üzerinde oval, eklem yerlerinde ise iki nokta bezemesi vardır.
Benzerleri	: Akurgal 1962: Levha 135, 132.

5. Mitolojik Konulu ve Av Sahneli Kaplar

Karmir Blur'da 1955 yılı kazı çalışmaları sırasında kalenin kuzeybatı bölümünde steatitten yapılmış kapaklı iki taş kap bulunmuştur¹³⁸. (Levha XLIV, Levha XLV).

Mitolojik Konulu Kap:

Phiale adı verilen bronz kaselere benzer ve alt kısmı tıpkı bu kaselerde olduğu gibi yivlerle süslenmiştir¹³⁹. (Levha XLIV).

Yassı ve düz görünümüne sahip olan ve 8 cm. çapındaki kapağın üzerinde dinsel içerikli bir tören sahne edilmektedir. Kabaca oyularak yapılan motifler kutsal ağaç, ağacın her iki yanındaki kartal (kuş) başlı kanatlı cinler ve kanatlı güneş kursundan oluşmaktadır¹⁴⁰. (Levha XVI çizim 1-3).

Kapak üzerinde sergilenen sahnerde kutsal ağaç; palmet dallarından, tomurcuklu çift dallardan, çapraz biçimli çift köşeli çizgilerden, oluşmaktadır. kutsal ağacın üzerinde ise Urartu sanatının karakteristik özelliklerine sahip olan Kanatlı Güneş Kursu bulunmaktadır¹⁴¹. (Levha XVII).

Kutsal hayat ağacının her iki yanında ince ve uzun görünümüne sahip olan kartal (kuş) başlı kanatlı cinler vardır. Cinlerin kısa kanatları dışa dönük ve yukarı uzanmakta, uzun olanı ise içe dönük ve aşağı uzanmaktadır. Cinlerin elleri geleneksel selamlama

¹³⁸ Piotrovskii, *Tompuckuu Bohckoe Uapctbo*, p.108. Levha XLIX, Piotrovskii, *Urartu The Kingdom of Van And Its Art*, p.69, Piotrovskii, *Urartu*, resim III.

¹³⁹ Piotrovskii, *Tompuckuu Bohckoe Uapctbo*, p.108, Piotrovskii, *Iskusstvo Urartu*, pp. 102-103; Boris B. Piotrovskii, *Il Regno Di Van Urartu*, Edizioni Del Ateneo, Roma, 1966, pp. 271., Piotrovskii, *Urartu The Kingdom of Van And Its Art*, p.69.

¹⁴⁰ Piotrovskii, *Tompuckuu Bohckoe Uapctbo*, p.108, Piotrovskii, *Iskusstvo Urartu*, p.103, Piotrovskii, *Urartu The Kingdom of Van And Its Art*, p.69.

¹⁴¹ Loon, *a.g.e.*, p.78., Piotrovskii, *Iskusstvo Urartu*, pp.103.

formu olan -V- şeklinde yukarı kaldırılmıştır. Sahnenin etrafı içi noktalı birbirini takip eden daire motiflerinden oluşan bir zincir ile çevrelenmiştir¹⁴². (levha XVII).

Kapağın bir kısmı kırıktır. Kırık olan bölümde tutamak görevini yapan bir boğa figürünün olduğu düşünülmektedir¹⁴³.

Av Sahneli Kap

Silindirik bir şekle sahip olan kabın dış yüzeyindeki av sahneleri rölyef tekniği ile yapılmıştır¹⁴⁴. (Levha XLV, Levha XLVI).

Geyik avlayan avcılarının biri at sırtında, diğeri bir dizi yerde ok atar vaziyette, bir başkası da ayakta bıçağını ve kalkanını kaldırır durumda gösterilmiştir¹⁴⁵. Sahnede avcılardan başka geyik, geyiğe saldıran aslan ve kuş birbirine oldukça yakın bir şekilde işlenmiştir. (Levha XVIII çizim 1-3).

Kabın kapağı yuvarlak bir şekle sahiptir. Üzerinde plastik olarak yapılmış üç boyutlu aslan figürü oyulmuştur. Aslan figürünün etrafında özensiz bir şekilde yapılmış boğa ve geyik motifleri yer almaktadır¹⁴⁶. (Levha XVIII, çizim 1-3, Levha XLVI resim 1-4).

1- Levha XVI çizim 1-3 ; Levha XLIV resim -

Env. No : -

Etüt No : -

Buluntu yeri ve tarihi : Karmir Blur Kalesi / 1955

Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı

Ölçüleri : Ağız çapı: ? kapak çapı: 8 cm

Formu : Kase

Yapıldığı madde : Steatit

Bezeme : Kabın kapağı üzerinde dinsel bir tören sahne edilmektedir. Hayat ağacı ve onun her iki yanında kanatlı güneş kursu bulunur. Kabın alt kısmı ise phialeadı verilen yivli madeni kaseler örnek alınarak yapılmıştır.

¹⁴² Loon, a.g.e., p.78., Piotrovskii, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, s.144.

¹⁴³ Piotrovskii, Iskusstvo Urartu, pp.103, Loon, a.g.e., pp.78.

¹⁴⁴ Piotrovskii, a.g.e., p.103, Piotrovskii, Urartu The Kingdom of Van And Its Art, p.70, piotrovskii, Urartu , resim 10.

¹⁴⁵ Loon, a.g.e. , p.79., Piotrovskii, Urartu The Kingdom of Van And Its Art, p.70.

¹⁴⁶ Loon, a.g.e., p.79., Piotrovskii, Iskusstvo Urartu, pp.103 , Piotrovskii, a.g.e., p.70.

Benzerleri : Çilingiroğlu 1996: 195 Levha VI/1
: Azarpay 1968: Levha 90.
: Wartke 1987: Levha 67.

2- Levha XVIII çizim 1-3 ; Levha XLV, XLVI

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Karmir Blur Kalesi / 1955
Dönemi : Urartu M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısı
Ölçüleri : -
Formu : Kase
Yapıldığı madde : Steatit
Bezeme : Av yapan avcılar ve hayvan (geyik, aslan kuş) kabın dış yüzeyinde işlenmiştir. Kabın kapağı üzerinde ise üç boyutlu plastik olarak işlenmiş aslan figürünü bulunmaktadır.
Benzerleri : Taşyürek 1975: 41, 50-51.

2. Bezemesiz Taş Kaplar

Çalışmamızın bu bölümünde Çavuştepe Kalesi, Van Kalesi Höyük, Yukarı Anzaf Kalesi, Bastam Kalesi, Argıştihinili, Karmir Blur, Tuspa Altıntepe Nekropolü'nde yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar sonucu ortaya çıkarılan çeşitli form ve büyüklükteki kaplar incelenecektir.

Urartu üretimi bezemesiz taş kaplar genelde andezit, bazalt ve kumtasında oldukça iyi bir işçilikle yapılmışlardır. Yapıldıkları malzeme ile ilgili olarak renkleri açık, koyu gri ve siyahtır. Kaba ceperli ve basit profillidir. Katologda 55 kap incelenmiştir.

Kaplar formlarına, gövde hareketlerine, diplerine göre üç ayrı gruba ayrılmıştır.

I. GRUP KAPLAR

Derin çanak ve kase formundaki bu kaplar oldukça kaba ceperli ve kalın cidarlıdır. Ağzlar genelde yuvarlatılmış ve içe dönüktür. Düz ve oluklu dipler görülmektedir.

1- Levha XX çizim 1; Levha LXVIII resim 1-3

Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 17cm. dış yükseklik : 10 cm. İç
yükseklik: 7.2 cm ağız kalınlığı: 1.7-2 cm.
Formu : Kase yuvarlatılmış içe dönük ağızlı, kalın cidarlı,
düz dipli, iyi işlenmiş.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

2- Levha XX çizim 2; Levha XLIX resim 1-2

Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 23 cm. dış yükseklik : 11.7 cm. ağız
kalınlığı: 2.4 cm, omuz kalınlığı: 3.5 cm, gövde
kalınlığı: 3.6 cm. dip kalınlığı: 3.2 cm.
Formu : Kase içe dönük yuvarlatılmış ağızlı, kalınlık dibe
doğru incelmektedir. Düz dipli, iyi işlenmiştir.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

3- Levha XX çizim 3; Levha L resim 1-2

Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 26 cm. ağız kalınlığı: 2.8 cm, omuz
kalınlığı: 3 cm
Formu : Derin çanak, içe dönük hafif yuvarlatılmış ağızlı,
yapmış iyi işlenmemiş.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

4- Levha XX çizim 4; Levha LI resim 1-3

Env. No : - Etüt No : YAK GBIV / 1997
Buluntu yeri ve tarihi : Yukarı Anzaf Kalesi GBIV/1997
Dönemi : Urartu

Ölçüleri	: Ağız çapı: 22cm. yükseklik : 12 cm. ağız kalınlığı: 2.3-3 cm.
Formu	: Derin çanak, içe dönük yuvarlatılmış ağızlı, kalın cidarlı, düz dipli, iyi işlenmiş
Yapıldığı madde	: Kum taşı
Benzerleri	: -

5- Levha XXI çizim 1; Levha LII resim 1-3

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu - M.Ö.8.yy
Ölçüleri	: Ağız çapı: 21 cm. yükseklik : 12,5 cm. ağız kalınlığı: 2.5 cm.
Formu	: Çanak, ağız yuvarlatılmış, dik gövdeli, kalın cidarlı, düz dipli
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

6- Levha XXI çizim 2; Levha LIII resim 1-2

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: ? dış yükseklik : ?. ağız kalınlığı: 2.2 cm.
Formu	: Kase. Yuvarlatılmış içe dönük ağızlı, kalın cidarlı, düz dipli, iyi işlenmiş gözenekli.
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

7- Levha XXI çizim 3; Levha LIV resim 1-3

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: ? ağız kalınlığı: 4.3 cm, omuz kalınlığı: 5.4 cm
Formu	: Çanak. Dışa dönük yuvarlatılmış ağızlı, kalın çeperli kötü işlenmiş. Dış ve iç yüzey bulunduğu tabakadan dolayı kireçlenmiş
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

- 8- Levha XXII çizim 1
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam; Livar / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 26 cm. dip çapı : 16 cm. yükseklik:10 cm
Formu : İçe dönük, düz ağızlı çanak. İyi işlenmiş, iş parlatılmış.
Yapıldığı madde : Bazalt, koyu gri.
Benzerleri : -
- 9- Levha XXII çizim 2; Levha LV resim 1-2
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi 4 I. Seviye -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 25cm. dip çapı : 14 cm., dış yükseklik: 9.5. cm İç yükseklik: 4.5 cm. ağız kalınlığı: 3 cm. dış kalınlığı: 4.7 cm.
Formu : Yuvarlatılmış ağızlı yayvan çanak, kaba çeperli, düz dipli iyi işlenmiş dış ve iç yüzeyi kireç tabakalı
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 10- Levha XXII çizim 3; Levha LVI resim 1-2
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu / M.Ö. 8.yy
Ölçüleri : Ağız çapı: ? yükseklik : 10 cm. ağız kalınlığı: 3.5 cm.
Formu : Küt ağızlı, içi oval dışı köşeli, kaba ceperli, dış ve iç kalker tabakalı
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 11- Levha XXII çizim 4
Env. No : - Etüt No : YAK 2000 D. 4 /219
Buluntu yeri ve tarihi : Yukarı Anzaf Kalesi, Depo 4 / 2000
Dönemi : Urartu / M.Ö. 8.yy
Ölçüleri : Ağız çapı: 24 cm dip çapı; 16 cm yükseklik: 7.2 cm ağız kalınlığı: 4.1. cm
Formu : Dışa dönük ağızlı yayvan çanak, kalın cidarlı dip belli belirsiz oluklu, dip iç çok iyi işlenmiş
Yapıldığı madde : Andezit

Benzerleri : -

12- Levha XXII çizim 5

Env. No : - **Etüt No :** YAK 2000 D.4/329
Buluntu yeri ve tarihi : Yukarı Anzaf Kalesi Depo 4 / 2000
Dönemi : Urartu / M.Ö.8.yy
Ölçüleri : Ağız çapı: 32cm. dip çapı : 22 cm yükseklik: 9 cm
ağız kalınlığı: 1.7-2 cm.
Formu : Dışa dönük ağızlı yayvan çanak. Düz dipli.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

II. GRUP KAPLAR

Geniş ağızlı, yuvarlatılmış içe ve dışa dönük ağızlı kaplardır. Kaplar genelde derin çanak formundadır. I. Grup kaplara göre daha ince ve özenli bir işçilikle yapılmışlardır. Düz kaideli, oyuk halka dipli, düz dipli, ayaklı diplere sahiptirler.

1- Levha XXIII çizim 1; Levha LVII resim 1-3

Env. No : - **Etüt No :** 68.323
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / 1968
Dönemi : Urartu / M.Ö.7. yüzyıl
Ölçüleri : Ağız çapı: 20 cm. dip çapı : 11 cm. İç yükseklik: 6.5 cm dış yükseklik: 7.6 cm, ağız kalınlığı: 1.4, dış kalınlığı: 2 cm.
Formu : Derin çanak. Ağız içe dönük ve yuvarlatılmış, halka dipli, iç ve dış çok iyi işlenmiş
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

2- Levha XXII çizim 2

Env. No : - **Etüt No :** -
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam OB/3 1977
Dönemi : Urartu / M.Ö. 7. yüzyıl
Ölçüleri : Ağız çapı: 22.2cm. yükseklik : 7.4 cm.
Formu : Keskin ağızlı derin çanak, iyi işlenmiş, düz kaideli dipli.
Yapıldığı madde : Kumtaşı
Benzerleri : -

3- Levha XXII çizim 3; Levha LVIII resim 1-3

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi M.3 A / 1978
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 25cm. dip çapı : 13 cm. dış yükseklik: 6 cm. iç yükseklik: 4.5 cm ortalama kalınlık 2cm.
Formu : İçe dönük ağızlı çanak. Ağız hafif yuvarlatılmış oyularak yapılmış halka dipli dış ve iç iyi işlenmiş ağızda kırıklar vardır.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

4- Levha XXIII çizim 4; Levha LIX resim 1-3

Env. No : - **Etüt No : M. 66**
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi Mutfak / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 34 cm, dip çapı: 16 cm, dış yükseklik: 9 cm iç yükseklik: 7.5 cm, ortalama kalınlık: 2.5-3 cm.
Formu : İçe dönük keskin ağızlı çanak. İç çok iyi işlenmiş oyuk halka dipli
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

5- Levha XXIII çizim 5

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam UB 16/1977
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 31.8 cm. yükseklik : 9.2 cm.
Formu : İçe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. Düz kaideli dipli.
Yapıldığı madde : Kumtaşı
Benzerleri : -

6- Levha XXIII çizim 6; Levha resim

Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam Oda 4 / 1970
Dönemi : Urartu / M.Ö. 7. yüzyıl
Ölçüleri : Ağız çapı: 22 cm. dip çapı: 15 cm, yükseklik : 4,8 cm.
Formu : İçe dönük keskin ağızlı çanak. Halka dipli.
Yapıldığı madde : Bazalt
Benzerleri : -

- 7- **Levha XXIV** **çizim 1; Levha LXXXVII, resim 1.**
Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam Aşağı Burcun girişindeki Urartu yangın molozu
Dönemi : Urartu / M.Ö.7. yüzyıl
Ölçüleri : Ağız çapı: 28 cm. dip çapı : 16 cm. yükseklik: 10.5 cm
Formu : İçe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. İçi parlatılmış düz kaideli bir dibe sahiptir.
Yapıldığı madde : Bazalt
Benzerleri : -
- 8- **Levha XXIV** **çizim 2**
Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam Yukarı Burç OB 4. oda I. Urartu yangın molozu
Dönemi : Urartu / M.Ö.7. yüzyıl
Ölçüleri : Ağız çapı: 28 cm, dip çapı: 10 cm, yükseklik 8.5 cm
Formu : İçe dönük ağızlı çanak Halka dipli, içi parlatılmış
Yapıldığı madde : Bazalt-koyu gri
Benzerleri : -
- 9- **Levha XXIV** **çizim 3; Levha LX resim 1-2**
Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 34 cm, dip çapı: 18 cm yükseklik 10.3 cm ortalama kalınlık: 3.5-4 cm
Formu : Dışa dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. Düz kaideli dipli çok iyi işlenmiş
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 10- **Levha XXIV** **çizim 4; Levha LXI resim 1-3**
Env. No : - **Etüt No : -**
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: ? dış çapı: ?
Formu : İçe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. Yatay ip delikli, düz kaideli dipli, çok iyi işlenmiş.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

- 11- Levha XXIV çizim 5
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Bastam OB 4 oda I - Yukarı Burç
- Dönemi : Urartu
- Ölçüleri : Ağız çapı: 20 cm. dış çapı : 11 cm yükseklik: 5 cm
- Formu : İçe dönük yuvarlatılmış ağızlı, çanak. Düz kaideli dipli, içi parlatılmış .
- Yapıldığı madde : Konglemera
- Benzerleri : -
- 12- Levha XXV çizim 1 Levha LXII resim 1-2
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
- Dönemi : Urartu
- Ölçüleri : Ağız çapı: 24 cm dip çapı: 12 cm yükseklik: 8.5 cm ortalama kalınlık: 2.5-3 cm
- Formu : Haifi dışa dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. Çok belirsiz düz kaideli dipli çok iyi işlenmiş
- Yapıldığı madde : Andezit
- Benzerleri : -
- 13- Levha XXV çizim 2 Levha LXIII resim 1-2
- Env. No : - Etüt No : V.M. 0323
- Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi 68.317 / -
- Dönemi : Urartu
- Ölçüleri : Ağız çapı: 24 cm, dip çapı 11 cm, yükseklik: 8 cm ortalama kalınlık 2-2,5 cm.
- Formu : Yuvarlatılmış ise dönük ağızlı çanak. Ağızdan dibe doğru kalınlaşıyor. Dışta ve içte doğal olabilecek delikler var. Düz dipli.
- Yapıldığı madde : Andezit
- Benzerleri : -
- 14- Levha XXV çizim 3 Levha LXIV resim 1-2
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
- Dönemi : Urartu
- Ölçüleri : Ağız çapı: 32 cm, dip çapı: 16 cm., yükseklik: 10.4 cm ağız kalınlığı 1.5 cm. omuz kalınlığı: 2.4 cm, gövde kalınlığı: 2.7 cm. dip kalınlığı: 3.9 cm.

- Formu** : İe dönük yuvarlatılmış ağızlı. İ çok iyi işlenmiş kaba çeperli hafif dışa taşkın düz kaideli bir dibe sahiptir.
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 15- **Levha XXV** izim 4 **Levha LXV** resim 1-2
- Env. No** : - **Etüt No** : -
- Buluntu yeri ve tarihi** : Van Kalesi Höyük A.J.A. / -
- Dönemi** : Urartu
- Ölçüleri** : Ağız apı: 32 cm, dip çapı: 16 cm, yükseklik 8.8 cm. ağız kalınlığı 1.5 cm.
- Formu** : Düz ağızlı anak. Kaba çeperli, çok iyi işlenmiş, düz kaideli dibe sahiptir.
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 16- **Levha XXV** izim 5 **Levha LXVI** resim 1-3
- Env. No** : - **Etüt No** : S.M. . 71
- Buluntu yeri ve tarihi** : Çavuştepe Kalesi Saray Mutfak plğ / -
- Dönemi** : Urartu
- Ölçüleri** : Ağız apı: 26 cm, dip çapı: 12 cm., yükseklik: 8 cm ortalama kalınlık: 2-2.5 cm
- Formu** : Düzleştirilmiş ie dönük ağızlı çanak iyi işlenmiş düz dipli.
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 17- **Levha XXVI** izim 1; **Levha LXVII** resim 1-2
- Env. No** : - **Etüt No** : . 68.347
- Buluntu yeri ve tarihi** : Çavuştepe Kalesi / 1968
- Dönemi** : Urartu
- Ölçüleri** : Ağız apı: 23 cm, yükseklik: 7 cm, ağız kalınlığı: 1.5 cm.
- Formu** : İe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. Çok iyi işlenmiş
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 18- **Levha XXVI** izim 2 **Levha LXVIII** resim 1-3
- Env. No** : - **Etüt No** : -
- Buluntu yeri ve tarihi** : Çavuştepe Kalesi / -
- Dönemi** : Urartu

Ölçüleri	: Ağız çapı: 23 cm, ortalama kalınlık 2.1-2.5 cm
Formu	: Çanak, yuvarlatılmış içe dönük ağızlı kaba çepeli ağız ve dış yüzeyde kırılmalar var. İyi işlenmemiş düz dipli.
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

19- Levha XXVI çizim 3; Levha LXIX resim 1-2

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: 26 cm yükseklik : 8 cm, ağız kalınlığı: 1.5.
Formu	: Küt ve içe dönük ağızlı çanak, kalın cidarlı, dış yuvarlatılmış iç iyi işlenmiş
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

20- Levha XXVI çizim 4 Levha LXX resim 1-2

Env. No : -	Etüt No : Ç. 68.316
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / 1968
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: 30 cm, yükseklik 10.4 cm, ağız kalınlığı: 2 cm
Formu	: İçe dönük küt ağızlı çanak. İç iyi işlemiş, kalın cidarlı
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

21- Levha XXV çizim 5 ; Levha LXXI resim 1-3

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Tuspa Altıntepe Nekropolü Kaya Mezarı 16/1998
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: 32 cm, yükseklik: 9.5 cm ortalama kalınlık: 2 cm
Formu	: İçe dönük keskin ağızlı çanak. İnce cidarlı kalınlık dibe doğru azalıyor, çok iyi işlenmiş düz dipli.
Yapıldığı madde	: Kum taşı, kirli sarı renge sahip.
Benzerleri	: -

- 22- Levha XXVII çizim 1 Levha LXXII resim 1-2
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 28 cm ortalama kalınlık: 1.6-2.2. cm
arasında değişiyor.
Formu : Hafif dışa dönük keskin ağızlı, iyi işlenmiş
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 23- Levha XXVII çizim 2 Levha LXXII resim
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı. 26 cm ağız kalınlığı: 1.5 cm.
Formu : Hafif içe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak iyi
işlenmiş.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 24- Levha XXVII çizim 3 Levha LXXIV resim 1-2
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Van Kalesi Höyük / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Dip çapı: 15 cm dip kalınlığı: 3.3 cm
Formu : Çanak, oyuk halka dipli, iç iyi işlenmiş
Yapıldığı Madde : Andezit
Benzerleri : -
- 25- Levha XXVII çizim 4 Levha LXXV resim 1-2
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Yukarı Anzaf Kalesi GBIV / 1998
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Dip çapı: ?
Formu : Çanak, kalın oyuk halka dipli, iç iyi işlenmiş
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 26- Levha XXVII çizim 5 Levha LXXVI resim 1-2
Env. No : - Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi : Yukarı Anzaf Kalesi NI036 / 1997
Dönemi : Urartu

Ölçüleri	: Ağız çapı: 40 cm, dip çapı: 18 cm yükseklik: 12cm.
Formu	: Yuvarlatılmış içe dönük ağızlı çanak. İç iyi işlenmiş, düz çok hafif kaideli dip.
Yapıldığı madde	: Kumtaşı
Benzerleri	: -

27- Levha XXVIII çizim 1 a-b; Levha LXXVI resim 1-3

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: 36 cm yükseklik: 9.4. cm. ağız kalınlığı: 1-2 cm.
Formu	: Yuvarlatılmış geniş ağızlı çok derin olmayan çanak. Taş işlenerek yapılmış ayaklı kap. İyi işlenmiş
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

28- Levha XXVIII çizim 2; Levha LXXVIII resim 1

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: 28 cm, yükseklik: 10 cm, ağız kalınlığı: 2 cm
Formu	: İçe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak. Ayaklı kaideye sahip iyi işlenmiş.
Yapıldığı madde	: Andezit
Benzerleri	: -

III. GRUP KAPLAR

Dışa dönük geniş ağızlı yayvan kaplardır. Gövdeden dibe doğru daralma görülmektedir. Bazılarının ağızları keskinleştirilmiştir. Düz kaideli, oyuk halka dibe sahiptirler.

1- Levha XXIX çizim 1 Levha LXXVIII resim 2

Env. No : -	Etüt No : -
Buluntu yeri ve tarihi	: Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi	: Urartu
Ölçüleri	: Ağız çapı: 28 cm ağız kalınlığı: 2.3 cm. gövde kalınlığı 2.6 cm
Formu	: Yuvarlatılmış dışa dönük geniş ağızlı yayvan çanak, iç iyi işlenmiş.

- Yapıldığı madde** : Andezit
Benzerleri : -
- 2- **Levha XXIX** çizim 2
Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam Alt Burcun Girişi, Urartu yangın molozu / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 25 cm dip çapı: 15 cm, yükseklik: 8.5 cm
Formu : Yuvarlatılmış, dışa dönük geniş ağızlı yayvan çanak içi parlatılmış düzlenmiş, hafif yuvarlatılmış dipli
Yapıldığı madde : Bazalt koyu gri
Benzerleri : -
- 3- **Levha XXIX** çizim 3
Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam Aşağı Burç / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 25 cm, dış çapı: 16 cm yükseklik: 7,5 cm
Formu : Yuvarlatılmış dışa dönük geniş ağızlı çanak. İç çok iyi işlenmiş düz kaideli dip.
Yapıldığı madde : Bazalt
Benzerleri : -
- 4- **Levha XXIX** çizim 4 a-b; **Levha LXXIX** resim 1-2
Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı 30 cm, dip çapı: 16 cm yükseklik: 7.5 cm ortalama kalınlık 2.2-3.1 cm arasında değişiyor.
Formu : Keskin, dışa dönük geniş ağızlı çanak. İç iyi işlenmiş dış yüzeyde dibe yakın bölümde iki delik var. Düz kaideli dibe sahiptir.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -
- 5- **Levha XXX** çizim 1
Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam / 1978
Dönemi : Urartu

Ölçüleri : Ağız çapı: 25.5 cm, yükseklik 8.5 cm.
Formu : Dışa dönük keskin ağızlı çanak. Düz kaideli dipli
Yapıldığı madde : Bazalt
Benzerleri : -

6- Levha XXX çizim 2 Levha LXXX resim 1-2

Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 26 cm, dip çapı: 16 cm yükseklik: 7.3 cm
Formu : Düz ve keskin ağızlı yayvan çanak, kaba çeperli, iç iyi işlenmiş kaygan, dış pürüzlü, düz, dipli
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

7- Levha XXX çizim 3 ; Levha LXXXI resim 1-3

Env. No : - **Etüt No** : V.K.M. 1989 / 60
Buluntu yeri ve tarihi : Van Kalesi Höyük / 1989
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 23 cm, dip çapı: 14.5 cm dış yükseklik: 7.5 cm, iç yükseklik: 3.5 cm
Formu : Keskin düz ağızlı yayvan çanak. İyi işlenmiş düz kaideli dipli.
Yapıldığı madde : Andezit
Benzerleri : -

8- Levha XXX çizim 4

Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Bastam / 1977
Dönemi : Urartu
Ölçüleri : Ağız çapı: 31,6 cm, Yükseklik: 8.9 cm, kaide yüksekliği: 2cm
Formu : Keskin-düz ağızlı yayvan çanak. Oyuk halka dipli
Yapıldığı madde : Bazalt
Benzerleri : -

9- Levha XXX çizim 5 ; Levha LXXXII resim 1-3

Env. No : - **Etüt No** : -
Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi / -
Dönemi : Urartu

- Ölçüleri** : Ağız çapı: 32 cm, dip çapı: 16 cm, yükseklik: 8.3 cm kalınlık: 2.5 ile 3.5 cm arasında değişiyor.
- Formu** : Yuvarlatılmış hafif dışa dönük ağızlı yayvan çanak. İç iyi işlenmiş dış yüzey kabın bulunduğu tabakadan dolayı kireçli, düz dipli
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 10- **Levha XXXI** çizim 1 ; **Levha LXXXIII** resim 1-2
- Env. No** : - **Etüt No** : -
- Buluntu yeri ve tarihi** : Çavuştepe Kalesi / -
- Dönemi** : Urartu
- Ölçüleri** : Ağız çapı: 34 cm, yükseklik 11.5 cm, kalınlık ağızdan 2 cm gövde ve dipte ise 4.4 cm.
- Formu** : İçe dönük yuvarlatılmış ağızlı çanak, hafif halka dipli, çok iyi işlenmiş.
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 11- **Levha XXXI** çizim 2 ; **Levha LXXXIV** resim 1-2
- Env. No** : - **Etüt No** : -
- Buluntu yeri ve tarihi** : Çavuştepe Kalesi / -
- Dönemi** : Urartu
- Ölçüleri** : Ağız çapı: 36 cm dip çapı: 18 cm yükseklik 9 cm, kalınlık 2 cm - 4 cm arasında değişiyor.
- Formu** : Yuvarlatılmış hafif içe dönük ağızlı çanak düz kaideli dibe sahip iyi işlenmiş kaygan görümlü
- Yapıldığı madde** : Andezit
- Benzerleri** : -
- 12- **Levha XXXI** çizim 3 ; **Levha LXXXV** resim 1-3
- Env. No** : - **Etüt No** : AFG, 69
- Buluntu yeri ve tarihi** : Van Kalesi Höyük A.F.G. / -
- Dönemi** : Urartu
- Ölçüleri** : Ağız çapı: 34 cm, dip çapı: 25 cm dış yükseklik 8 cm, iç yükseklik 5.6 cm.
- Formu** : Yuvarlatılmış, hafif içe dönük ağızlı çanak, kaba çeperli, dış yuvarlatılmış hafif oluklu dip iyi işlenmiş
- Yapıldığı madde** : Bazalt
- Benzerleri** : -

- 13- Levha XXXI çizim 4 ; Levha LXXXVI resim 1-2
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi A I Seviye 3 / -
- Dönemi : Urartu
- Ölçüleri : Ağız çapı: 28 cm, dip çapı: 10 cm yükseklik: 7 cm kalınlık ağızdan-dibe 1.8-2.3 cm arasında değişim.
- Formu : Keskin içe dönük ağızlı çanak, ince çeperli halka dipli
- Yapıldığı madde : Andezit
- Benzerleri : -
- 14- Levha XXXI çizim 5
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Çavuştepe Kalesi Uçkale önü 1B evresi XI nolu mekan / -
- Dönemi : Urartu - M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı
- Ölçüleri : Ağız çapı: 15 cm dip çapı: 6 cm yükseklik: 3 cm
- Formu : Dışa dönük ağız kenarlı, ağız kenarının altı yivli halka diplidir. Madeni kapları taklit edercesine parlak cilalı
- Yapıldığı madde : Yeşil damarlı siyah porfir (somaki)
- Benzerleri : -
- 15- Levha XXXII çizim 3 a-b
- Env. No : - Etüt No : -
- Buluntu yeri ve tarihi : Karmir Blur 30 No.lu odanın kuzeyi / -
- Dönemi : Urartu - M.Ö. 7.yy.
- Ölçüleri : Ağız çapı: 55 cm yükseklik: 12 cm.
- Formu : Dışa dönük ağızlı, oyuk halka dipli çanak.
- Yapıldığı madde : Bazalt
- Benzerleri : -

V. SONUÇ

Çeşitli taşlardan üretilen bazı eserlerin varlığına karşılık, Urartu Krallığı'nda taş kap üretimi hiçbir dönemde yaygınlık göstermemiştir. Bugüne değin kazı ve araştırmalar yapılan Urartu yerleşim merkezlerinde madenden ve pişmiş topraktan yapılmış değişik formdaki çanak çömlek ve kaselere çok miktarda rastlanıldığı halde ele geçirilen ve yayınları yapılan taş kapların sayısı oldukça azdır.

Urartu Taş Kapları ve bu kapların kullanım amaçları bu güne değin az araştırılmış konulardandır. Bunun yanında kazı ve yüzey araştırmalarında bulunan taş kap örneklerine kazı raporları ve monografilerinde pek fazla yer verilmemesi bu konudaki bilgilerimizi kısıtlı kılmıştır. Pişmiş topraktan yapılmış kapların gerek yapım gerekse kullanımının kolay olması ve bu çerçevede daha fazla pratik yararlar sağlaması, erken dönemlerde daha fazla kullanıldığı anlaşılan taş kapların, gelişen keramik teknolojisi ile giderek önemini yitirdiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında kullanım amacı ve kullanım yeri çerçevesinde taş kap üretimi devam etmiştir. İnsanların daha kolay üretilen ve kullanımı daha kolay olan pişmiş kapların yanında, işlenmesi dolayısı ile üretimi zor olan taş kapları kullanmaktaki ısrarı nedendir acaba?

Bu kapların kült amaçlı kullanımlarda, törensel kullanımda veya kutsal yerlerde özel bir kullanımının, örneğin bir sunak masası yanında tanrılara sunularda bulunmak amacı ile kullanılmış olabilir. Bunun yanında çabuk kırılabilen pişmiş kaplara kıyasla oldukça dayanıklı olan ve uzun süre kullanıma olanak veren taş kapların, bu niteliğiyle önem kazanmış olabileceğini söylemek de mümkündür. Örneğin; bir mutfak veya depoda kırılmayacak bir malzemeden yapılmış bir kaba ihtiyaç duyulmuş olabilir. Ayrıca bu kaplar mutfak kabı veya havan olarak kullanılmış olabilir. Ağır ve iri olmaları, kırılmalarının zor olmasından dolayı sabit yerlerinin olmasını gerektirir.

Bütün bunların yanında taş kap üretiminin, taşı işleminin hele andezit bazalt gibi sert yapılı taşların işlenmesinin ne kadar zor olduğu düşünülürse bu kapların üretiminin özel nedenlerle ve önemli işlerde kullanılmak üzere yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Taş kaplar genellikle andezit, bazalt ve kumtaşından yapılmıştır. Somaki, steatit ve konglemeradan yapılmış örneklerde mevcuttur. Kaplar çeşitli demir aletlerle taş kütlelerinin içlerinin oyularak işlenmesi ve bu kütleyle şekil verilerek yapılmış olmalıdır¹⁴⁷.

Urartu Krallığı'nda M.Ö. 8. Yüzyıldan beri taş kap yapımı bilinmekle beraber erken döneme ait örnekler kalın, kaba çeperli ve basit profilidirler¹⁴⁸. M.Ö. 7. Yüzyılda ise madeni kapları taklit eden taş kapların yapımında başarı kazanmışlardır. Örneğin; Urartu'da Iğdır¹⁴⁹, Toprakkale¹⁵⁰ ve Çavuştepe'de¹⁵¹, karşımıza çıkan ve "phiale" adı verilen yivli madeni kaselerin M.Ö. 7. Yüzyılın ikinci yarısında taştan kopyelerinin yapıldığını Toprakkale¹⁵², (Levha XIV, çizim 4), Karmir-Blur¹⁵³ (Levha XVI çizim 1-3, Levha XLV). Ayanis Kalesi (Levha XV çizim 1) buluntularından açık bir şekilde anlamaktayız.

Urartu Taş Kapları farklı boyutlarda farklı kullanım amaçlarına yönelik olarak üretilmiş olmalıdır. Bu çalışmada taş kaplar bezemeli kaplar ve bezemesiz kaplar olmak üzere iki ayrı grupta incelenmiştir. İncelenen kapların sayısı 91 tanedir ve bunların otuz altı tanesi bezemeli, elli beş tanesi ise bezemesiz kaplardan oluşmaktadır.

Üzerlerinde süsleme amaçlı herhangi bir bezeme olmayan kapların boyutları bezemeli kaplara göre oldukça büyüktür. Bu kaplar kaba çeperli ve basit profilidirler.

Urartularda madenciliğin gelişimi ile ilgili olarak M.Ö. 7. Yüzyıldan itibaren bezemeli kapların yapılmaya başladığını görüyoruz. Urartu taş oymacılığında ulaşılan yüksek teknolojinin boyutları kaplar üzerindeki bezemelerden de açık bir şekilde

¹⁴⁷ Wolfram Kleiss, Zendan-ı Suleiman die Bauwerke Deutsche Archaologisches Institut Beitrage zur Archaologie und Geologie des Zendan-i Suleiman Teil, Wiesbaden, 1971, p.56.

¹⁴⁸ Erzen, a.g.e., s.45 resim 28, 29, Levha 39, a.c.

¹⁴⁹ R.D. Barnett, "The Excavations of the British Museum at Toprakkale near Van", IRAQ XII/I, w.place, (1950) p.169 resim 24, 25/3.

¹⁵⁰ Lehmann Haupt, a.g.e., p.100, phc. 71.

¹⁵¹ Erzen, a.g.e., 14, resim 27, Levha 38, Lehmann Haupt, a.g.e., p.80, phc. 49.

¹⁵² Piotrovskii, Tompubckuu Bohckoe Uapctbo, p.108, Levha XLIX, Piotrovskii, Urartu the Kingdom of Van And Its Art, p.69, Piotrovskii, Urartu, resim III.

¹⁵³ Çilingiroğlu, "Decorated Stone Vessels From The Urartian Fortress of Ayanis", Tel Aviv 21/1, p.75 / figür 4/7, 6/3, Çilingiroğlu, "Urartu'da Az Bilinen Bir Sanat Dalı - Bezemeli Taş Kaplar", An.Ar., XIV, s.195, Levha VI/1.

görülmektedir. Çapları oldukça küçük olan Ayanis Kalesi, Karmir-Blur ve Toprakkale kapları günlük kullanımdan çok parfüm, ilaç, zinnet kutusu veya süs eşyası gibi özel amaçlar için kullanıldığını göstermektedir. Özellikle Ayanis Kapları üzerinde görülen hayvan, bitki ve geometrik motifler kakma sanatında gözlenen bir işçilik ile yapılmışlardır. Kaplar üzerinde görülen bezemelerde sanatçıların simetriye özel bir önem verdikleri anlaşılır. Farklı türdeki motifler keskin bir kalem ve burgu ile yapılmıştır¹⁵⁴.

Taş kaplar üzerinde bezeme elemanı olarak kullanılan motifler Urartu Sanatındaki farklı eserler üzerinde yaygın olarak bulunabilir. Motiflerin kaynağı yabancı değildir.

Örneğin;

Levha IX çizim 4 , Levha XLII resim 4'deki kap parçası üzerinde görülen alt alto üçgenler Urartu Kale ve sur bedenlerini resimleyen bir çok tunç ve taş kabartmada gözlenilebilir¹⁵⁵. (Levha LXXXVIII)

Üçgen bezeme eklentili kazanların kenarlarındaki siren motiflerinin elbiseleri üzerinde de vardır¹⁵⁶. (Levha LXL çizim 2)

Genellikle Urartu betim sanatının çeşitli örneklerinde ki hayvan motiflerinde kanat süsü olarak kullanılan derin oyuklarla yapılmış, köşeleri yuvarlatılmış, kanat süsü motifleri taş kaplar üzerinde de yaygın olarak kullanılmıştır. (Levha IX, çizim 3, Levha X, çizim 1; Levha XIII, çizim 5) Köşeleri yuvarlatılmış dikdörtgen ve dörtgenlere en yakın örnekler Toprakkale'den ele geçen tunç boğa ve boğa adam figürleridir¹⁵⁷.

¹⁵⁴ Loon, a.g.e., p.78, Çilingiroğlu, a.g.e., p.68, Piotrovskii, Томпубекку Боһкәе Уарҗто , p.108.

¹⁵⁵ Barnett, a.g.e., Levha 1. 2., Emin Bilgiç, Bakir Ögün, "1964 Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları", Anatolia XIII, (1964), figür 2.

¹⁵⁶ Altan Çilingiroğlu, Urartu ve Kuzey Suriye: Siyasal ve Kültürel İlişkiler, İzmir, s.156, Levha 10 resim 2, Ekrem Akurgal, Urartaische und Altiranische Kunstzentren, Ankara, TTKY, 1968, Levha III/a.

¹⁵⁷ Barnett, a.g.e., Levha 5., Guitty Azarpay, Urartian Art and Artifacts A Chronological Study, Berkeley, Los Angeles, 1968, Levha 51, M. Riemschneider, Das Reich Am Ararat, Leizin, 1965, Levha 44.

Toprakkale buluntularında da boğaların kanatları bu tip oyuklarla bezenmiştir.

Taş kapların büyük bir bölümü üzerinde başta Urartu tunç kemerleri olmak üzere diğer tunç eserlerde görülen bitki, rozetler ve tomurcuk motifleri yer alır.

Levha XI çizim 1-4, Levha XII, çizim 1-8, Levha XIII çizim 2,4,5, Levha XLII resim 6, Levha XLIII resim 2,3'deki kaplar üzerindeki bezemeler tunç eserler üzerindeki süslemelerin taş kaplar üzerine yansımalarıdır. Gaziantep Kemerleri¹⁵⁸, Gusçi Kemerleri¹⁵⁹, Zakim Kemerleri¹⁶⁰, (Levha LXL çizim 1), New York Kemerleri¹⁶¹, Adana Bölge Müzesi kemerleri¹⁶² ve daha bir çok kemer üzerindeki bezemeler bu motiflere örnek oluşturlar.

Levha XI, çizim 1'de gösterilen taş kap üzerindeki rozet (malta haçı?) motifinin benzeri Gaziantep Kemerleri'nde¹⁶³, yer almaktadır.

Levha XI çizim 2, Levha XLIII res. 3'deki kap üzerinde görülen rozetleri birbirine bağlayan -S- şekilli motifler Zakim Kemerleri'nde¹⁶⁴ (Levha LXL, çizim 1) görülebilir.

Levha XI çizim 3 ve 4'deki taş kaplar üzerinde görülen tomurcuk motifleri tunç kemerler¹⁶⁵, adak levhaları¹⁶⁶, bakraçlar¹⁶⁷ (Levha LXXI çizim 1-2) at alınlıkları¹⁶⁸, (Levha LXXIV, Levha LXXV) kalkanlar¹⁶⁹ üzerinde görülmektedir.

¹⁵⁸ Altan Çilingiroğlu, "Gaziantep Müzesinde Bir Urartu Kemer", An.Ar., VII, (1979), Levha I resim 2, Levha III resim 5.

¹⁵⁹ Azarpay, a.g.e., Levha 26.

¹⁶⁰ Azarpay, a.e., Figür 13.

¹⁶¹ H.J. Kellner, "Grouping and Dating of Bronze Belt ", in Urartu, A Metalworking Center in the first Millenium B.C.E., Ed. R.Merhav, Jerusalem, (1991), p.147, figür 3,4,11.

¹⁶² Orhan A. Taşyürek, Urartian Belts in the Adana Regional Museum, Ankara, 1975, s.1 vd.

¹⁶³ Çilingiroğlu, a.g.e., Levha 11/3.

¹⁶⁴ Azarpay, a.g.e., figür 13.

¹⁶⁵ Taşyürek, a.g.e., figür 6, resim 20.

¹⁶⁶ H.J. Kellner, "Geganken zu den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", AMI 15 (1982), Levha 7/2.

¹⁶⁷ H.J. Kellner, "Ein Datierter Silberfund aus Urartu", Anadolu XIX, (1975-76), Levha I/1, II/1, K. Tanabe, A.Hari, "Studies in the Urartian Bronze Objects From Japanese Collection I", Bulletin of the Ancient Orient Museum IV, Tokya, (1982), Levha IV/4.

¹⁶⁸ Mirjo Salvini, "Iscrizione Cuneiformi Urartaesu Apetti Dimetalla", Studi Miceneidei Egeo Anatolie, XII, Roma (1980), Levha VIII.

¹⁶⁹ Azarpay, a.g.e., Levha 19-20.

Levha IX çizim 2 ve 6 de gösterilen kaplar üzerine işlenmiş zig zağ motifleri gümüş pektoreller¹⁷⁰ (Levha LXLII), tunç miğfer¹⁷¹ (Levha LXIII), tunç at alınlığı¹⁷² (Levha LXLV) üzerinde de görülmektedir.

Levha IX çizim 6, levha XIII çizim 1'de gösterilen kaplar üzerindeki daire ve baklava motiflerine tunç kemerler¹⁷³, (Levha LXXXIX çizim 1) üzerinde görülmektedir.

Hayvan figürleri kaplar üzerinde plastik olarak işlenmiştir;

Levha XIV çizim 6'da gösterilen örnekte aslanın arka iki ayağı ve kalçası görülmektedir. Aslanın kalçası üzerindeki oval bezeme ve eklem yerlerindeki iki nokta bezemesi İ.Ö. I. bin yıl Kuzey Suriye sanatında çok yaygın olarak kullanılan stilistik bir özelliktir¹⁷⁴.

Karmir Blur'da bulunan ve üzerinde av sahnesinin resimlendiği taş kabın (Levha XVIII, Levha XLV) Urartu üretimi olmadığı, Kuzey İran vilayetlerine ait olduğu önerilmiştir¹⁷⁵. Oysa av sahnesinde görülen motifler bir çok Urartu Tunç Kemerinde var olan motiflerdir¹⁷⁶. Eser üzerinde Urartu uslubuna aykırı gibi görünen stil kabın Karmir Blur ve çevresindeki yöresel Kafkas etkileriyle yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır. İşçiliğindeki kabalık ise kabın işlemedeki zorluktan olmalıdır¹⁷⁷.

Phiale adı verilen ve Urartu'da Iğdır¹⁷⁸, ve Toprakkale¹⁷⁹ ve Çavuştepe'de¹⁸⁰ karşımıza çıkan yivli madeni kaselerin M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısında taştan

¹⁷⁰ H.J. Kellner, "Pektorale aus Urartu", Belleten XLI/1963, Ankara (1977), Levha 4. No.3.

¹⁷¹ Gotter S. Eichler, Genien und Misch Wesen in der Urartaischen Kunst, Prahistarische Staatssammlung, Berlin, 1984, Levha 8, 9/1.

¹⁷² A.e., Levha, 24.

¹⁷³ Azarpay, a.g.e., figür 14.

¹⁷⁴ Çilingiroğlu, "Urartuda Az Bilinen Bir Sanat dalı - Bezemeli Taş Kaplar, An.Ar. XIV, s.186, Ekrem Akurgal, The Art of the Hittites, London, 1962, Lev 135 (Sakcagözü Aslanı), Lev 132 (Zincirli Aslanı).

¹⁷⁵ Piotrovskii, a.g.e., p.108; Piotrovskii, İskusstvo Urartu, p.102, Piotrovskii, Urartu the Kingdom of Van And Its Art, p.70.

¹⁷⁶ Taşyürek, a.g.e., s.40, 50-51.

¹⁷⁷ Çilingiroğlu, a.g.e., s.187, dipnot 20.

¹⁷⁸ R.D. Barnett, "Excavations at Iğdır", A.S., XIII, (1963), p.169 resim 24, 25/3.

¹⁷⁹ Lehmann Haupt, a.g.e., p.100, phc. 71.

¹⁸⁰ Erzen, a.g.e., s.44, resim 27, Levha 28.

kopyelerin yapıldığını Toprakkale¹⁸¹ (Levha XIV, çizim 4), Karmir Blur¹⁸², (Levha XVI, Levha XLIV). Ayanis Kalesi¹⁸³ (Levha XV çizim 1; Levha XLII resim 1) buluntularından açık bir şekilde anlamaktayız.

Phiale adı verilen üzeri ağız kenarlarından dibe doğru inen sık yivlerle dekore edilmiş kapların proto tipleri sayılabilecek taştan yivli kaseler Tell Halaf'ta bulunmuştur¹⁸⁴. (Levha XLI, resim 1-9).

Kapların üzerinde kullanılan tüm motiflerin kaynağının Urartu sanatına ait oluşu bezemeleri yapan ustanın da Urartulu olmasını gerektirmektedir. Çoğunluğu Ayanis Kalesi'nde yapılan kazı çalışmalarında ele geçen ve şimdilik başka Urartu yerleşmelerinde çok az rastlanan bezemeli taş kap yapımı şu anki bilgilerimize göre II. Rusa'nın eseri olan Ayanis Kalesi'ne özgü görünmektedir. Ayanis Kalesi dışındaki üç örneğinde II. Rusa tarafından yaptırıldığı bilinen Karmir-Blur (Teisebai-URU) ve Toprakkale (Rusahinili)'den elde edilmesi bezemeli taş kap yapımının bu kral dönemine yani M.Ö. 7. Yüzyılın ilk yarısına tarihlenebileceğini gösterir¹⁸⁵. M.Ö. 7. Yüzyılın başlarında bu bölgede üretim alanı bulan taş kaplar Urartu Krallığı'nın II. Rusa döneminin sonunda ve sonrasında olumsuz gelişmeler içinde gelenekselleşme şansı bulamamış olmalıdır. II. Rusa'ya ait diğer kalelerden böyle bir malzeme grubunun çıkmamış olması üretimin sınırlı bir bölgede yapıldığını düşündürmektedir.

¹⁸¹ Lehmann Haupt, *a.g.e.*, p.80, figür 49, Rol Bernard Wartke IRAN-URARTU, Vonderasiatisches Museum 1987 Herausgegeben Von den Staatlichen Museen zu Berlin Wissenschaftliche Bearbeyt (1987) Levha 81.

¹⁸² Piotrovskii, Tompubckuu Bohckoe Uapctbo, p.108 Levha XLI, Piotrovskii, Urartu the Kingdom of Van And Its Art, p.69, Piotrovskii, Urartu, phc. III.

¹⁸³ Çilingiroğlu, *a.g.e.*, s.195, Levha VI/1.

¹⁸⁴ M.F. Von Oppenheim, Tell Halaf IV, V, Erter Band Die Kleinfunde Au: Historischen Zeit, Berlin, 1962, Levha 51-53.

¹⁸⁵ Çilingiroğlu, Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, s.145.

BİBLİYOGRAFYA

- Akurgal, E.,
1962 The Art Of The Hittites, London.
- 1968 Urartaische und Altiranische Kunstzentren, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Altınlı, E.,
Türkiye Jeoloji Haritası, Explanatory Text of the Geological Map of Turkey, Ankara
- Azarpay, G.,
1968 Urartian Art and Artifacts A Chronological Study, Berkeley, Los Angeles.
- Bahar, H.,
1988 "Elazığ, Bingöl ve Tunceli İllerinde Prehistorik Araştırmalar", Araştırma Sonuçları Toplantısı, VI, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 501-527.
- Barnett, R.D.,
1950 "The Excavations of the British Museum at Toprakkale near Van", British School of Archaeology in IRAQ XII/1, 1-43.
- 1963 "Excavations at Iğdır", Anatolian Studies, XII, 153-198.
- 1982 "Urartu", Cambridge Ancient History, III-1, 314-371.
- Belli, O.,
1982 "Urartular", Görsel Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi I, 140-218.
- 1989 "Urartu Kalelerindeki Anıtsal Kaya İşaretleri - Monumentale Felszeichen im Bereich Urartaischen Festungsanlagen", Anadolu Araştırmaları, XI. 65-123.
- 1994 "Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması 1993", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XII. Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 353-383.
- 1996 "1995 Yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj ve Sulama Sisteminin Araştırılması", Araştırma Sonuçları Toplantısı, XIV/II, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 139-162.
- 1998 "1996 Yılı Aşağı ve Yukarı Anzaf Kaleleri Kazısı", Kazı Sonuçları Toplantısı, XIX/I, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 543- 569.

- 2000a "Aşağı ve Yukarı Anzaf Urartu Kaleleri Kazısı", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 201-210.
- 2000b "Çavuştepe (Sardurihinili) Kazıları" Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 210-216l.
- 2000c "Urartu Krallığının İkinci Başkenti Toprakkale (Rusahinili) Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 223-227.
- 2000d "URARTU Krallığı Döneminde Van Bölgesi'nde İşletilen Taş Ocakları ve Atölyeleri", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 415-422.
- Bilgiç, E.-B.Öğün, 1964 "1964 Adilcevaz Kef Kalesi Kazıları", Anatolia XIII, 64-92.
- Boehmer, M.R., 1972 Die Kleinfunde Von Boğazköy, Aus Den Grabungskampagnen, 1931-1939 und 1952-1969, Berlin.
- Burney, C.A., 1958 "Eastern Anatolia in the Calcolitik and Early Bronze Age", Anatolian Studies, VII, 157-209.
- Burney, C.A., - D.M. Lang., 1971 The People of the Hills: Ancient Ararat and Caucasus, London.
- Campell, J., - E.Mealey, 1996 "Domuztepe: A Late Pottery, Neolithic Site in Southeastern Turkey", Neo-Lithics, 2/96, Berlin, 3-4.
- Cauivin J., O., Aurance, M.C. Cauvin, B.N. Atlan 1999 "The Prepottery Site of Caferhöyük", Neolithic in Turkey The Cradle Of Civilization, (Ed. Mehmet Özdoğan/Nezih Başgelen (plates), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Collan, D., P.Kuniholmine, S.Tatar, C.Griggs, 1993 Tille Höyük IV The Late Bronze Age Transition (Geç Bronz Çağından Demir Çağına Geçiş), The British Institute of Archaeology at Ankara.
- Çilingiroğlu, A., 1976-1977 "Sargon'un Sekizinci Seferi ve Bazı Öneriler", Anadolu Araştırmaları, IV-V, 235-351.
- 1979 "Gaziantep Müzesi'nde Bir Urartu Kemer", Anadolu Araştırmaları, VII, 49-55.
- 1984 Urartu ve Kuzey Suriye: Siyasal ve Kültürel İlişkiler, İzmir.

- 1994a Urartu Tarihi, İzmir, Ege üniversitesi Yayınları.
- 1994b "Decorated Stone Vessels From the Urartian Fortress of Ayanis" Tel Aviv, 21/1, 68-76.
- 1996 "Urartu'da Az Bilinen Bir Sanat Dalı - Bezemeli Taş Kaplar", Anadolu Araştırmaları, XIV, Prof.Dr. Afif Erzen'e Armağan, 183-195.
- 1997 Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı, İzmir, Yaşar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları.
- Çilingiroğlu, A., G. Kozbe, 1994 "Ayanis Kaleleri Kazısı, 1992", Kazı Sonuçları Toplantısı, XV/I, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 445-456.
- Duru, R., 1982 "Kuruçay Höyüğü Kazıları 1981", Kazı Sonuçları Toplantısı, IV. Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 31-39.
- 1993 "Höyücek Kazıları 1991", Kazı Sonuçları Toplantısı, IV, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 31-39.
- 1996 Kuruçay Höyük II: 1978 - 1988 Kazıları Sonuçları Geç Kalkolitik ve İlk Tunç Çağı Yerleşmeleri, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Eichler, S., G., 1984 Genien und Misch Wesen in der Urartaischen Kunst. Prapistarische Staatssamlung, Berlin.
- Erkanat, H., 1983 "1982 Gırnavaş Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı, X, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 131-135.
- Erzen, A., 1977 "Çavuştepe Yukarı Kale ve Toprakkale 1976 Dönemi Kazıları", Anadolu Araştırmaları, IV-V, 1-59.
- 1978 Çavuştepe I: M.Ö. 7-6. Yüzyıl Urartu Mimarlık Anıtları ve Ortaçağ Nekropolü, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 1992 Doğu Anadolu ve Urartular - Eastern Anatolia und Urartians, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Esin, U., 1984 "Değirmen-tepe (Malatya) Kurtarma Kazısı 1983 Yılı Raporu", Kazı Sonuçları Toplantısı, XI, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 11-29.

- French, D.,
1968 "Can Hasan - Karaman, 1967" Türk Arkeoloji Dergisi, 16/1 , 89-93.
- Hauptmann, H.,
1982 "Keban Projesi 1974-75 Çalışmaları", Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Keban Projesi Yayınları, Seri 1 No: 7, 13-40.
- 1991/1992 "Nevala Çori Eine Siedlung des Akeramischen Neolithikums am Mittleren Euphrat", Archaeologie, 8, 15-33.
- Harmankaya, S.,
Ö.Tanıdı, M.Özbaşaran
1997 Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri Neolitik, İzmir; Ege Yayınları.
- Healey, E.,
1997 "Domuztepe Lithic 1997", Neo Lithic, 2/97-10, berlin.
- İzıbrak, R.,
1961 Coğrafyacılar İçin Pratik Olarak Taşları Tanıma Bilgisi, Ankara.
- Kellner, H.J.,
1975-76 "Pektorale aus Urartu", Belleten, XLI/1963, 481-493.
- 1982 "Geganken zu den Bronzenen Blechvotiven in Urartu", Archaeologische Mitteilungen aus Iran, 15, 79-85.
- 1991 "Grouping and Dating of Bronze Belts", In Urartu: A Metalworking Center in the first Millenium B.C.E. (Ed. R.Merhav), Jerusalem, 141-161.
- Kleiss, W.,
1971 Zendan-ı Süleiman die Bauwerke, Deutsches Archäologisches Institut Beitrage zur Archäologie und Geologie des Zendan-ı Süleiman Tell, II, Wiesbaden.
- 1979 "Steinfunde aus Bastam", Bastam II, Ausgrabungen in den Urartaischen Anglagen, 1977-78 Teheraner Forschungen Deutschen Archäologischen Institut Abteilung Teheran, Band V, 69-71.
- Koşay, H.Z., J.Sperling,
1936 Troad'da Dört Yerleşme Yeri, İstanbul, Kültür Bakanlığı Antiketeler ve Müzeler Müdürlüğü.
- Koşay, H.Z., M.Akok,
1973 Alacahöyük Kazısı 1963-1967 Çalışmaları ve Keşiflere ait ilk Rapor-Alacahöyük Excavations Preliminary Report on Research and Discoveries 1963-1967, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

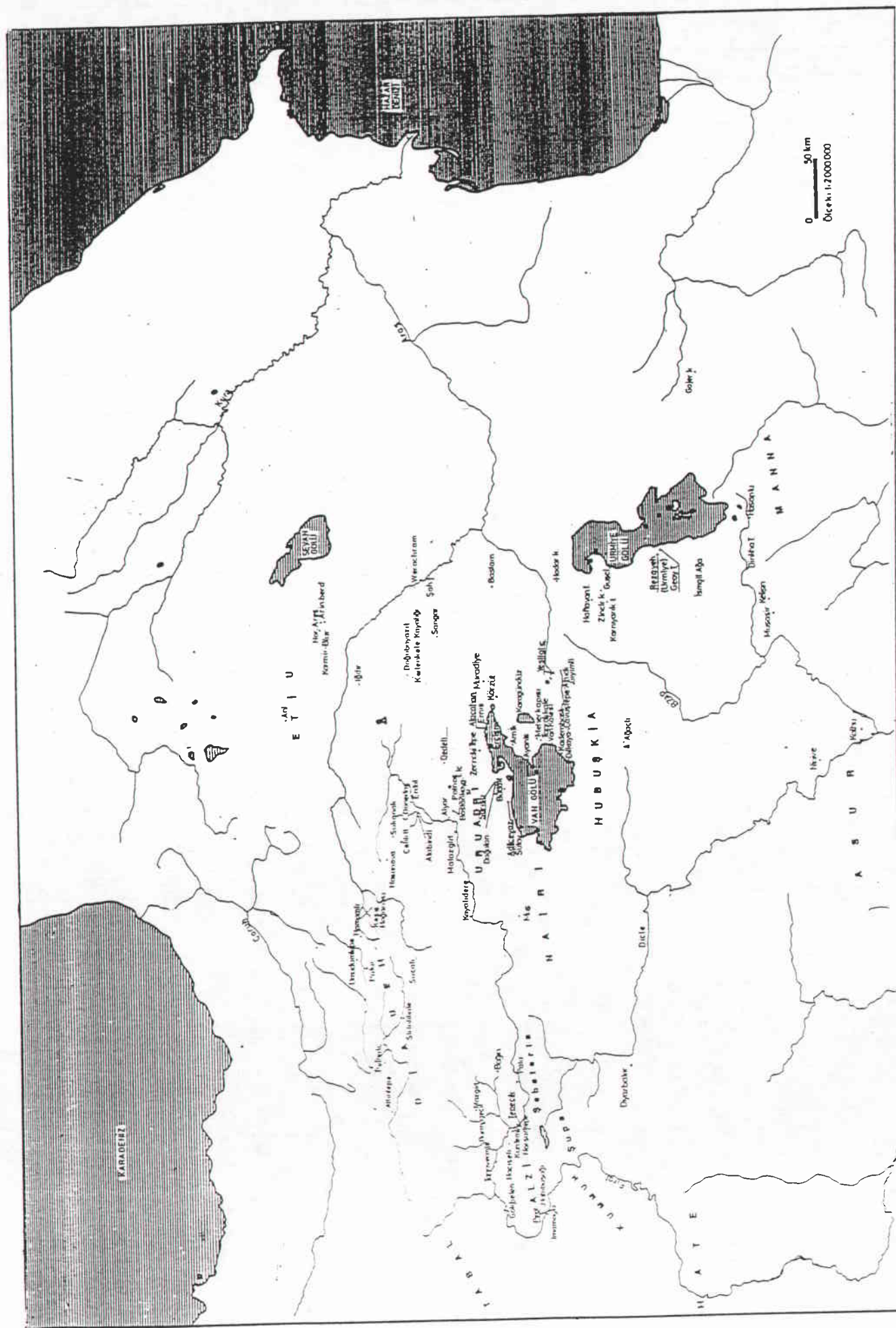
- Kroll, S.,
1972 "Die Keramik Aus Bastam", Archaeologische Mitteilungen aus Iran, 5, Berlin, 69- 97.
- 1976 "Steinschalen", Keramik Urartaischer Festungen Aus In Iran, Archaeologische Mitteilungen aus Iran Ergänzungsband 2.
- 1977 "Urartaische Platze in Iran - Livar", Archaeologische Mitteilungen aus Iran, 10, Berlin, 53-119.
- 1979 "Die Urartaische Keramik Aus Bastam Steinschalen und Reibsteine", Bastam II, (Ed. W. Kleiss), 216-218.
- Lehmann Haupt, C.F.,
1907 Materialien zur alteren Geschichte Armeniens, Konigliche Gessellschaft der Wissenschaften zu Gattingen Philosophis Historische Klasse, Abhandlungen Neve Folge 9³.
- Loon, M.N.V.,
1966 Urartian Art Its Distinctive Traits in the Light of new Excavations, İstanbul.
- 1971 "Korucutepe Kazısı Mimarı ve Genel Buluntular", Keban Projesi 1969 Çalışmaları. Keban Project 1969 Activitier, Orta Doğu teknik Üniversitesi Keban Projesi Yayınları - Middle East Tecnical University Keban Project Publications Series I, Ankara, 45-46.
- Martirosjan, A.A.,
1974 Argischichinili, Akademija Nauk Armjanskii SSR İnstitut Archeologii İ Etnografi: Ar Cheologiceskie Pomjatniki Armenii Urartske Pomjatniki Vypusk I, Erevan.
- Mellart, J.,
1970a Hacılar I Excavations At Hacılar, Edinburg.
- 1970b Hacılar II Excavations At Hacılar Plates and Figures, Edinburg.
- Neve, P.
1984 "Boğazköy - Hattuşuş 1983 Kazı Çalışmalarının Sonuçları", Kazı Sonuçları Toplantısı, VI, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 137-180.
- Özdoğan, M.,
2000 "Güneydoğu Anadolu Karma Projesi ve Çayönü Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 14-19.

- Özdoğan, M., A. Özdoğan, 1993 "Pre Halafian Pottery of Southeastern Anatolia With Special Reference to the Çayönü Sequence", Between the Rivers and Over the Mountains Festschrift, for A. Palmieri, Roma, 87-103.
- Özdoğan, M., A. Özdoğan, D.B. "Çayönü Kazısı ve Güneydoğu Anadolu Karma Projesi; 30 Yıllık Genel Bir Değerlendirme", Kazı Sonuçları Toplantısı, XV/I, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 103-122.
- Özgüç, T., 1948 Kültepe Kazısı Raporu 1948 Ausgrabungen in Kültepe Bericht über die im Auftrage der Türkischen Historischen Gesselschaf, 1948 Aurchgeführten Ausgrabungen, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 1986 Kültepe - Kaniş II Eski Yakınoğu Ticaret Merkezinde Yeni Araştırmalar, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- 1988 İnandiktepe. Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özgüç, N., 1988 "Haberler, Kazılar: Şamsat Kazıları 1987", Belleten 52/202, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 291-294.
- Özgüç, T., N.Özgüç, 1953 Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Kültepe Kazısı Raporu 1949. Ausgrabungen in Kültepe Bericht über die im Auftrage der Türkischen Historischen Gesselschaft 1949 Durchgeführten Ausgrabungen, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztan, A., 1984 "Şamsat'ta Bulunmuş Olan Geç Kalkolitik Çağa Ait İki Kap", Anadolu (Anatolia) 20, (1976-77) 261-265.
- 1996 "1994 Acemhöyük Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı, XVII, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 209-212.
- Piotrovskii, B.B., 1955 Karmir Blur III, 1951-1953, Erevan.
- 1959 Tompubckuu Bohckoe Uapctbo (Vpatty) U 3 dameacmBo Boctyhou TEPAPGI, Mockoba.
- 1962 Iskusstuo Urartu, (y.y.)
- 1966 Il Regno Di Van URARTU, Roma, Edizioni Del Ateneo.

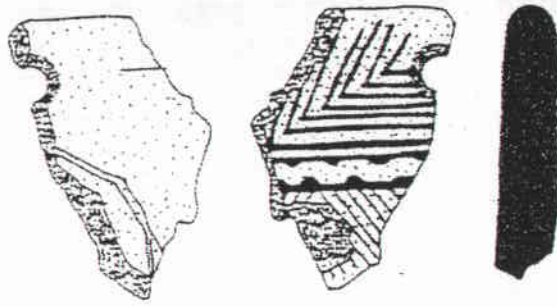
- 1967 Urartu the Kingdom of Van And Its Art - Translated From the Russian, London.
- 1969 Urartu, Archaeologia Mundi, Genava.
- Riemschneider, M.,
1965 Das Reich Am Ararat, Leizin.
- Roodenberg, J.J.,
1984 "Recent Archaeological Research in Turkey: Hayaz Höyük and Kumartepe 1983", Anatolian Studies, 34, 218-219.
- 1985 "1983 Yılı Hayaz Höyük ve Civarı (Kumartepe) Kazıları, Kazı Sonuçları Toplantısı, VI, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 1-4.
- Rosenberg, M.,
1991 "The Batman River Archeological Reconnaissance Survey 1990", Araştırma Sonuçları Toplantısı, IX, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 447-460.
- 1993 "The Hallan Çemi Excavations 1991", Kazı Sonuçları Toplantısı, XIV, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 117-130.
- Rosenberg, M., M. Davis,
1992 "Hallan Çemi Tepesi En Early Aceramik Neolithic Site in Eastern Anatolia", Anatolica, XVIII, Leiden, 1-18.
- Rosenberg, M., N. İnal,
1994 "The Hallan Çemi Excavation 1992" Kazı Sonuçları Toplantısı, XV/I, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 123-130.
- Salvini, M.,
1980 "İscrizione Cuneiformi Urarteesu Apetti Dimetalla", Studi Miceneided Egeo Anatolie, XXII, Roma, 181-190.
- Saraçoğlu, H.,
1989 Doğu Anadolu Bölgesi, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sevin, V.,
1994a Anadolu Arkeolojisinin ABC'si, İstanbul, Simavi Yayınları.
- 1994b "1992 Yılı Diyarbakır Üçtepe Höyüğü Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı, XV/I, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 399-416.
- Sevin, V., A.Özfirat
2000 "Van-Altın-tepe Kazıları", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 217-222.

- Silistireli, U.,
1983 "Kösk Höyük Kazıları", Kazı Sonuçları Toplantısı, V, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 81-85.
- Tanobe, K., A. Hari,
1982 "Studies in the Urartian Bronze Object from Japanese Collection I", Bulletin of the Ancient Orient Museum IV, Tokyo, 3-64.
- Tarhan, M.T.,
1986 "Urartu Devletinin Yapısal Karakteri", Türk Tarih Kongresi, IX, 285-301.
- 1989 "Van Kalesi ve Eski Van Şehri kazıları 1987", Kazı Sonuçları Toplantısı, X/I, Anıtlar Müzeler Genel müdürlüğü, 369-428.
- 2000 "Tuşpa-Van Kalesi Demir Çağın Gizemli Başkentindeki Araştırma ve Kazılar", Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi, (Ed. Oktay Belli), İstanbul, 191-200.
- Taşyürek, O.A.,
1975 Urartian Belts in the Adana Regional Museum, Ankara.
- Von Der Osten, H.H.,
1937 The Alishar Höyük Seasons of 1930-1932. The University of Chicago Oriental Institute Publications, Volume XXX.
- Von Oppenheim, M.F.,
1962 Tell Halaf IV-V, Erter Bond D.e Kleinfunde Aus Historischer Zeit, Berlin.
- Wartke, R.B.,
1987 IRAN-URARTU, Vonderasiatisches Museum 1987 Merausgegeben Von den Staatlichen Museen zu Berlin Wissenschaftliche Bearbeitung.
- 1993 Urartu Das Reich Am Ararat, Kulturgeschichte Der Antiken Welt, Band 59, Zabenn.
- Watson, L.B.,
1990 Girikihacıyan: A Halafian Site in Southeastern Turkey, Monograph 33, Institute of Archaeology, California.
- Yener, E.,
1993 "Levzin Höyük Kurtarma Kazısı 1991", Müze Kurtarma Semineri, 3, Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 351-363.

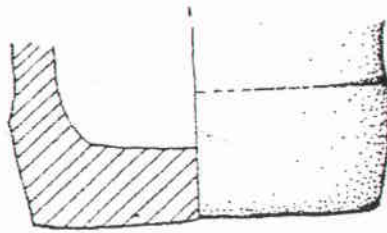
HARİTALAR

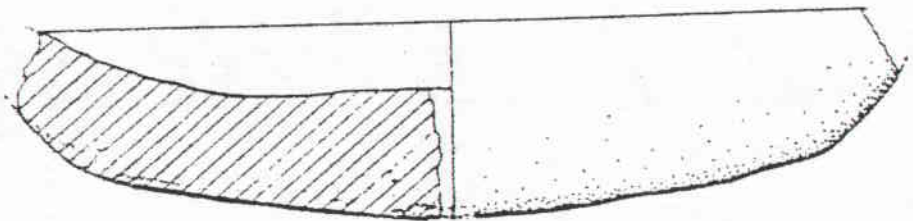
LEVHALAR

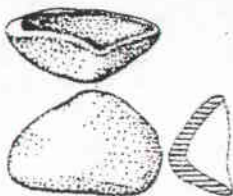
1

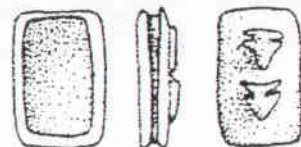
2

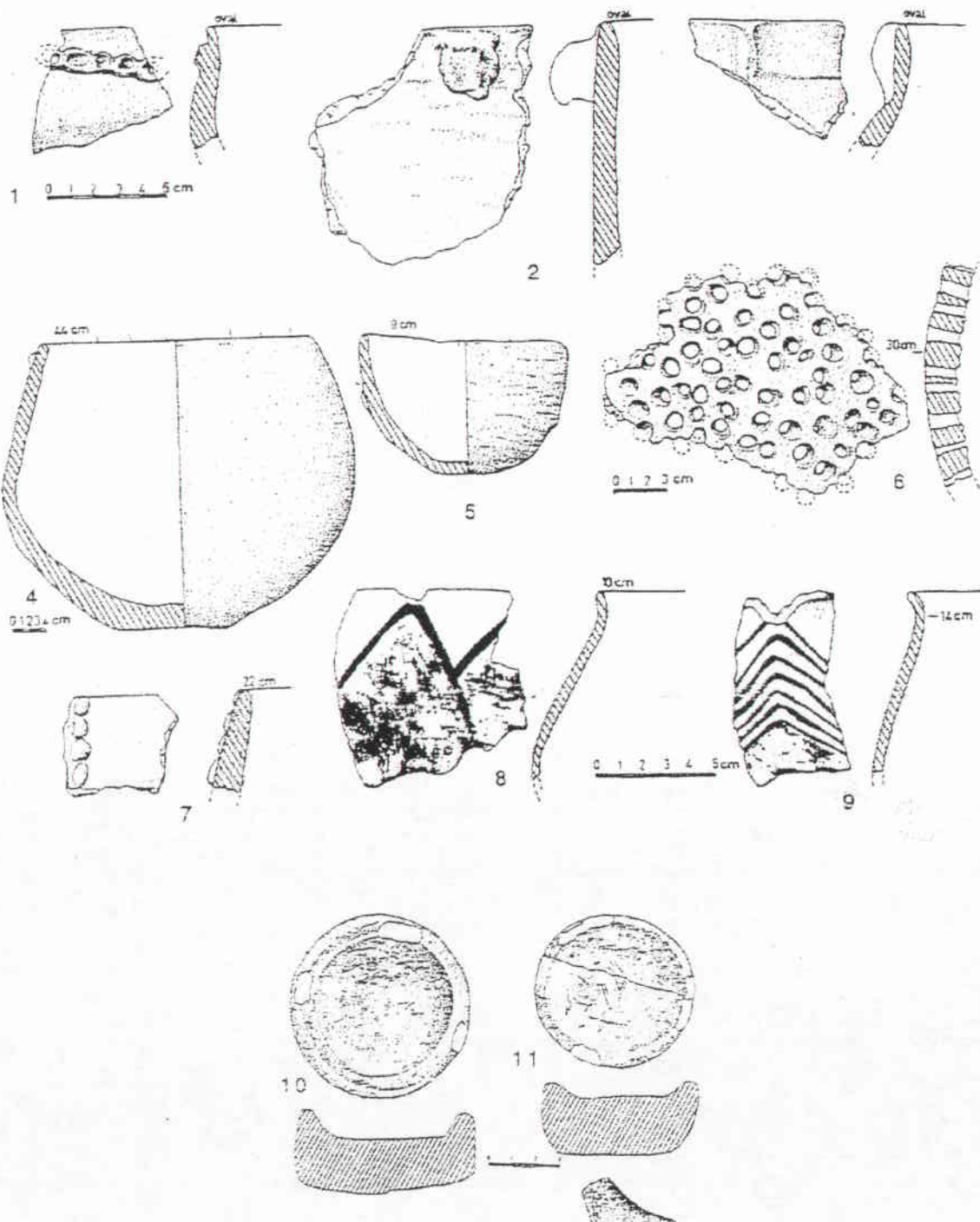
3

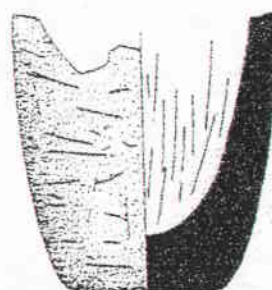
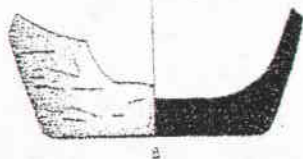
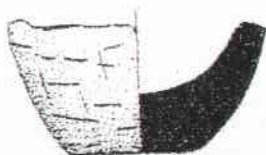
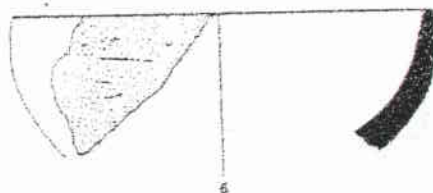
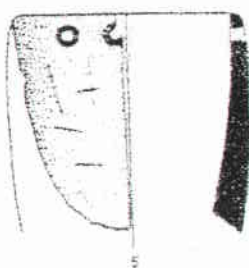
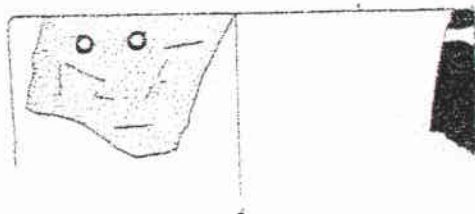
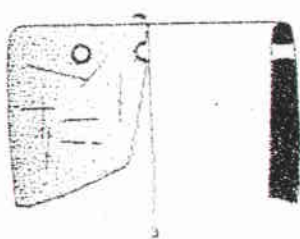
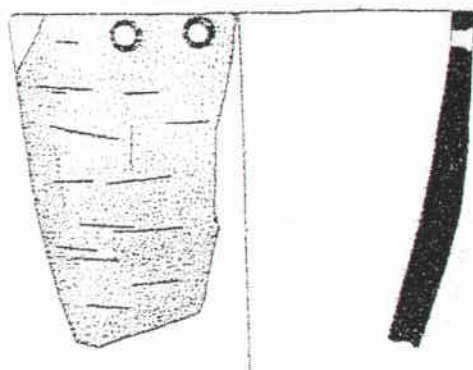
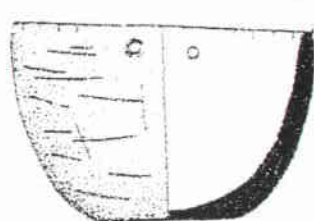

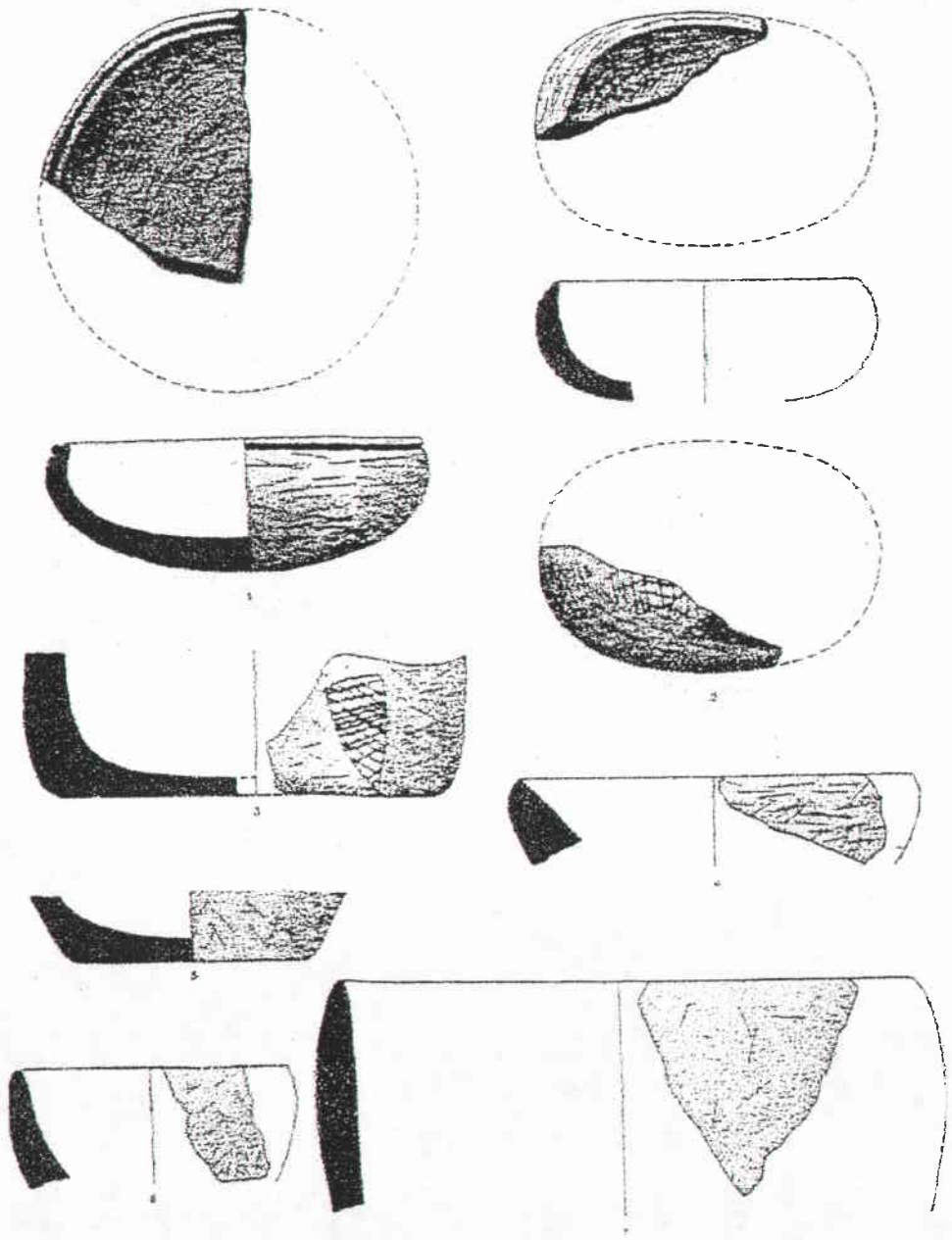
4

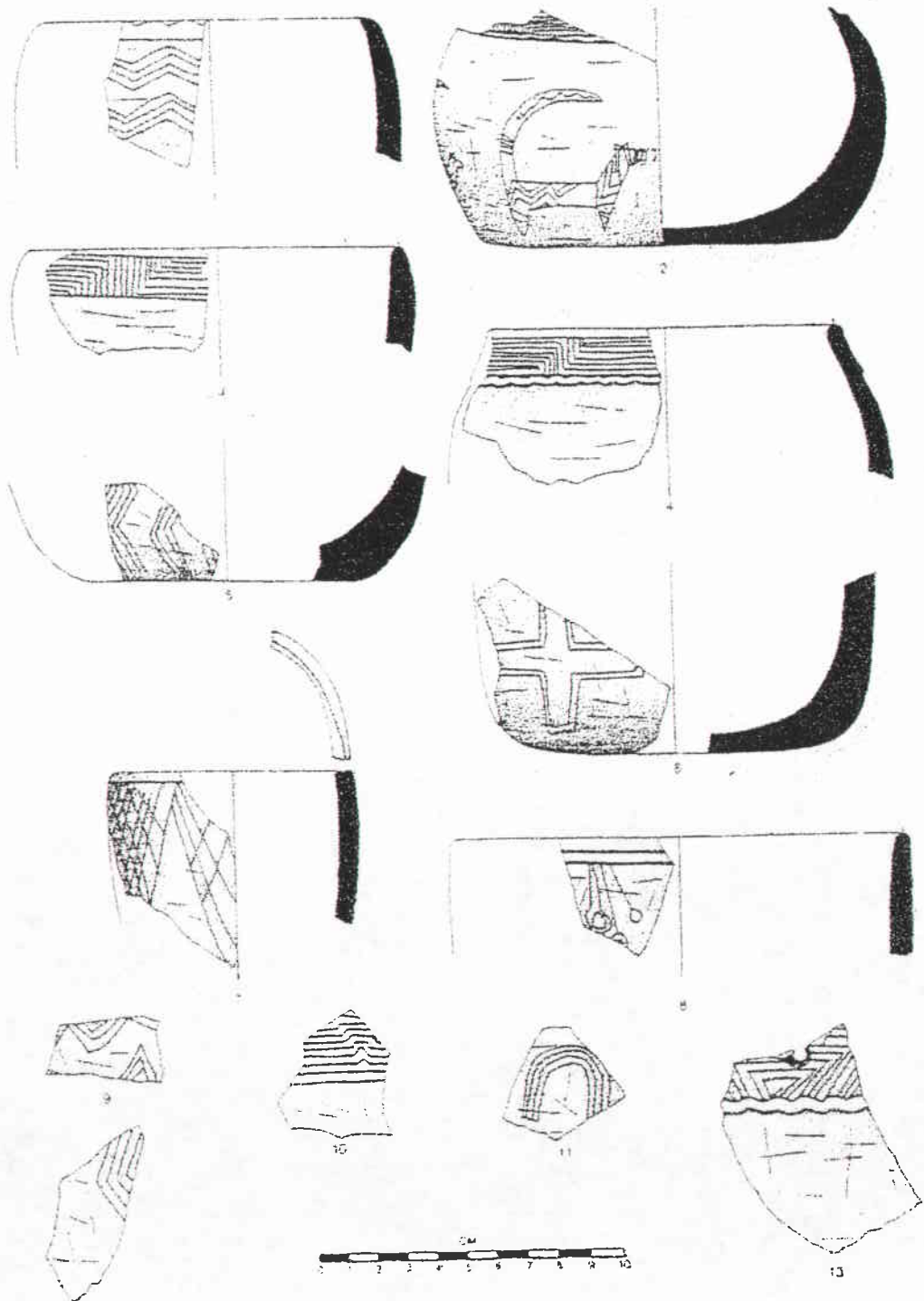

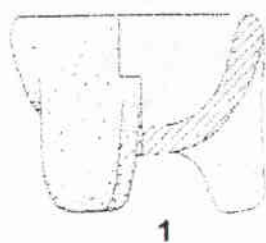
5

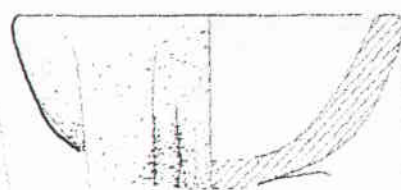

1

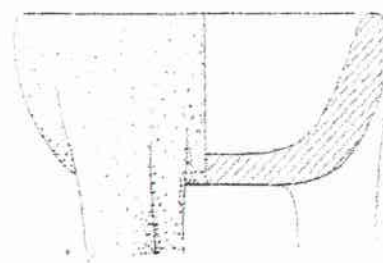
2

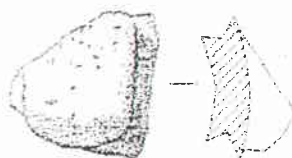
3

4

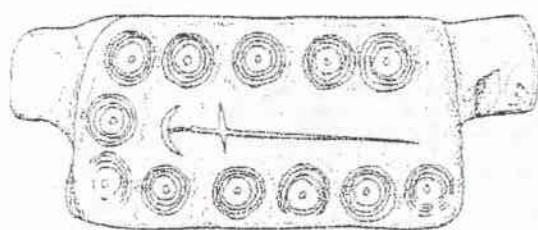
5

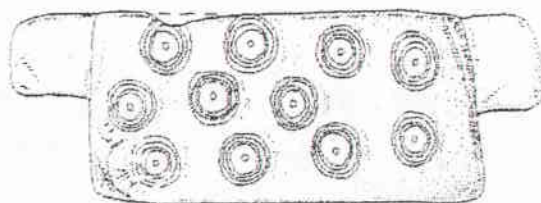
6

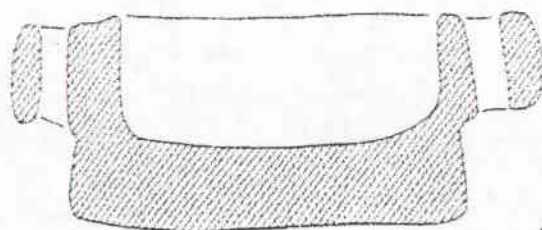
7

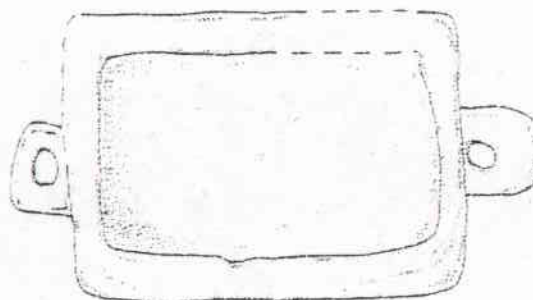
a

b

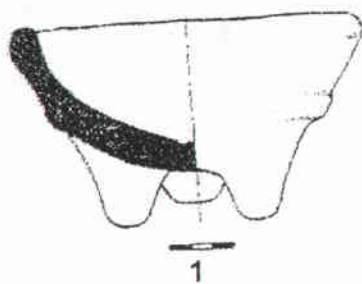
c

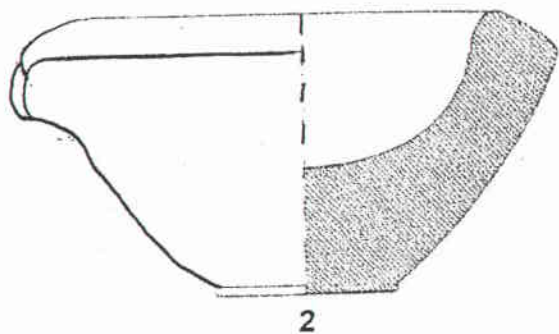
d

8

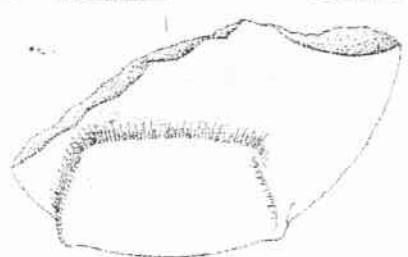

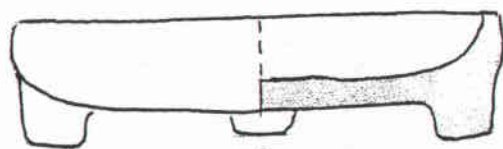
1

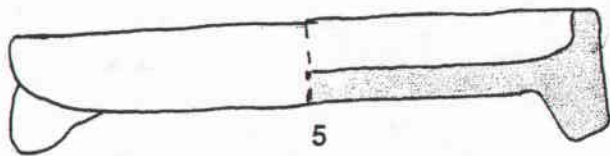
2

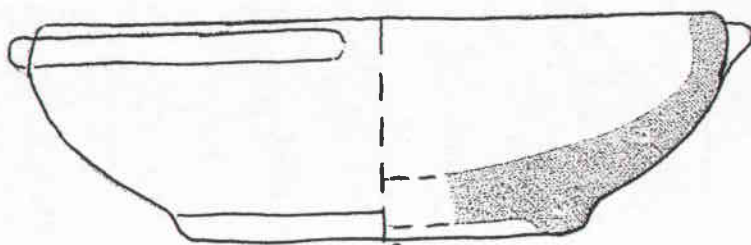
3

4

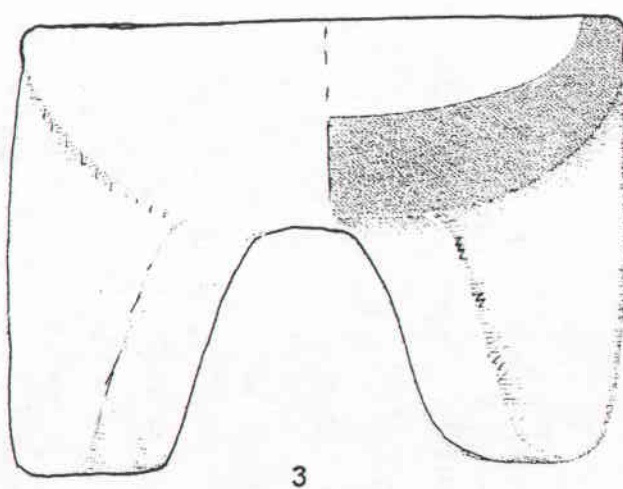
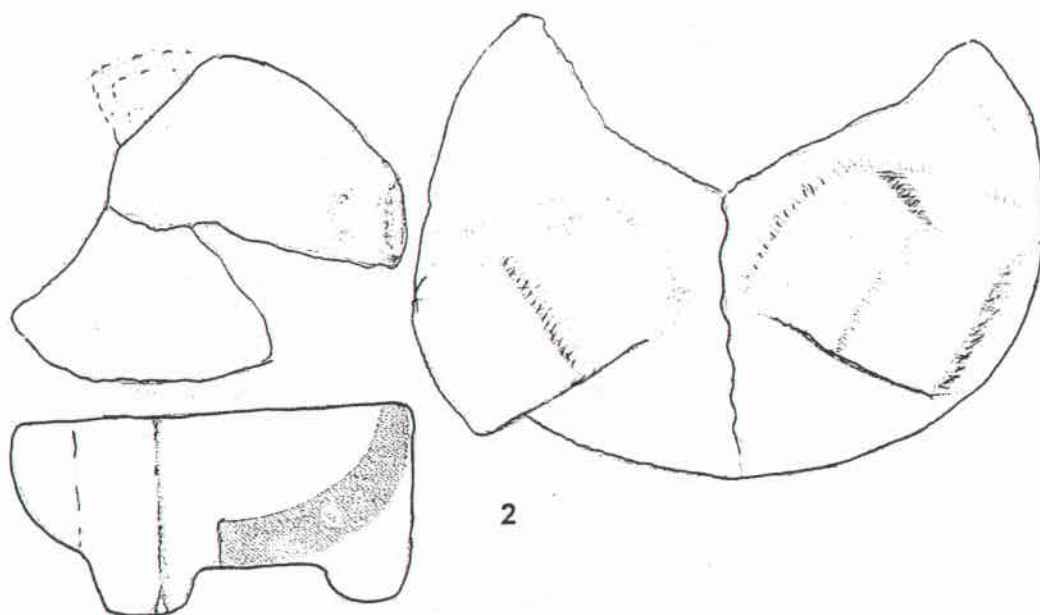
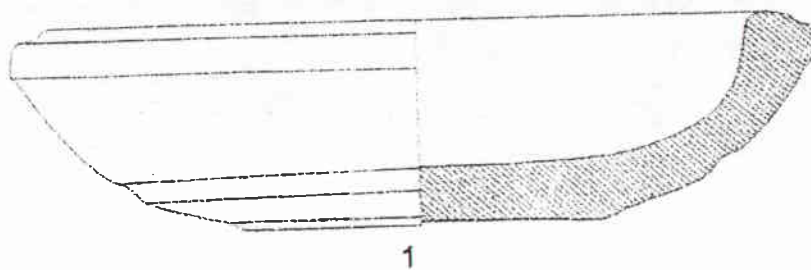

5

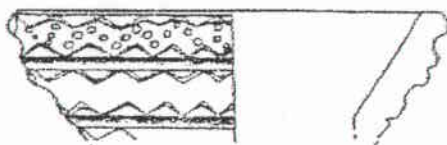
6

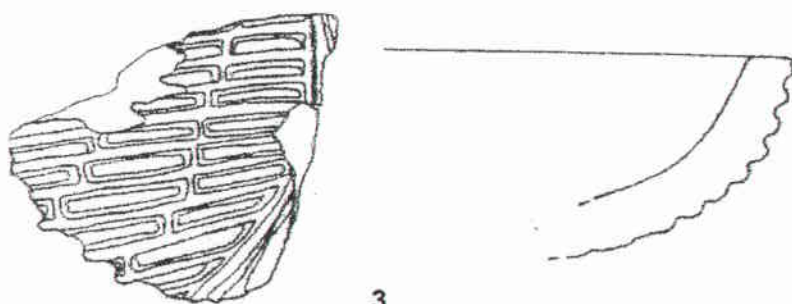

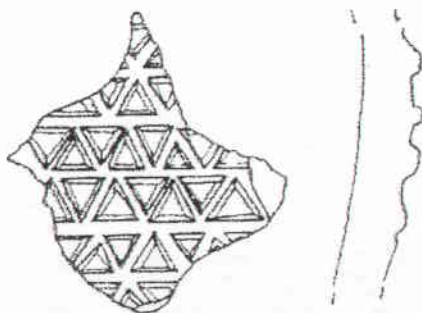
1

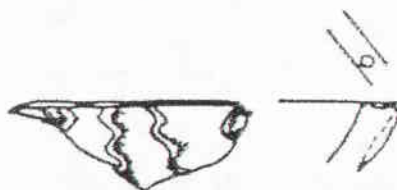
2

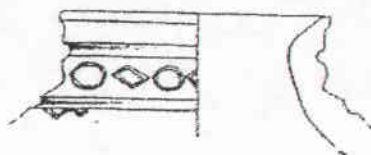
3

4

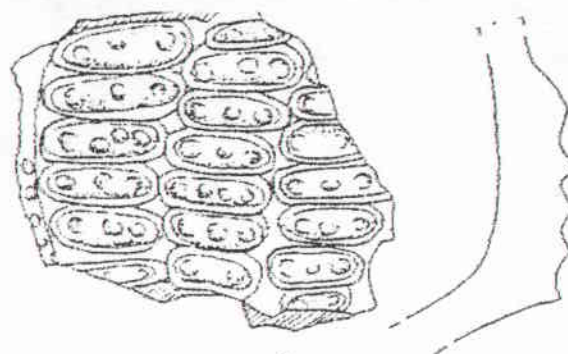
5

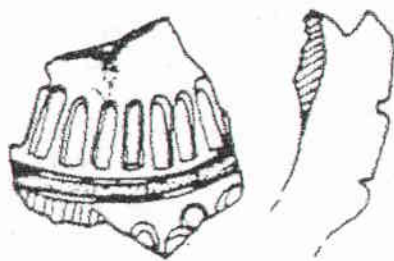
6

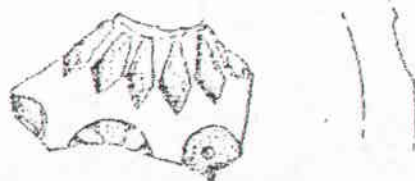
X

1

2

3

4

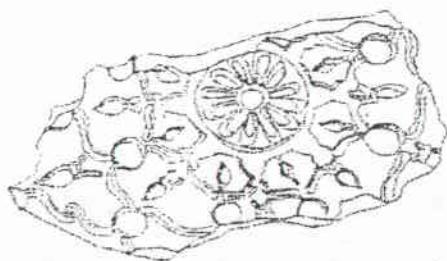

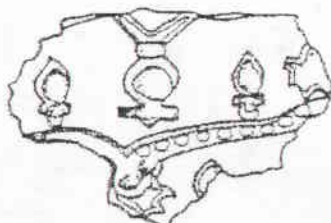
1

2

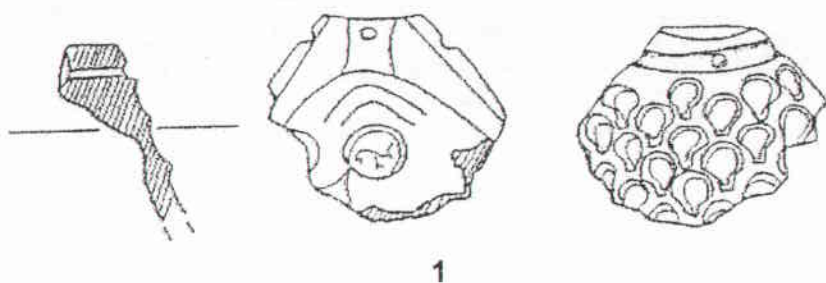

3

4

1

2

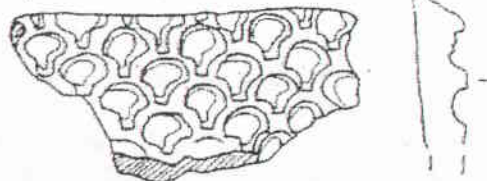
3

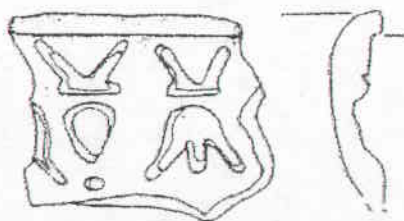
4

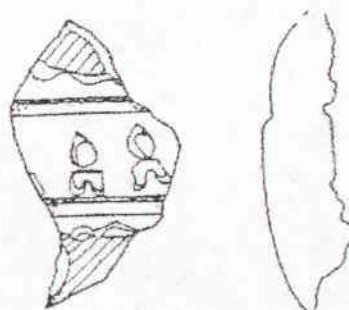
5

6

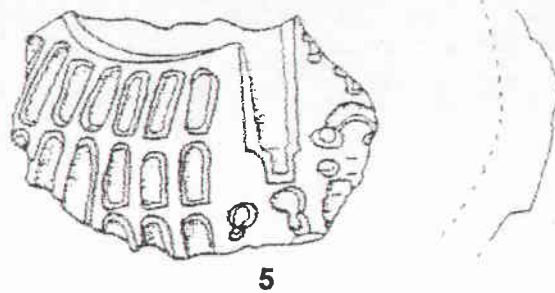
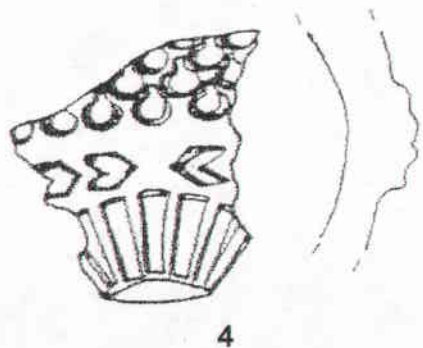
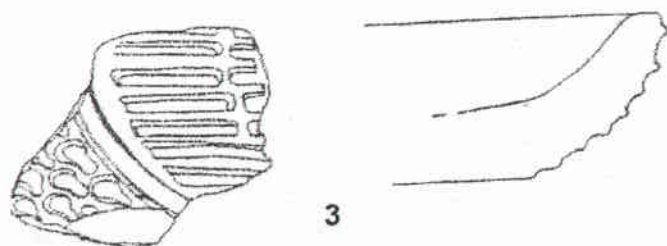
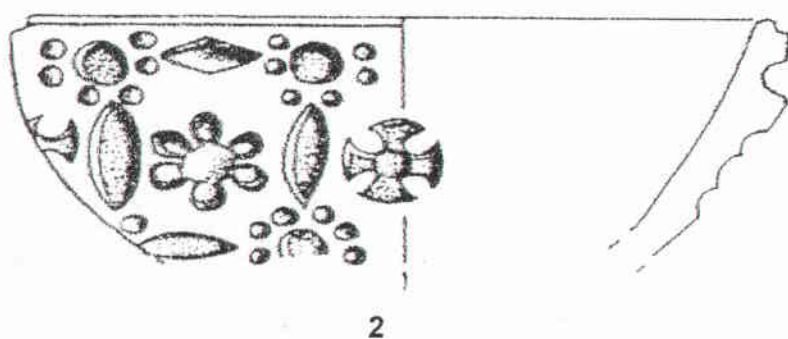
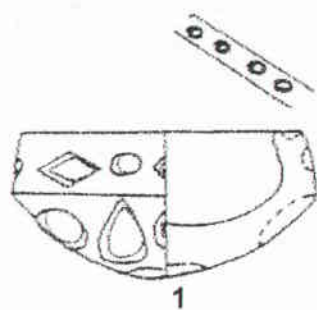

7

8

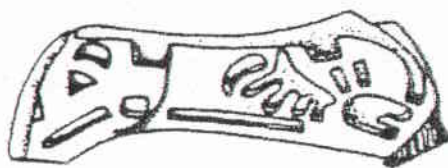
1

2

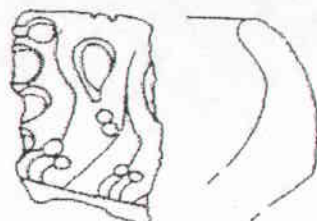
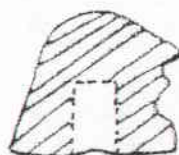
3

4

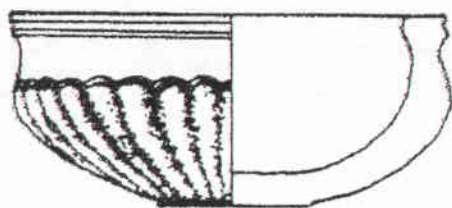

5

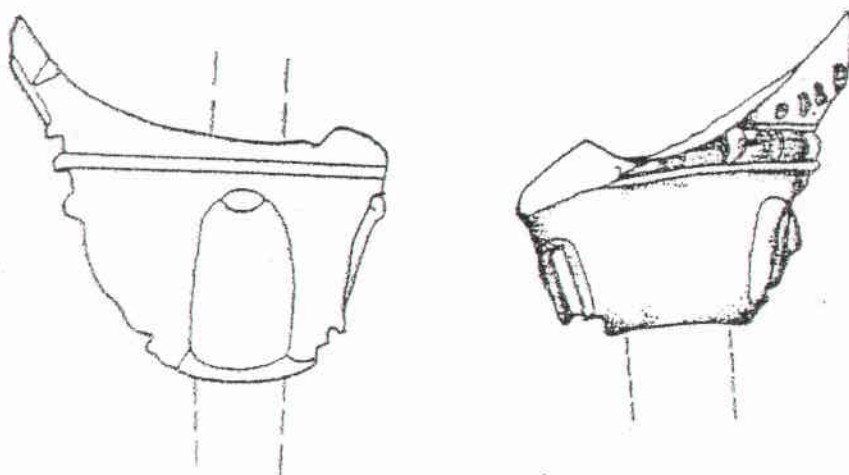

6

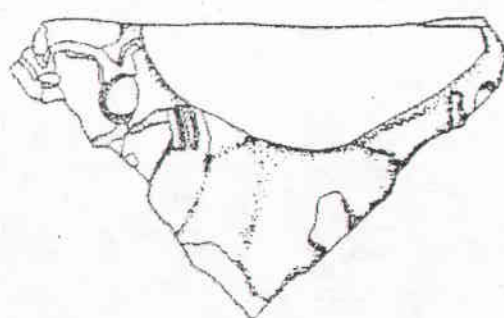

1

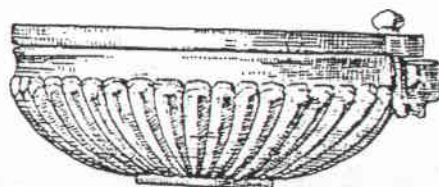
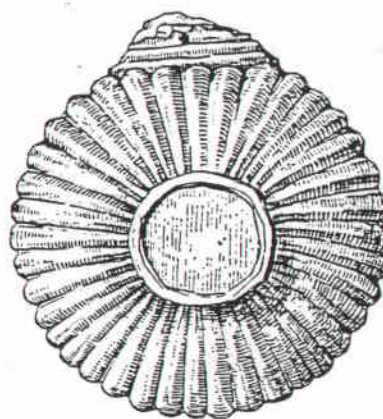

2

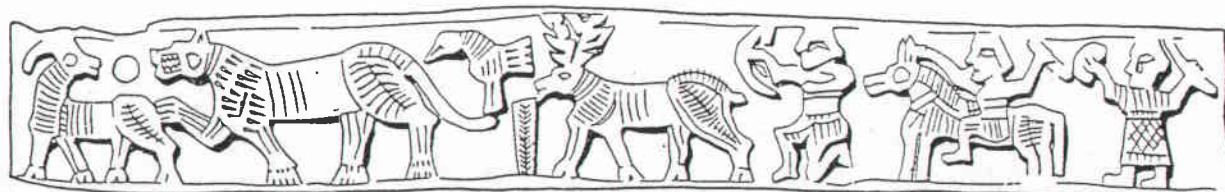

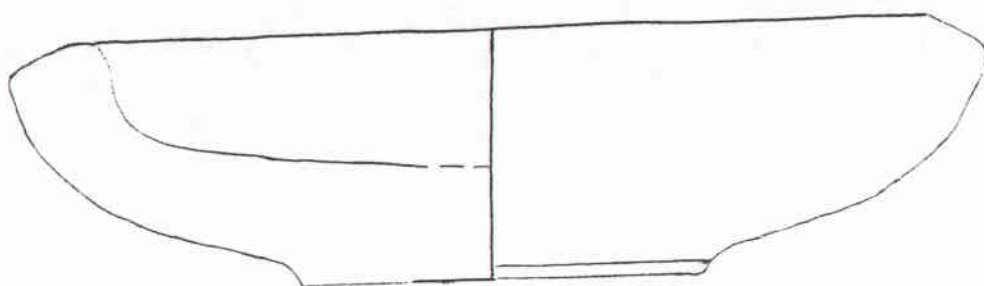
3

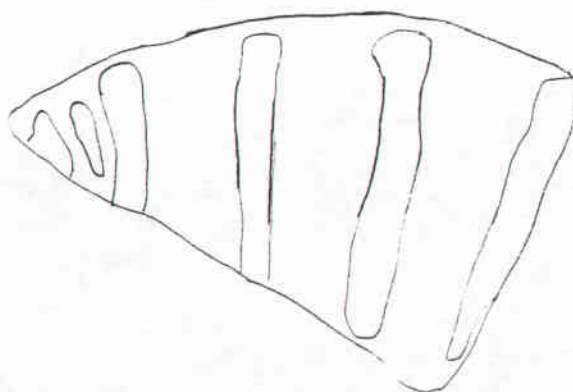

1

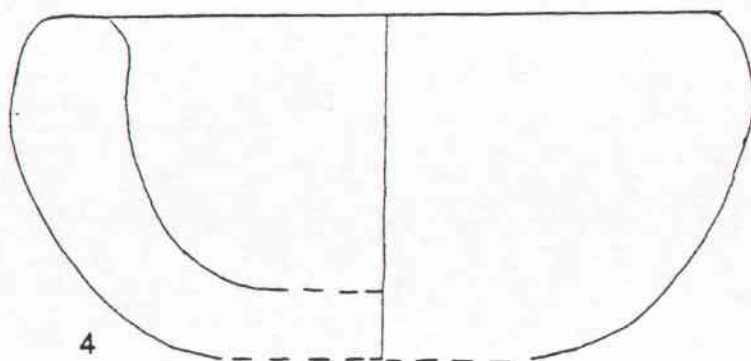
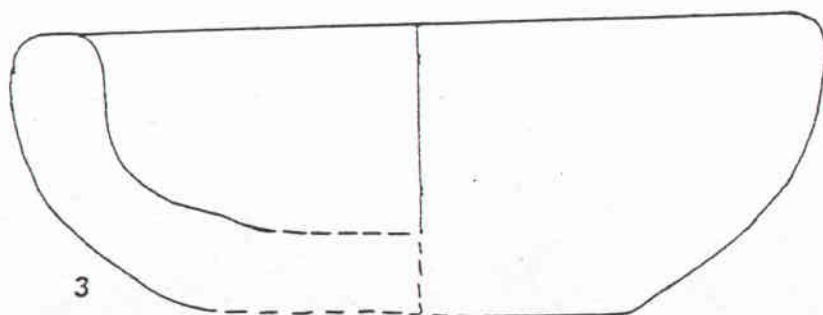
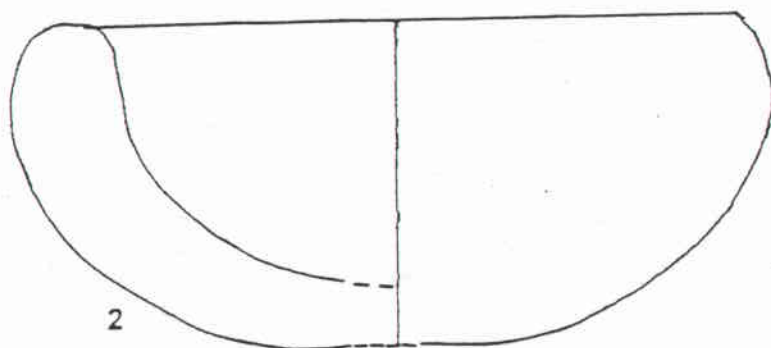
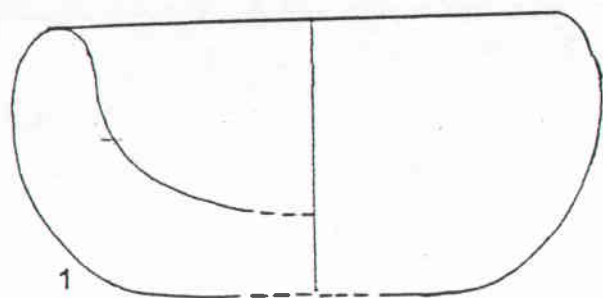
a

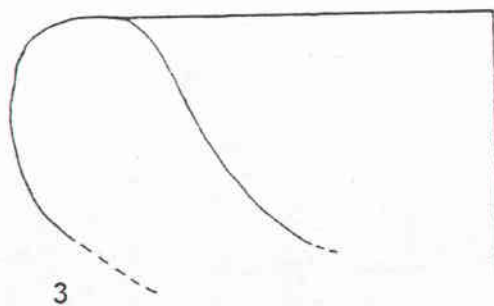
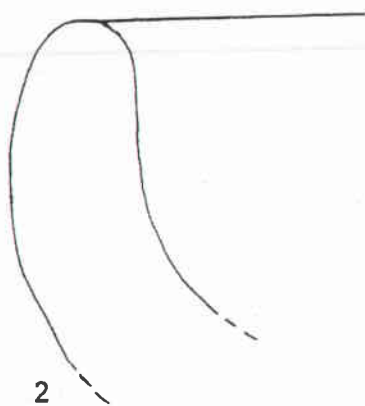
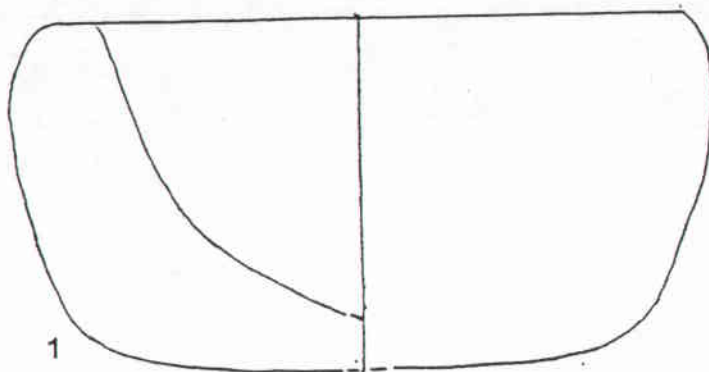
2

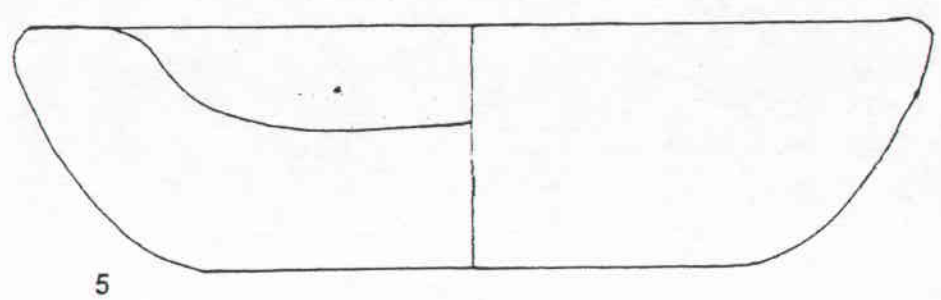
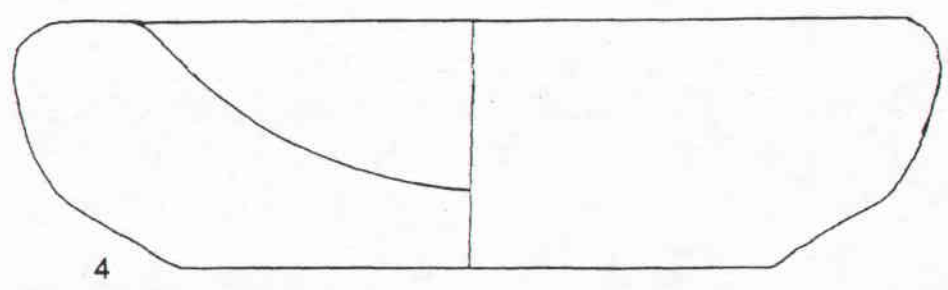
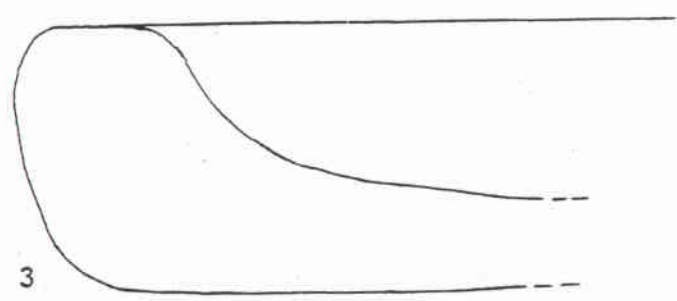
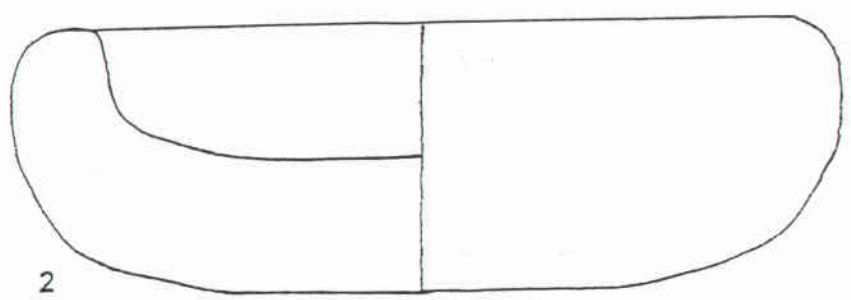
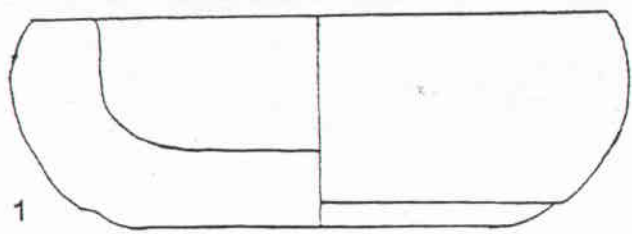
b

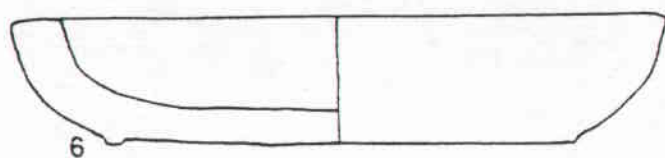
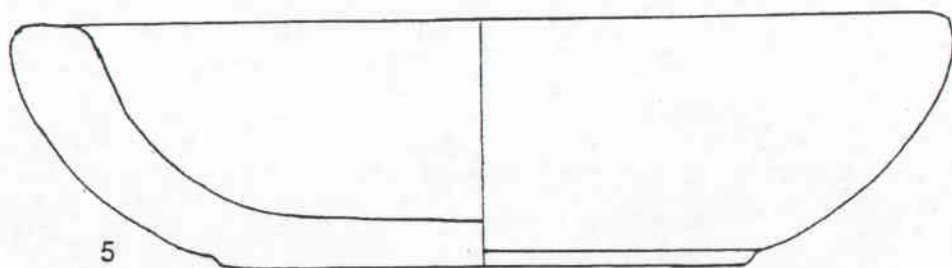
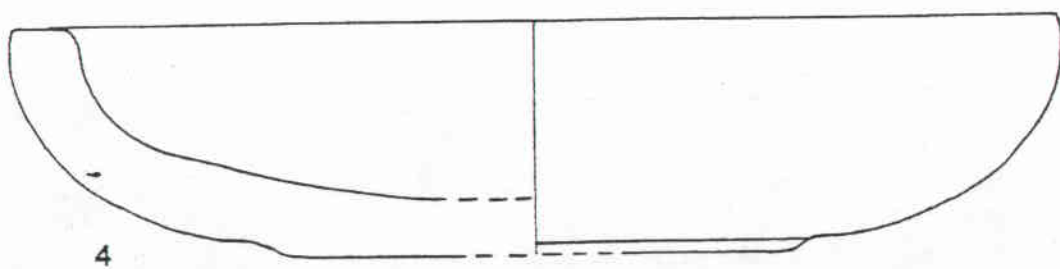
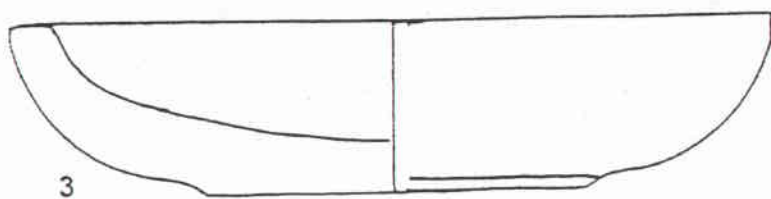
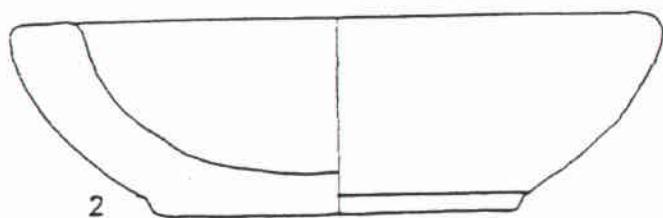
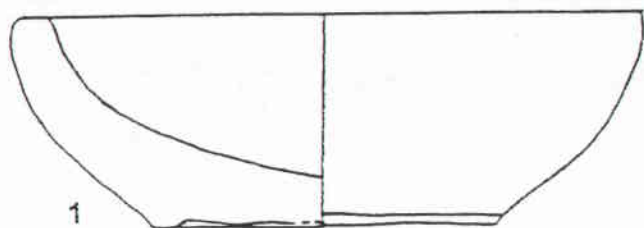

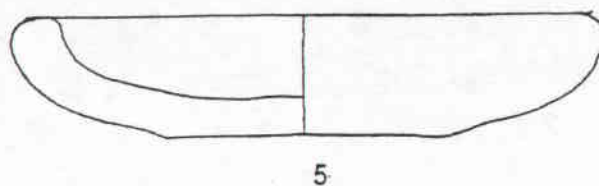
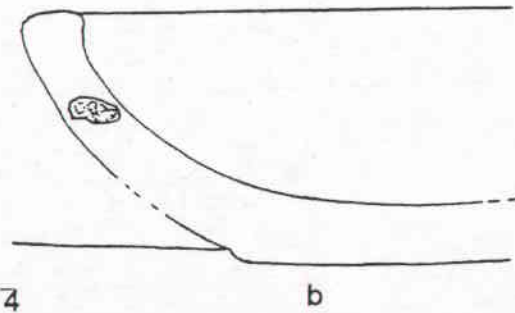
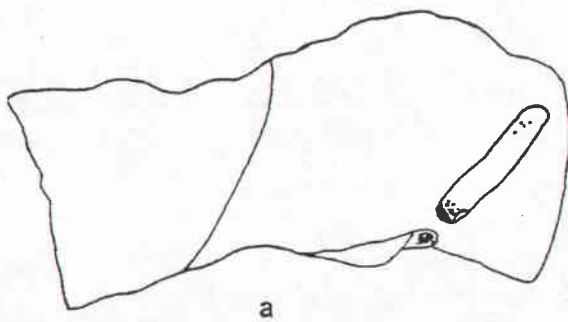
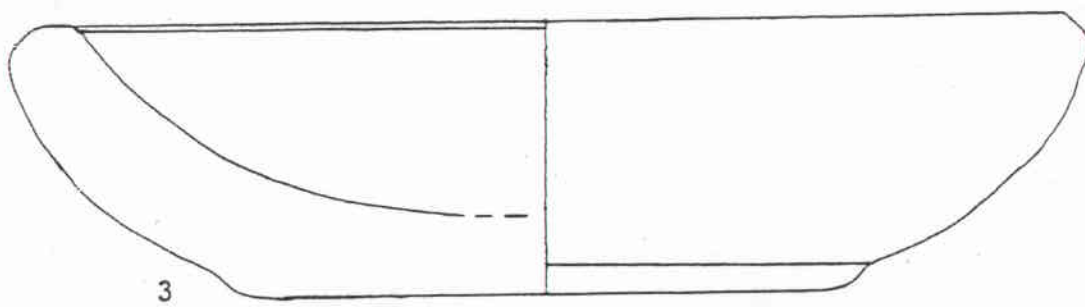
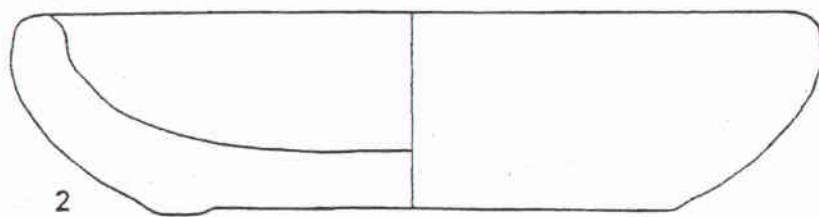
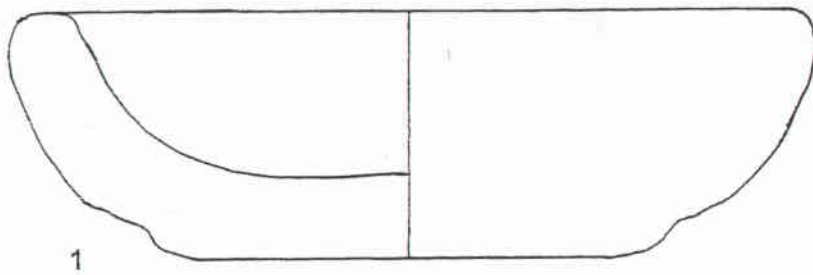

0 1 cm

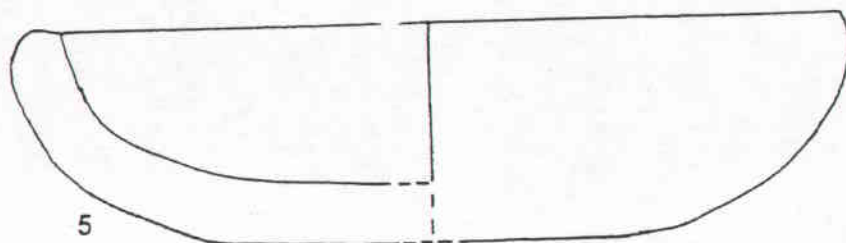
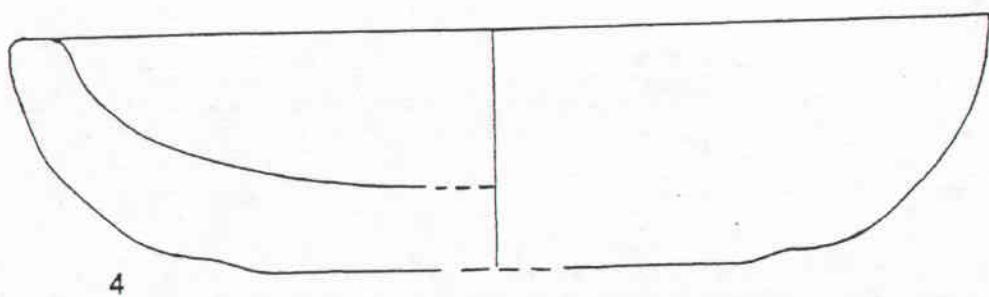
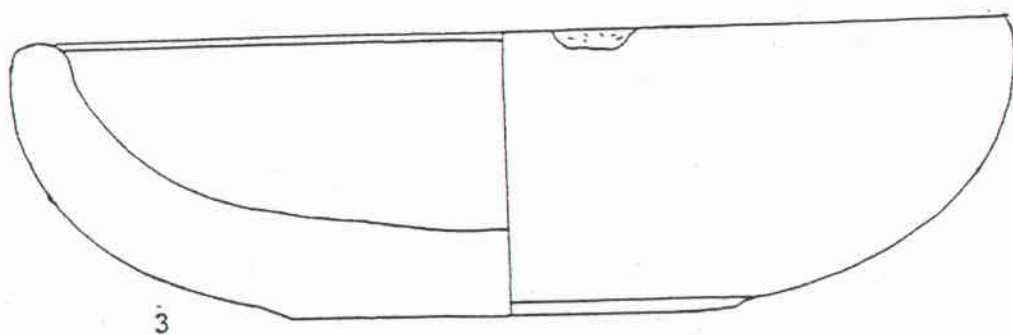
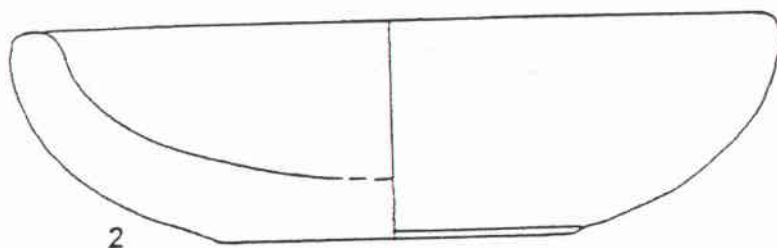
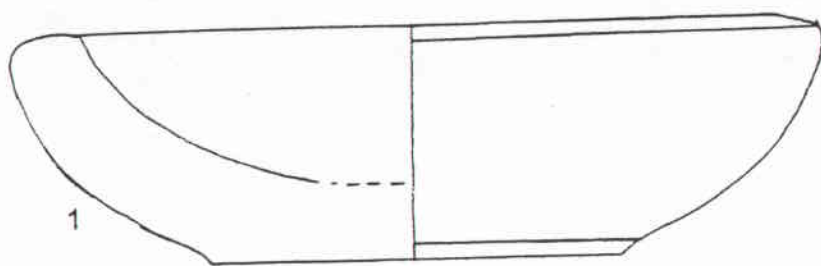

0 1 cm

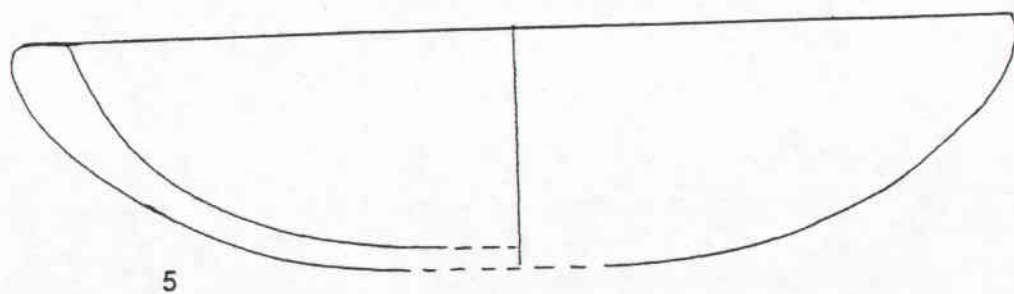
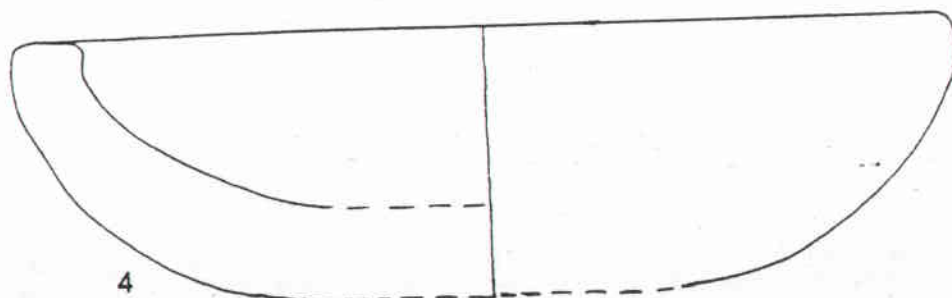
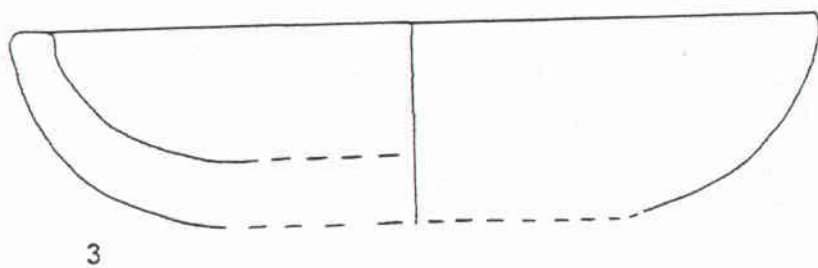
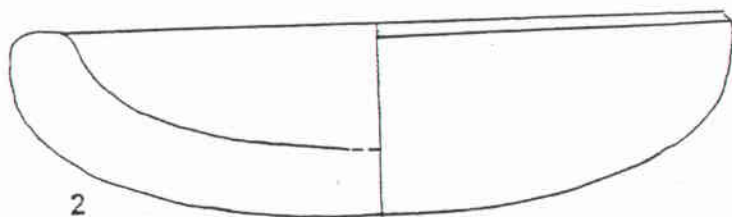
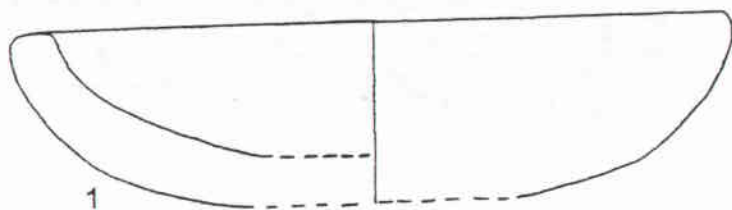

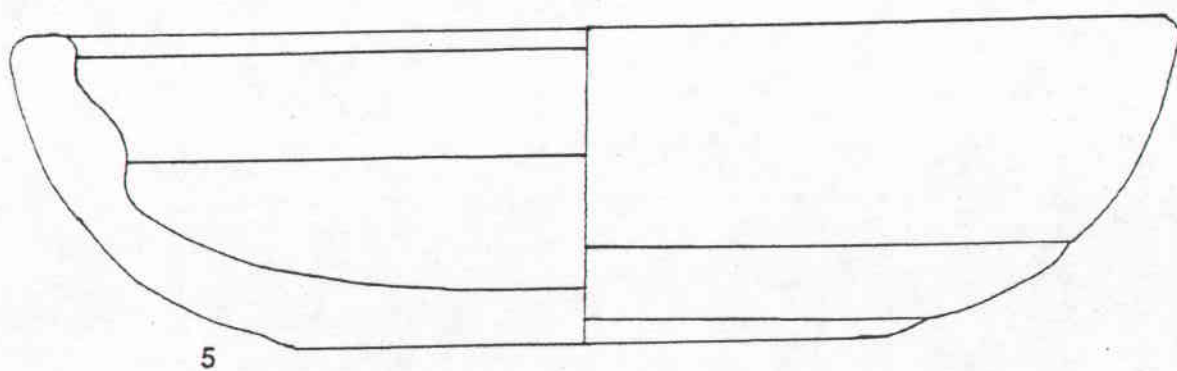
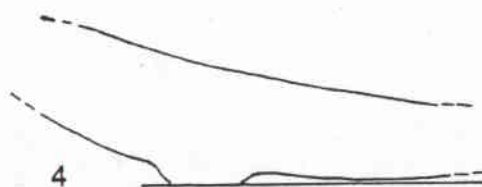
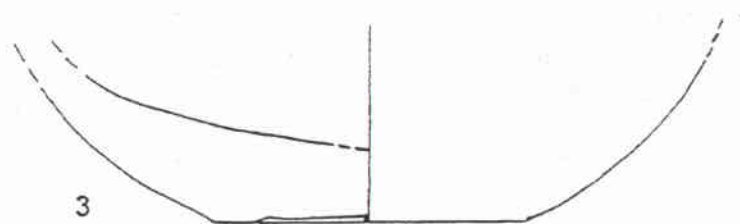
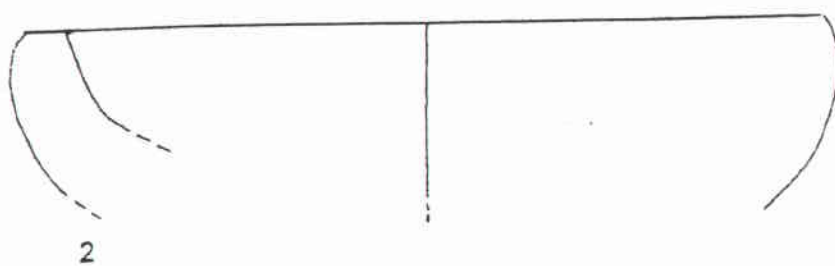
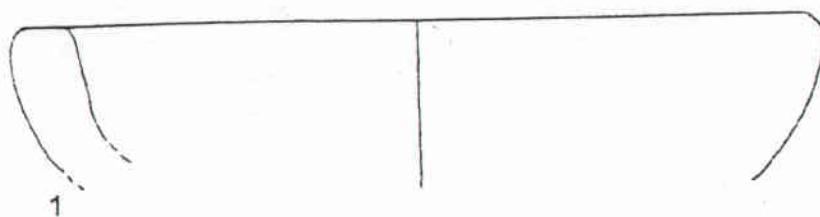
0 5 cm

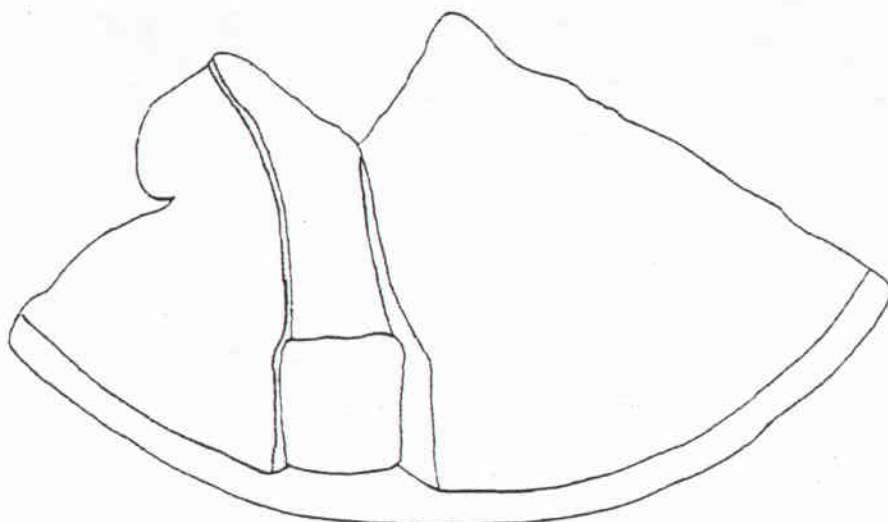

0 1 cm

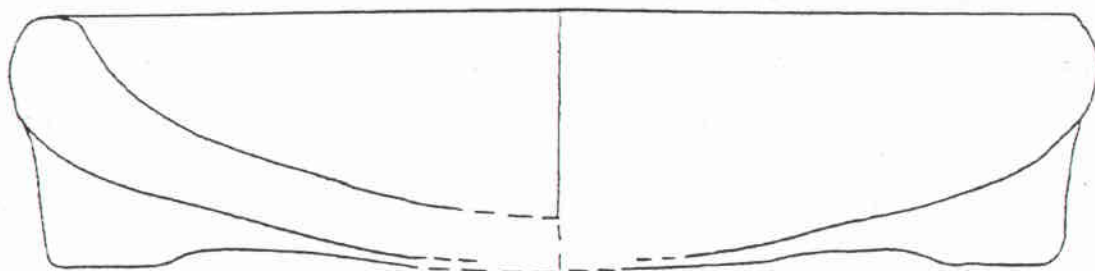

0 1 cm

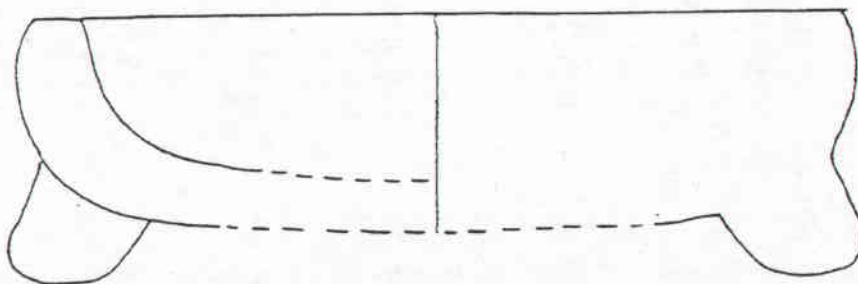

a

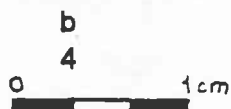
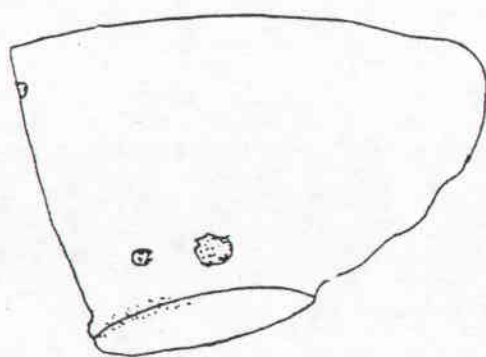
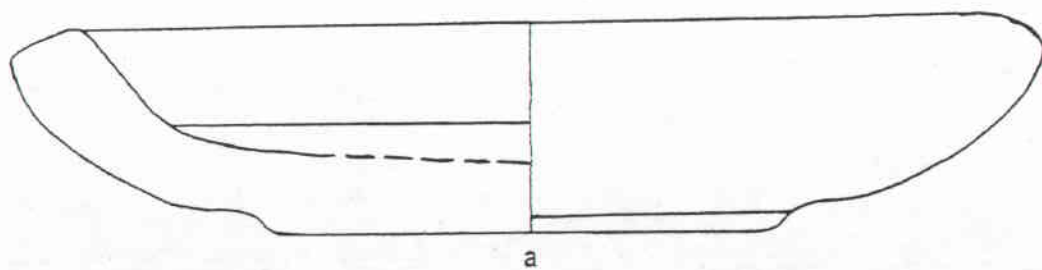
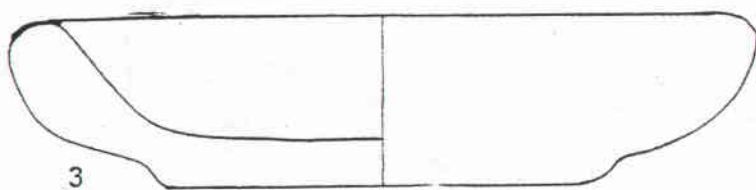
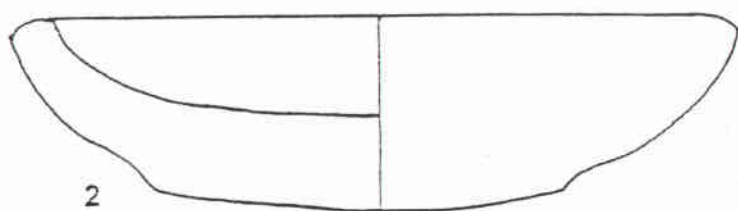
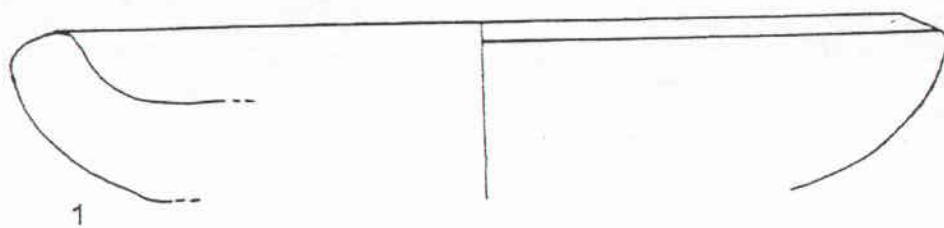
b

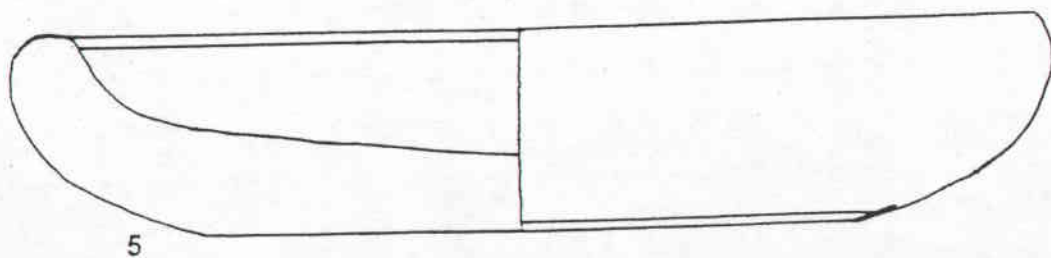
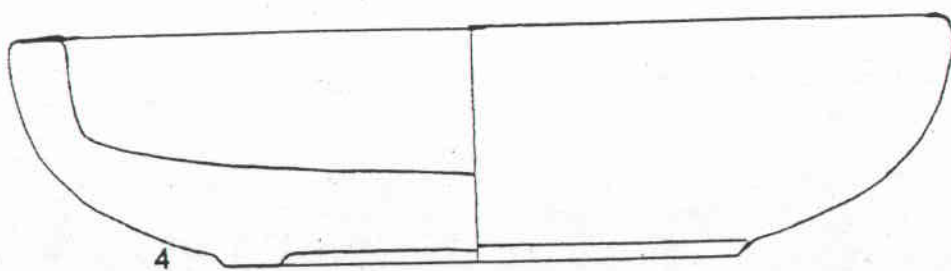
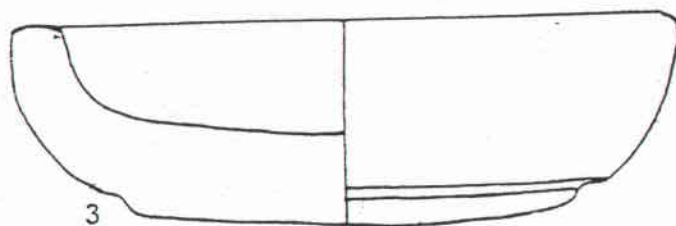
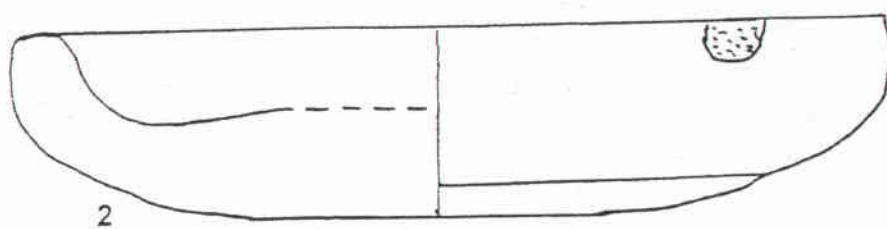
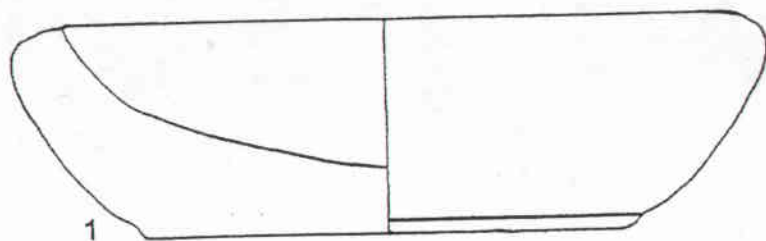
1

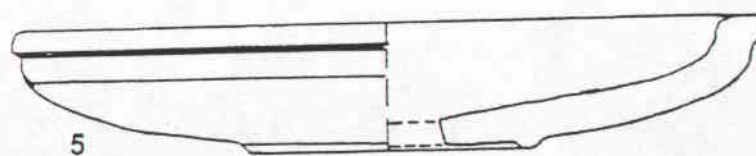
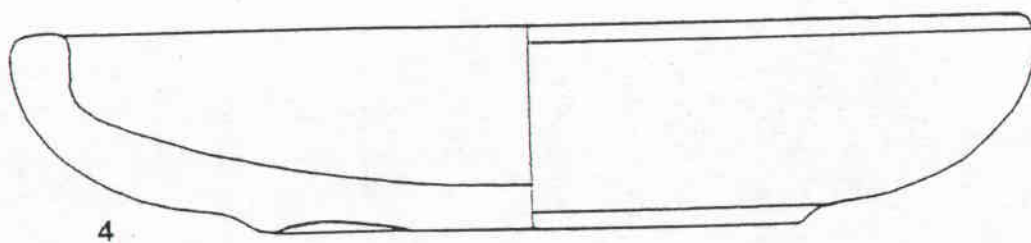
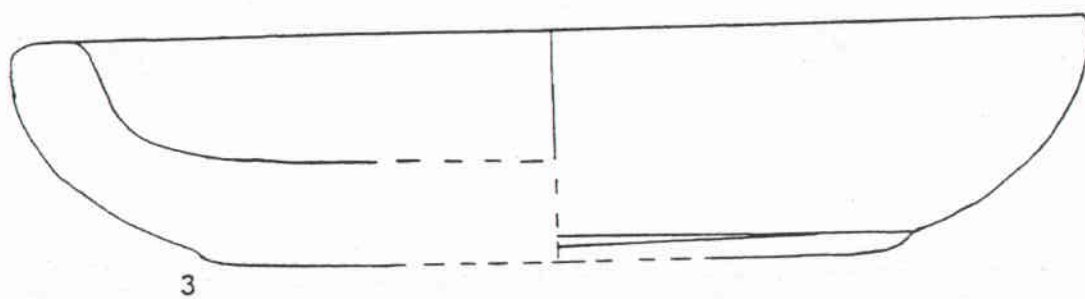
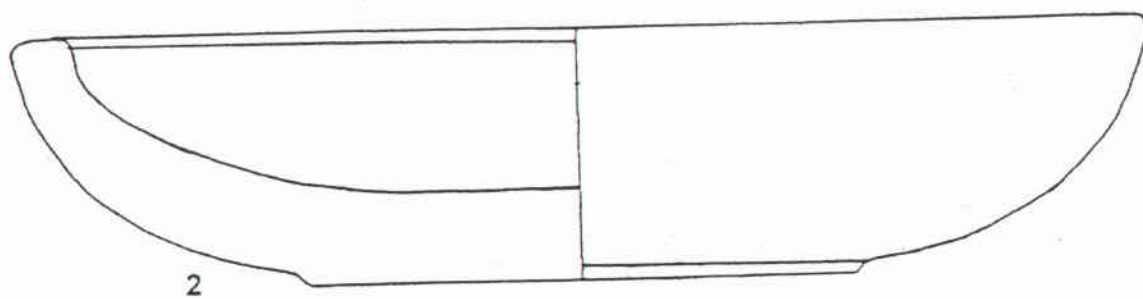
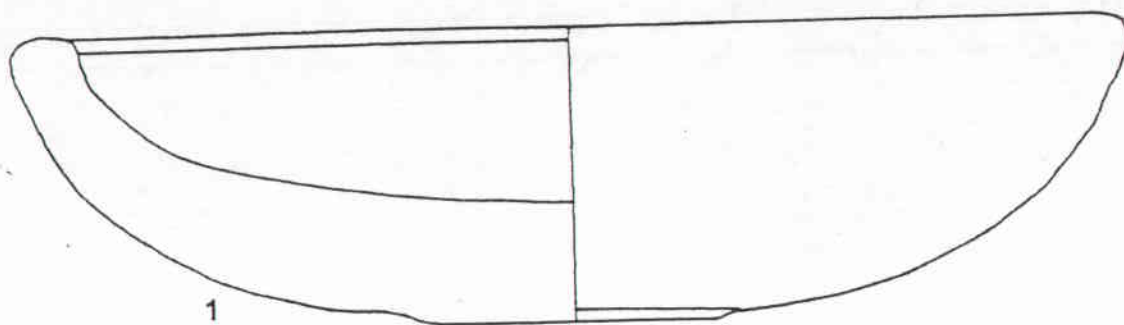
2

0 1 cm

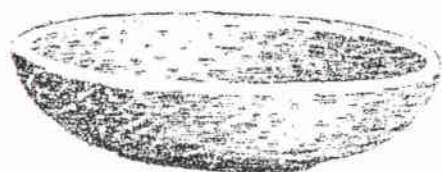

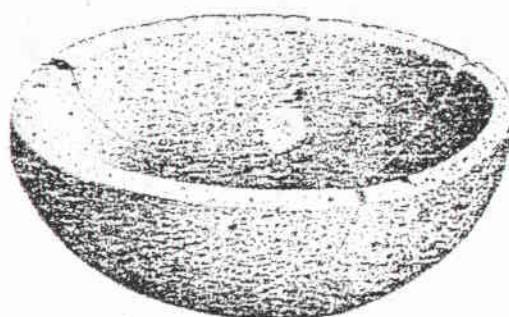
0 1cm

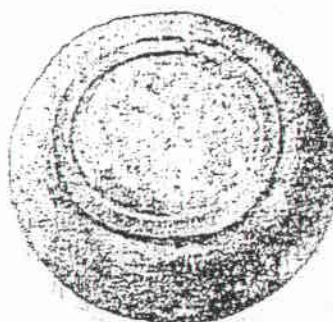
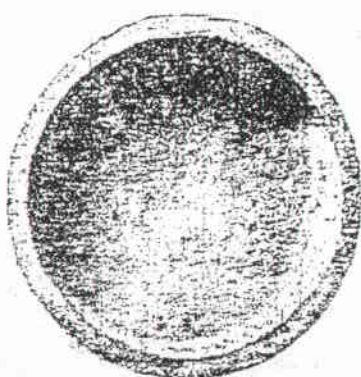
0 1 cm

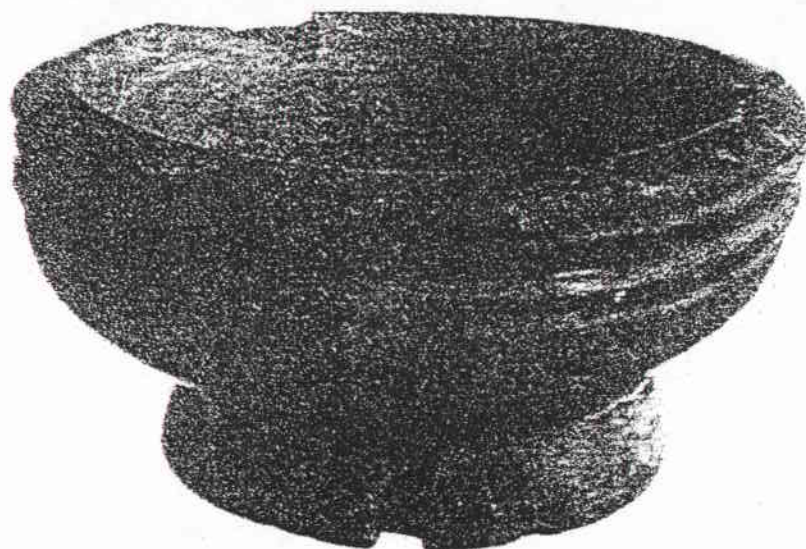
1

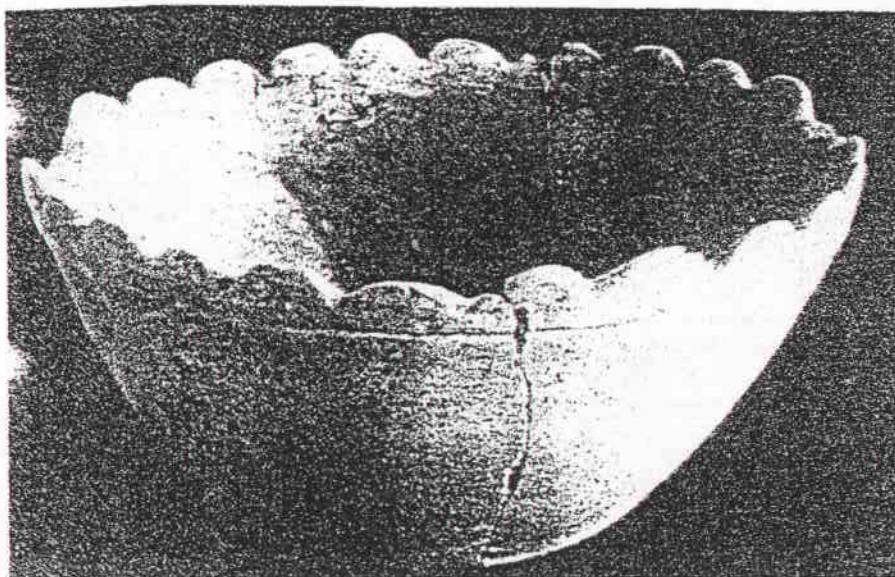
2

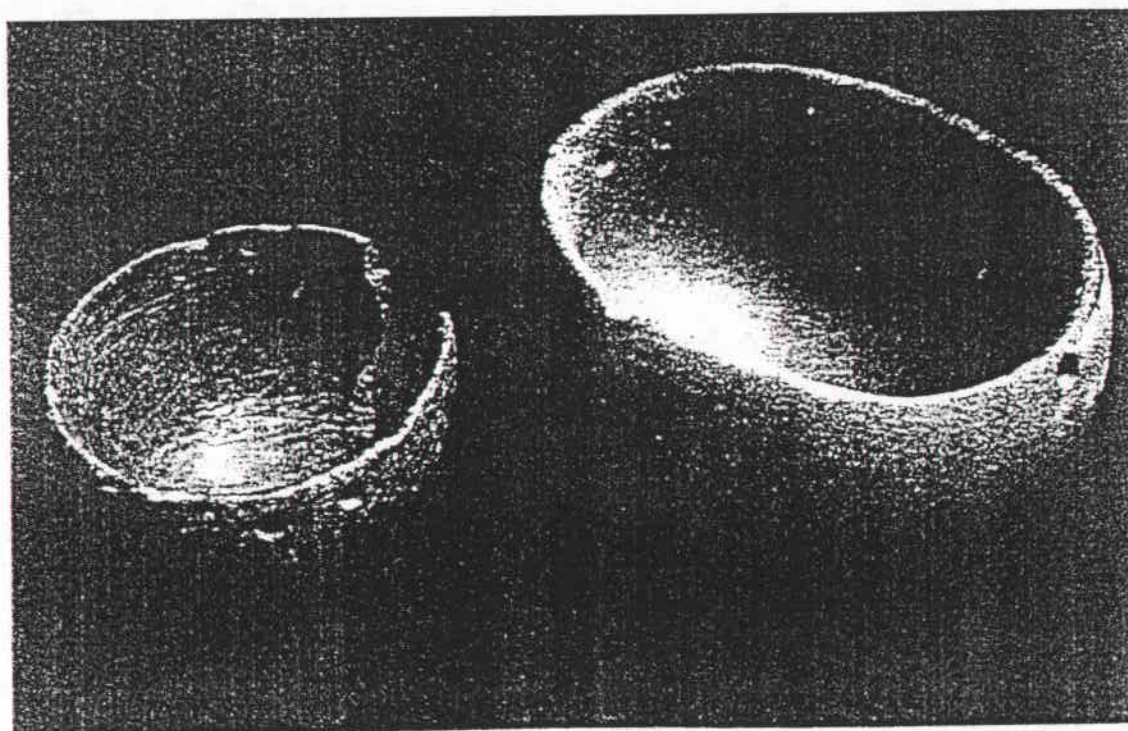
3

1

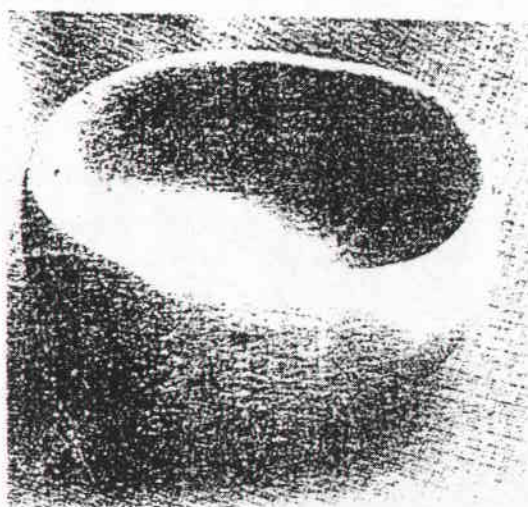
2

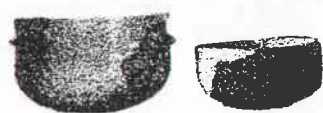
a

1

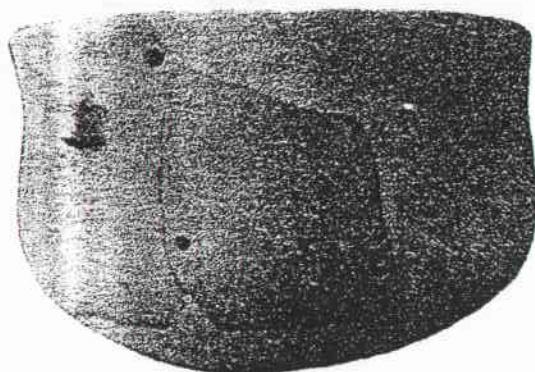
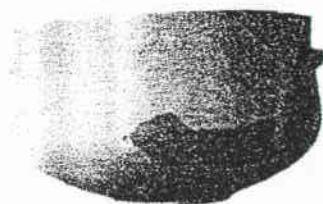
b

2

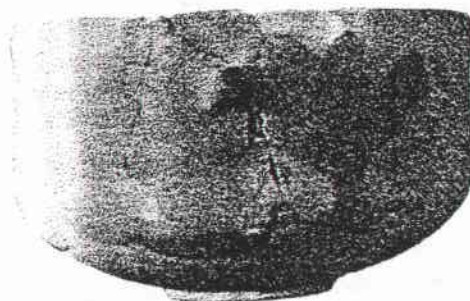
1

2

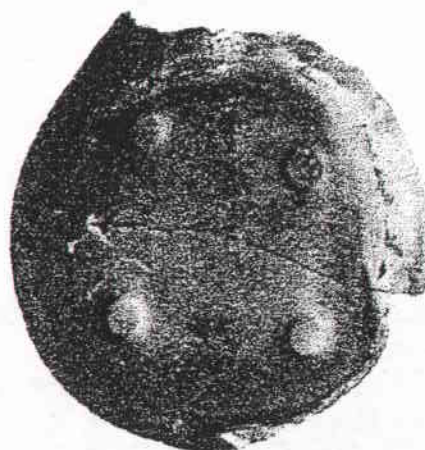
3

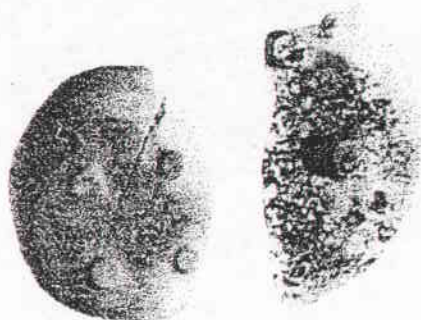
4

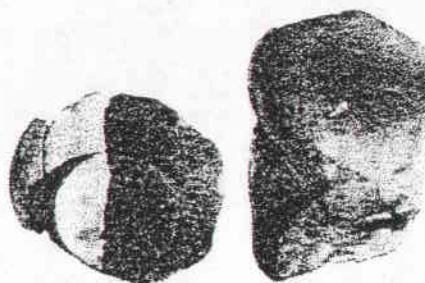
5

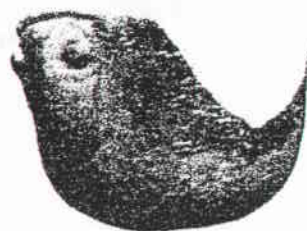
6

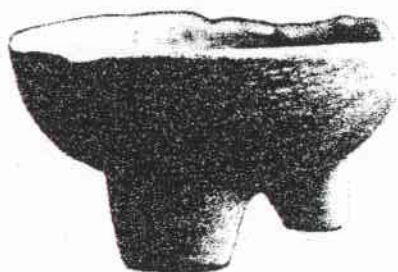
7

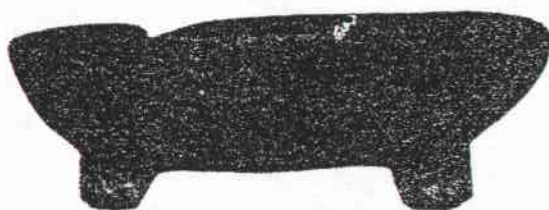
8

1

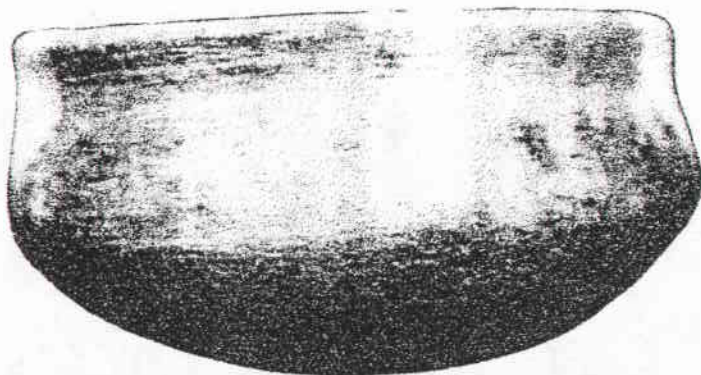
2

3

4

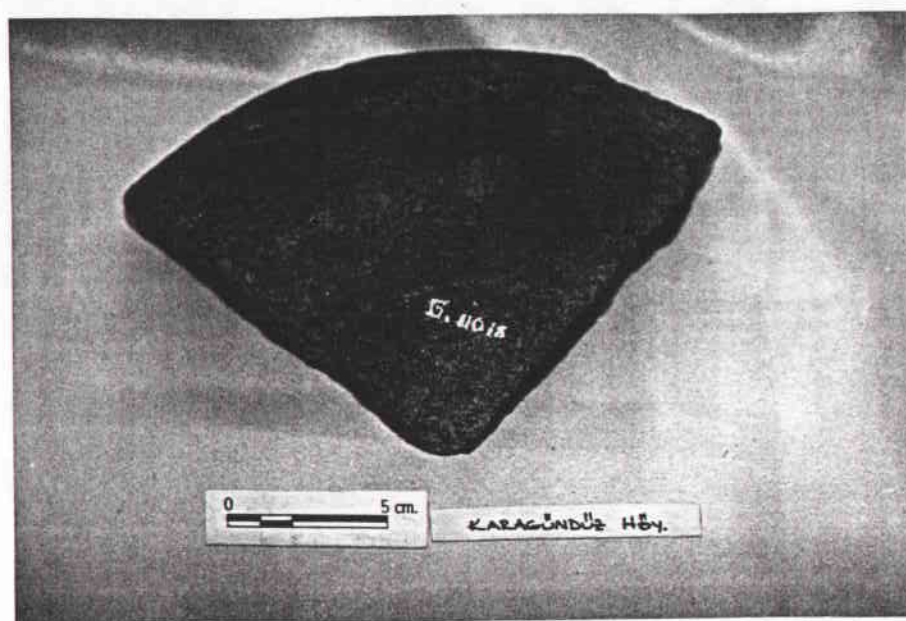
5

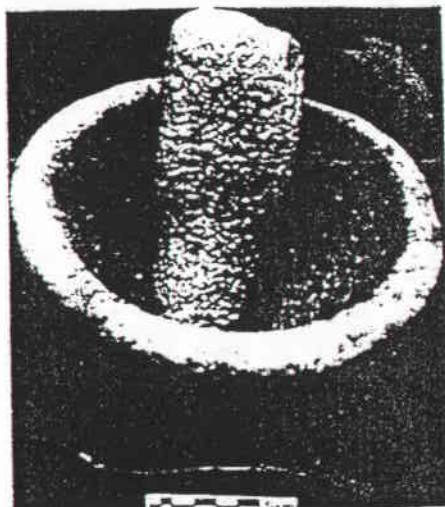
1

2

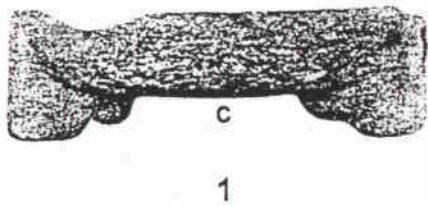
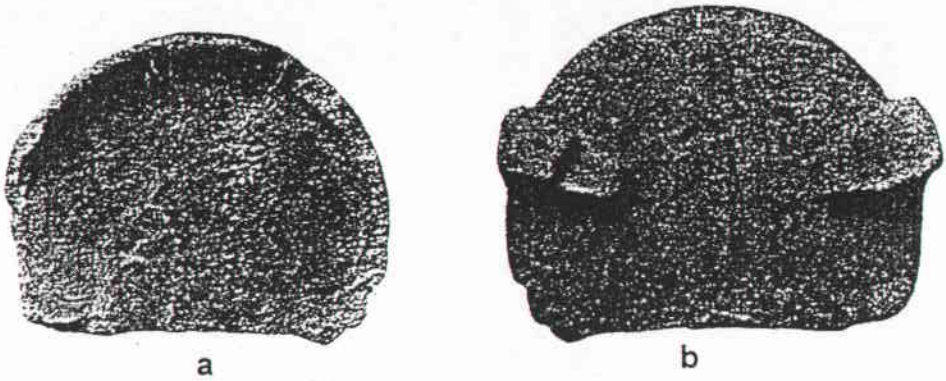
3

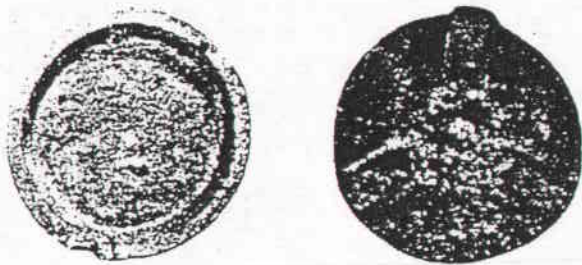
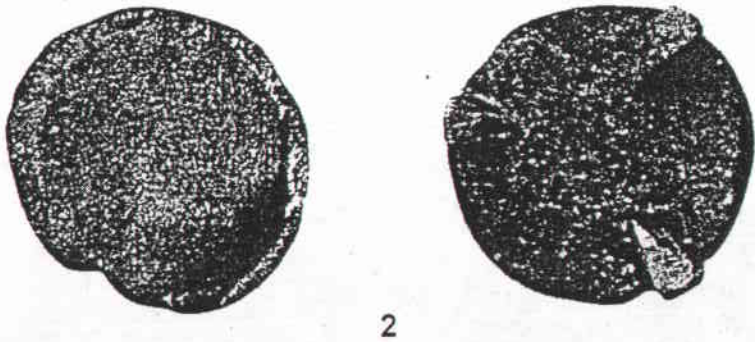
1

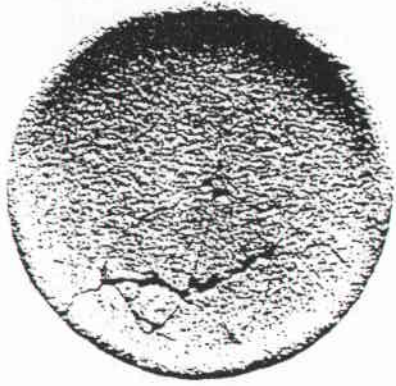

2

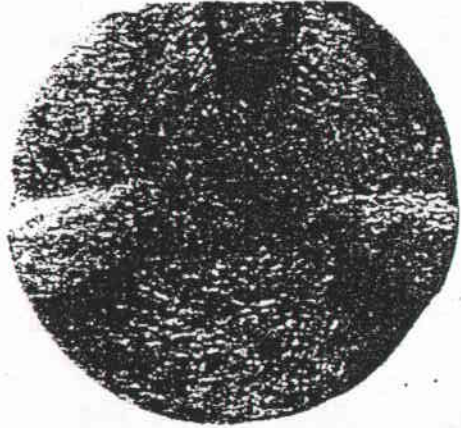
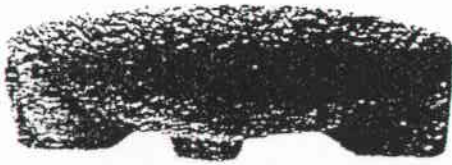
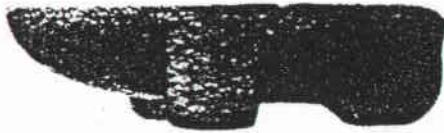

1

1

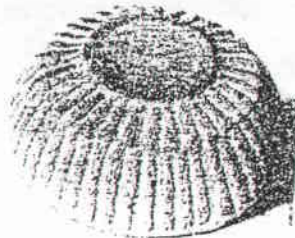
2

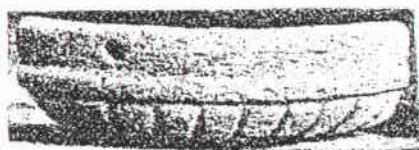
3

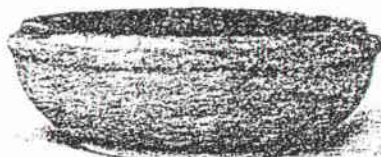
1

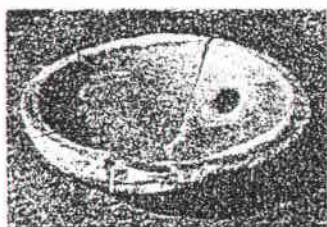
2

3

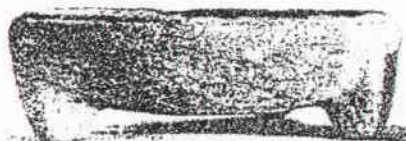
4

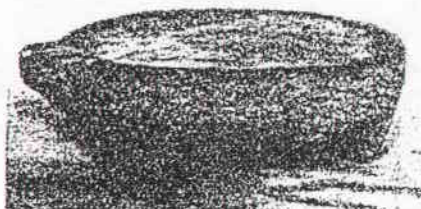
5

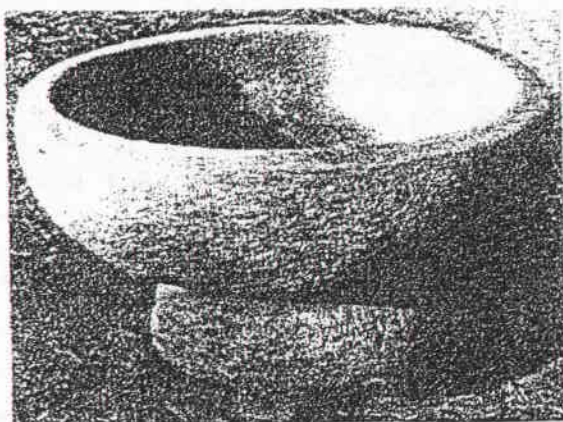
6

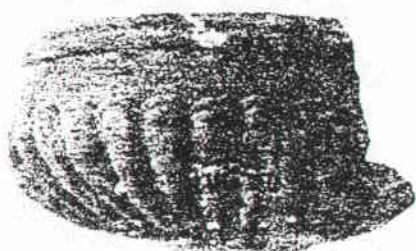
7

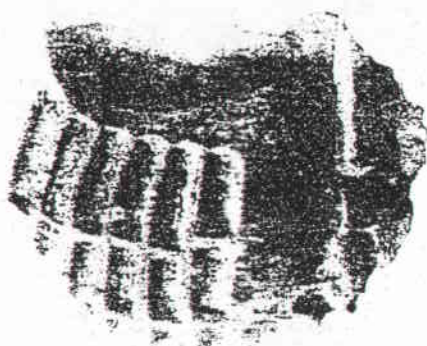
8

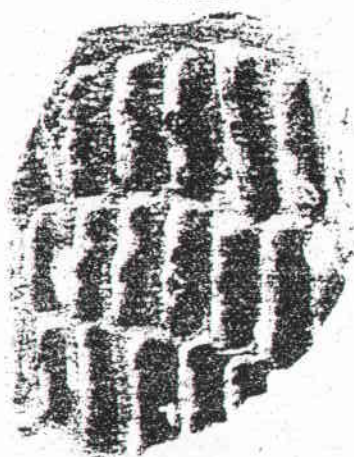
9

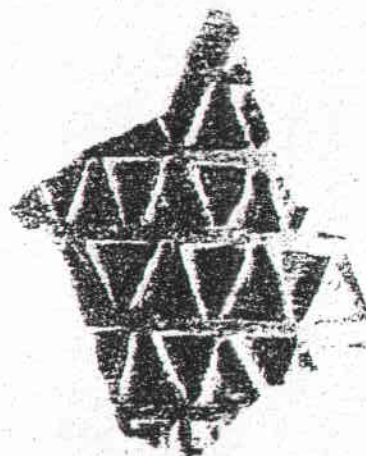
1

2

3

4

5

6

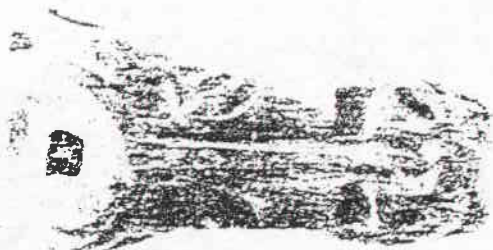
1

2

3

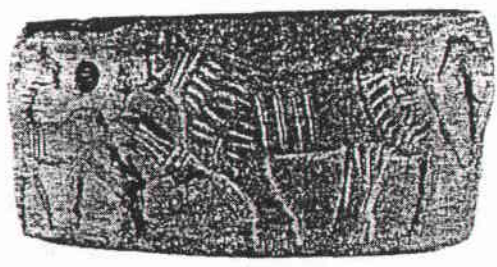

4

5

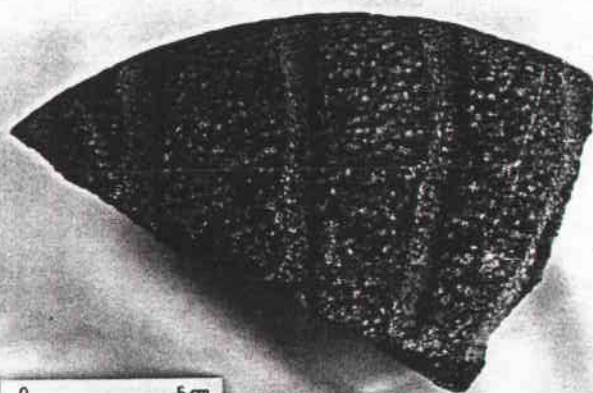

ÇANUSTEPE

1

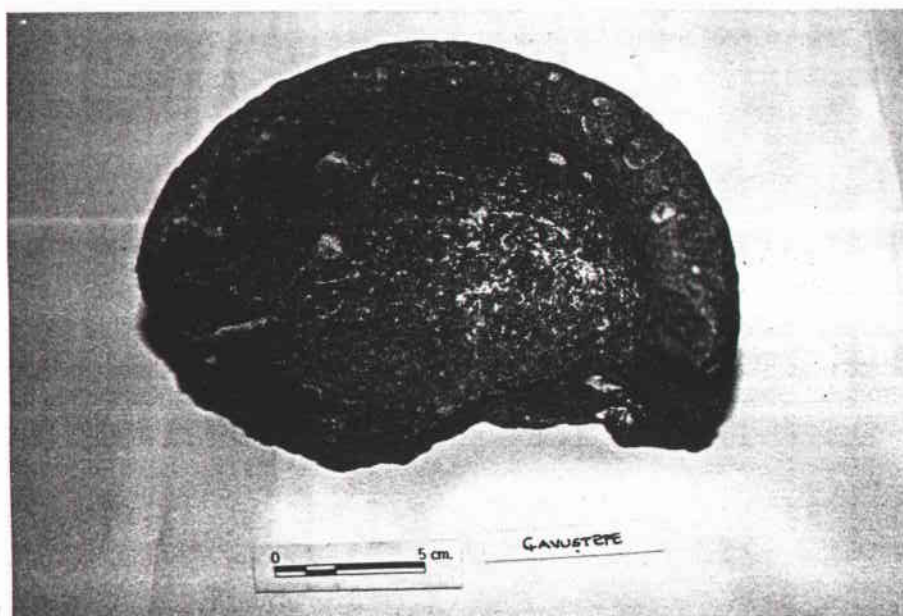

ÇANUSTEPE

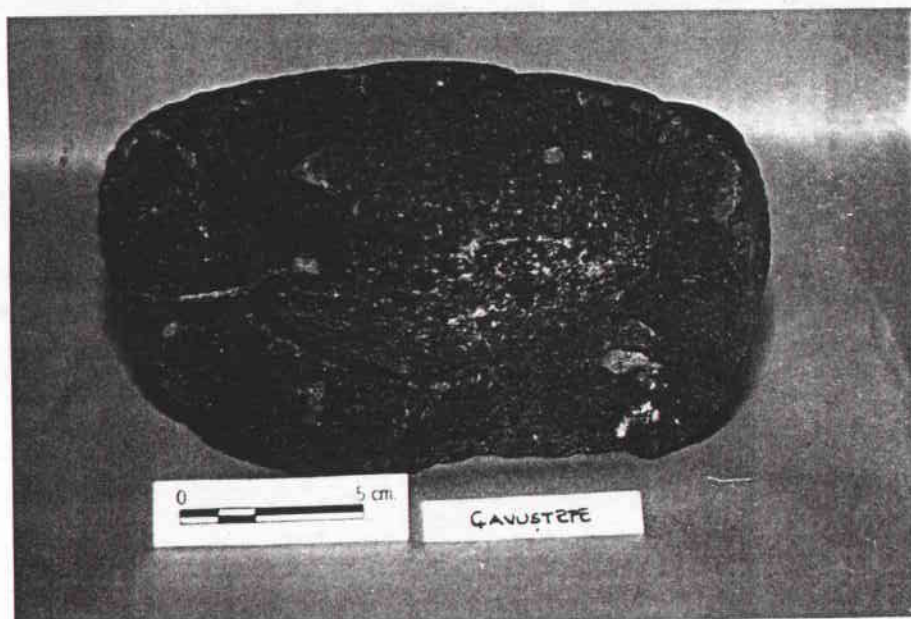
2

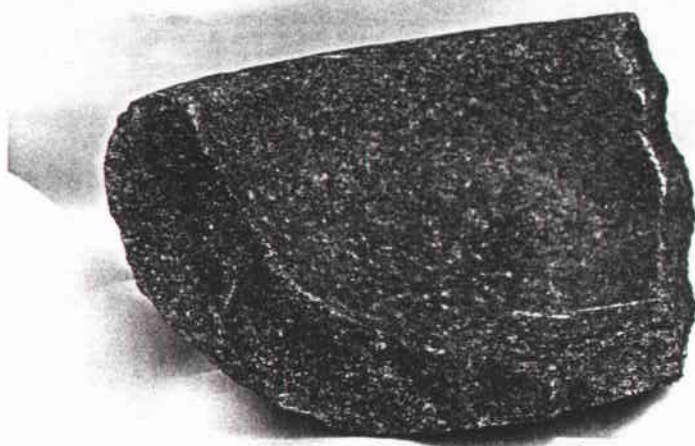
1

2

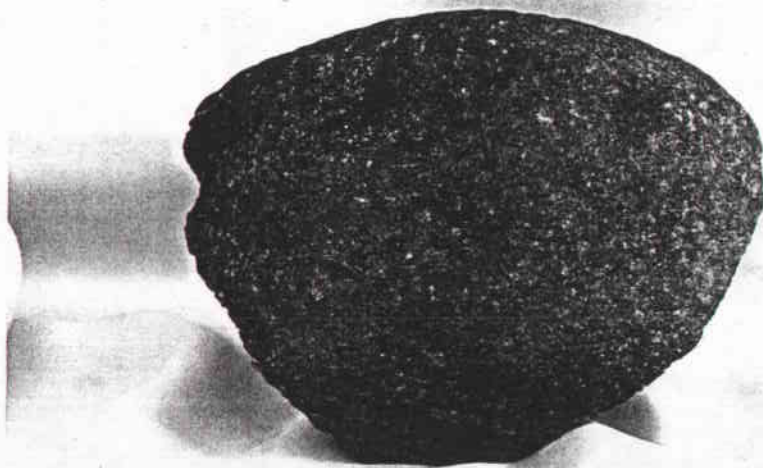
3

0 5 cm.

CAVUSTEPE

1

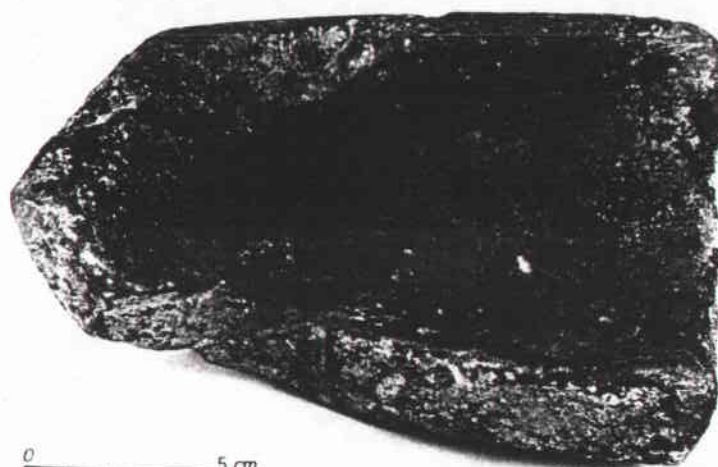

0 5 cm.

CAVUSTEPE

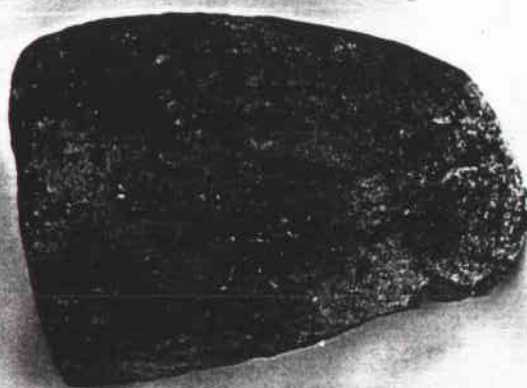
2

L

GAVUSTEPE

1

GAVUSTEPE

2

1

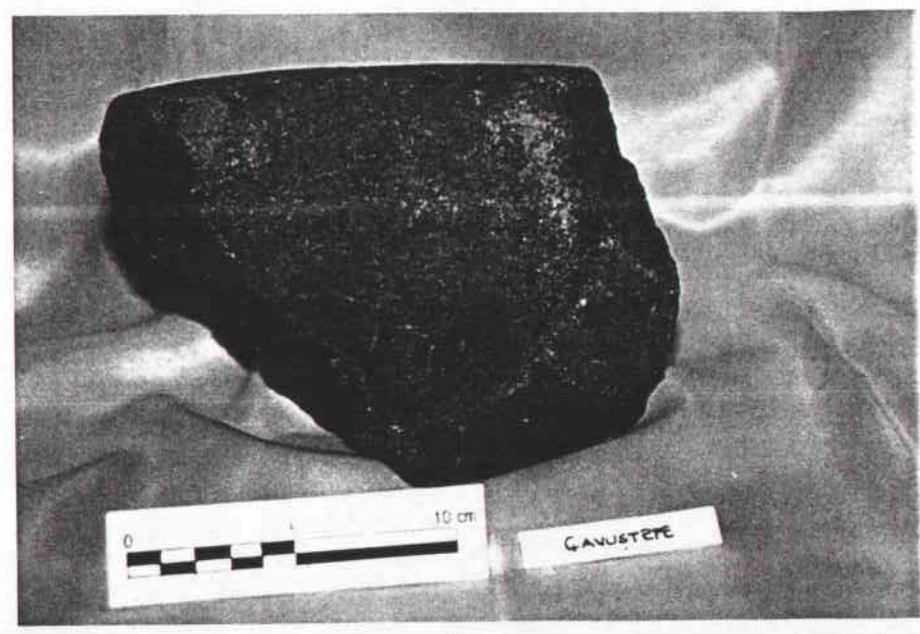
2

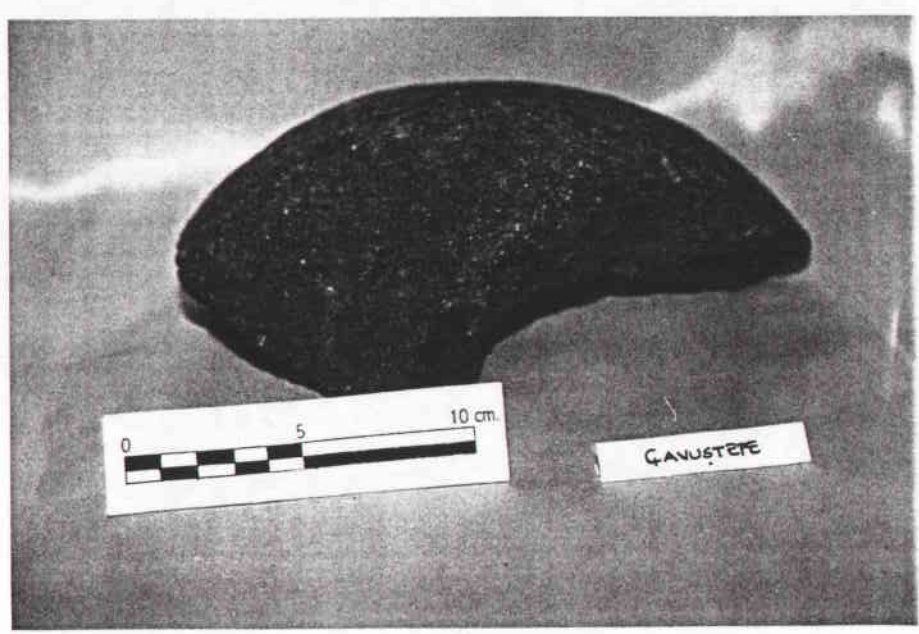
3

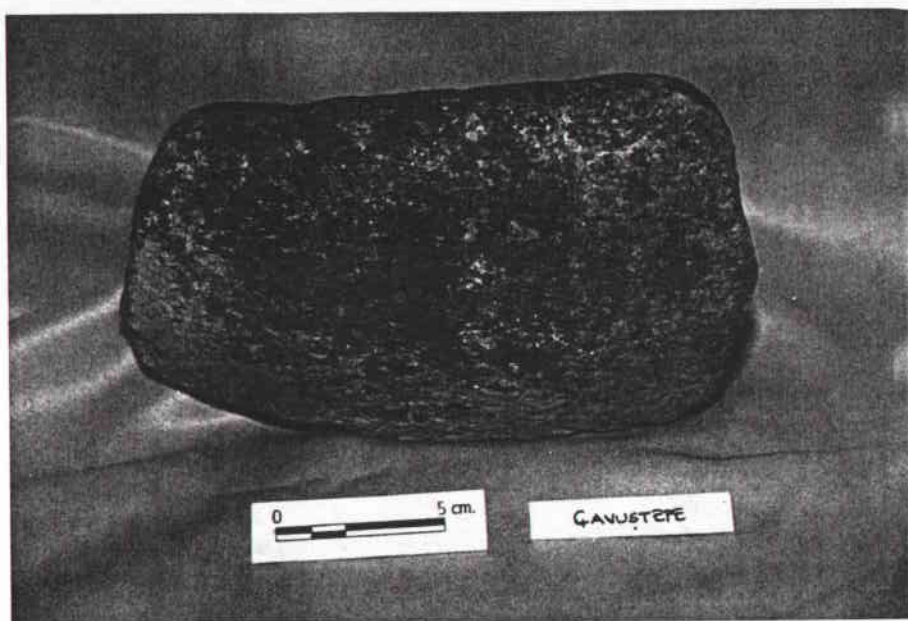
1

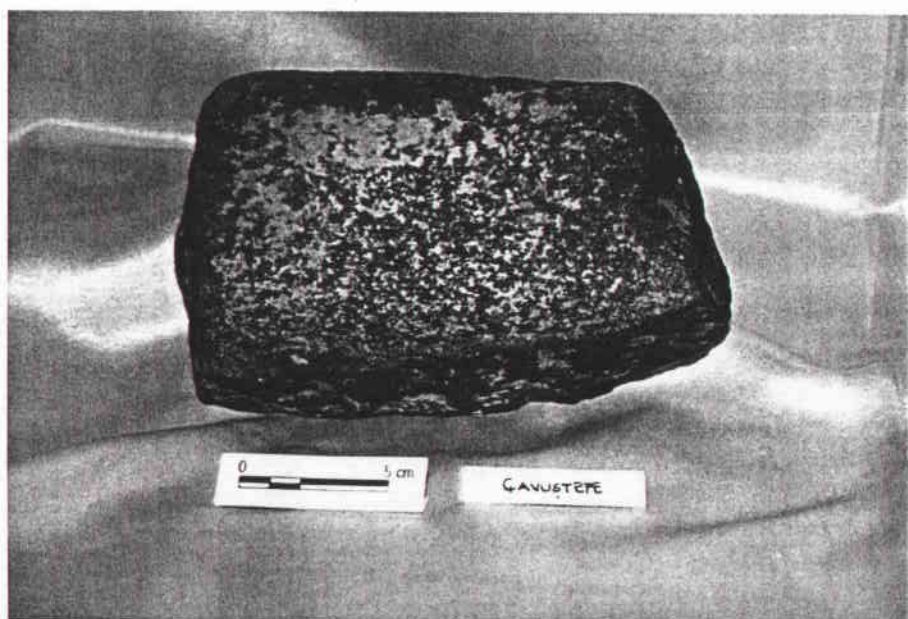
2

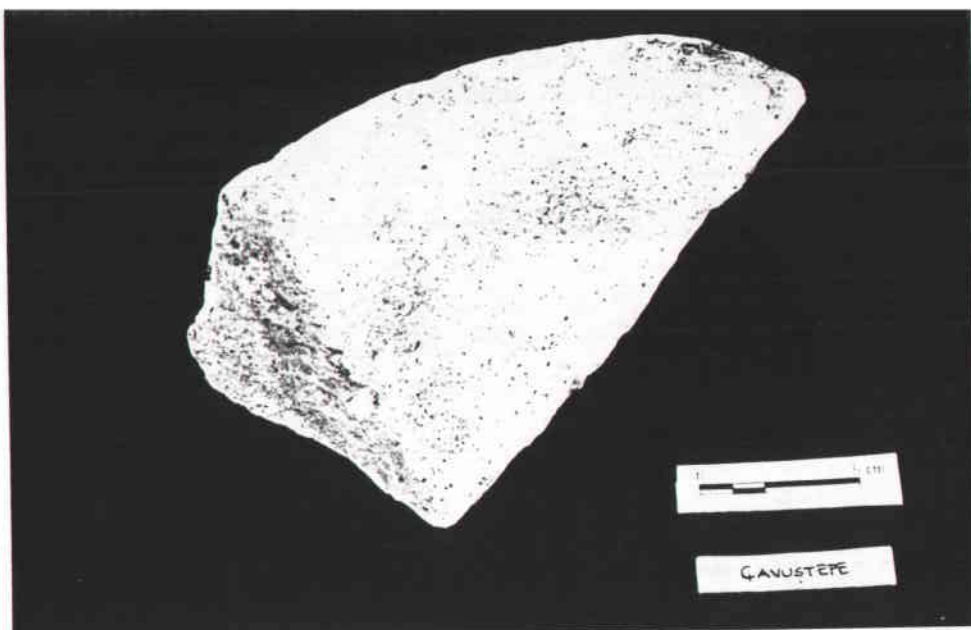
3

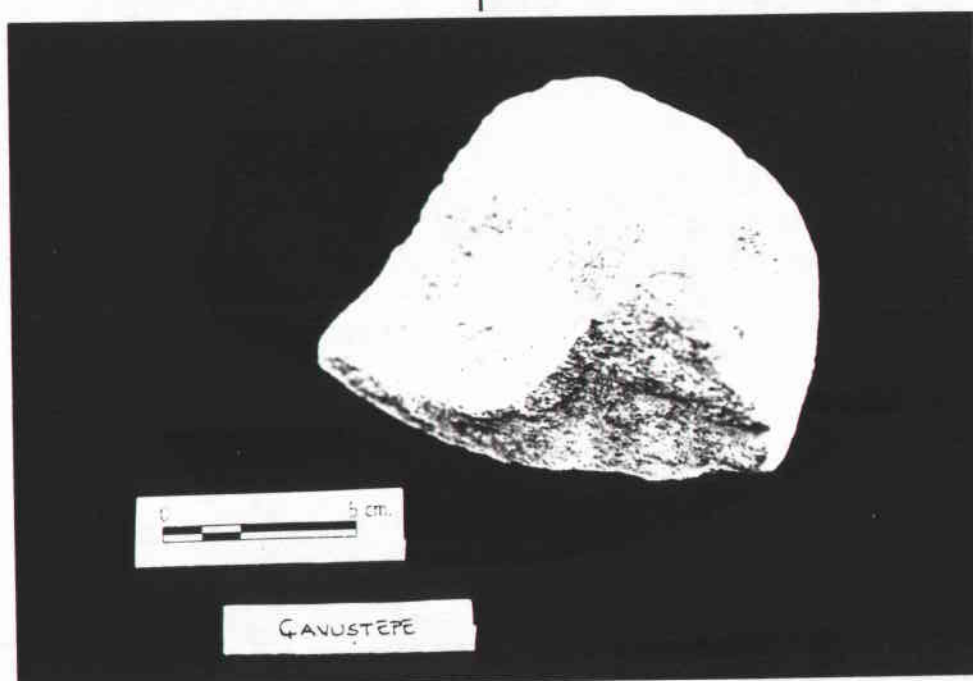
1

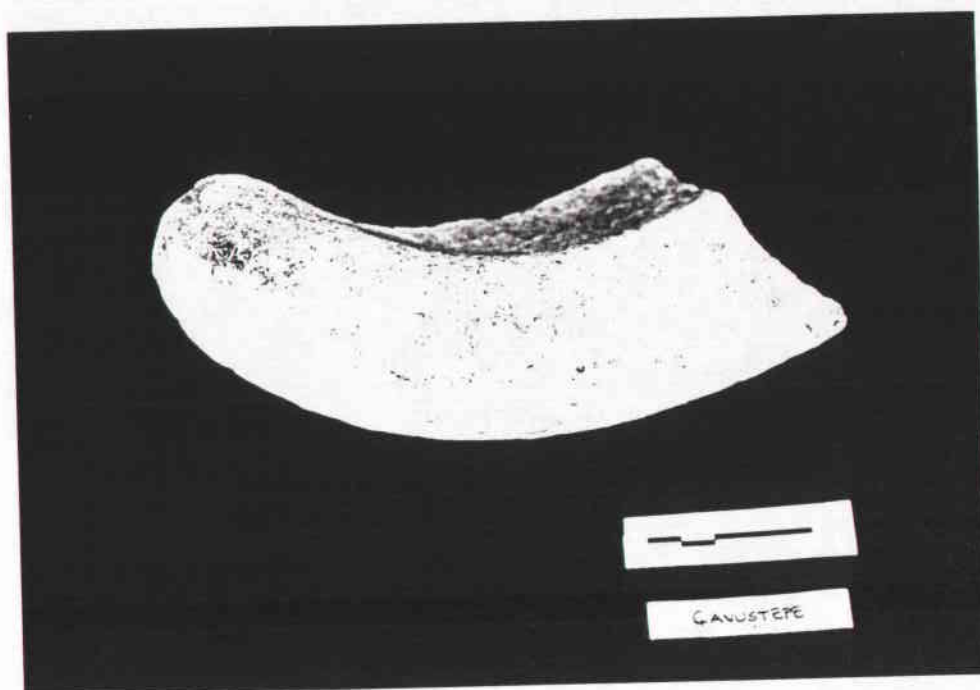
2

1

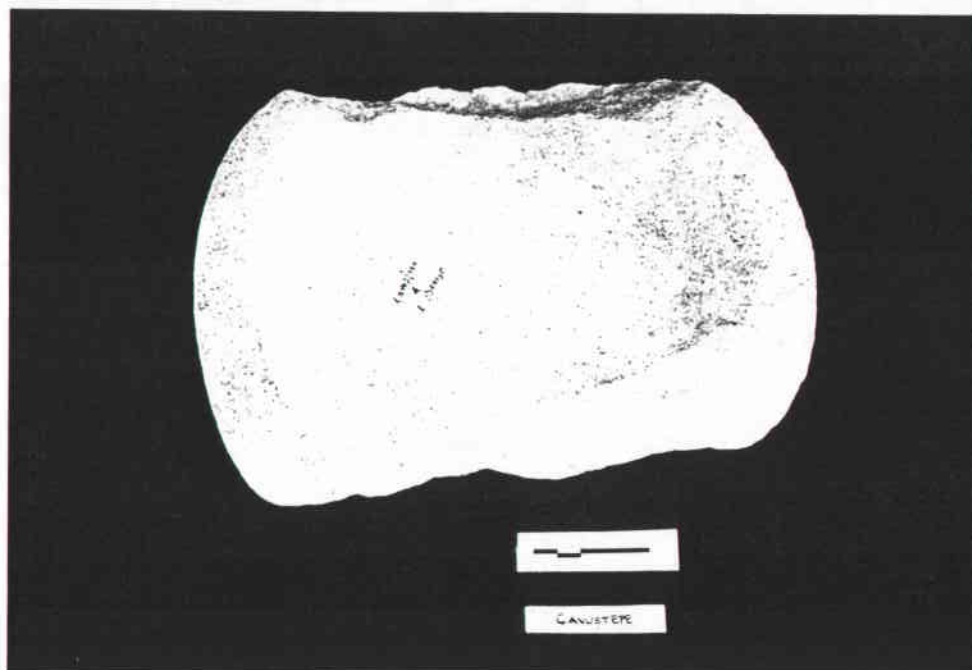

2

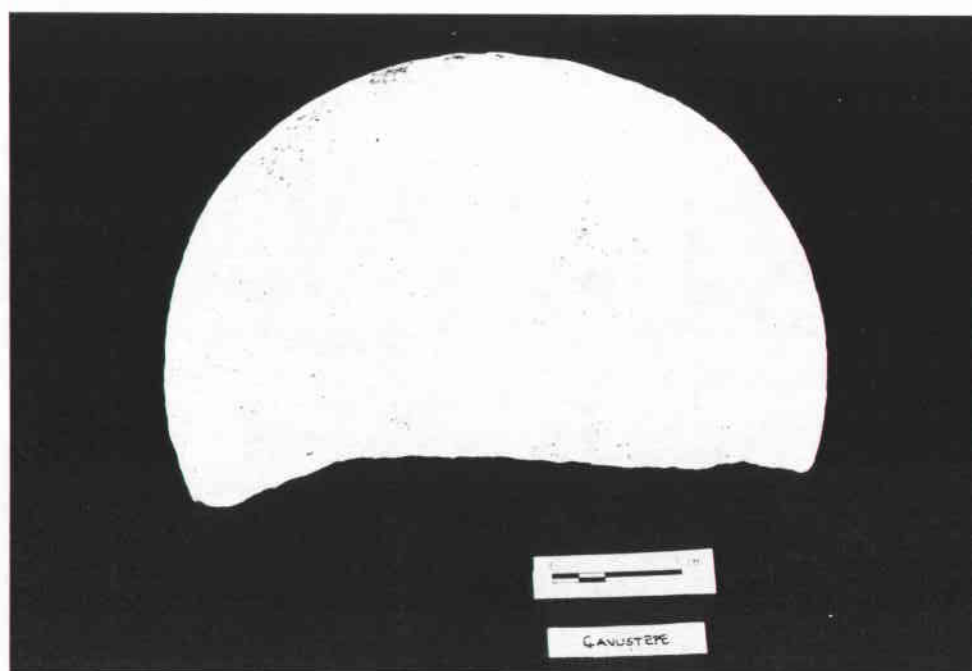

3

LV

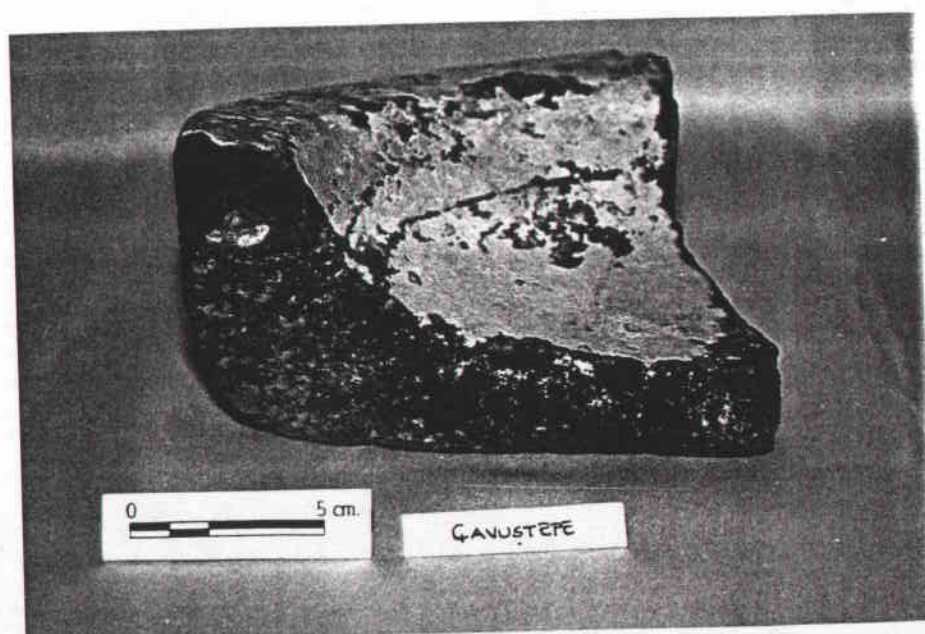
1

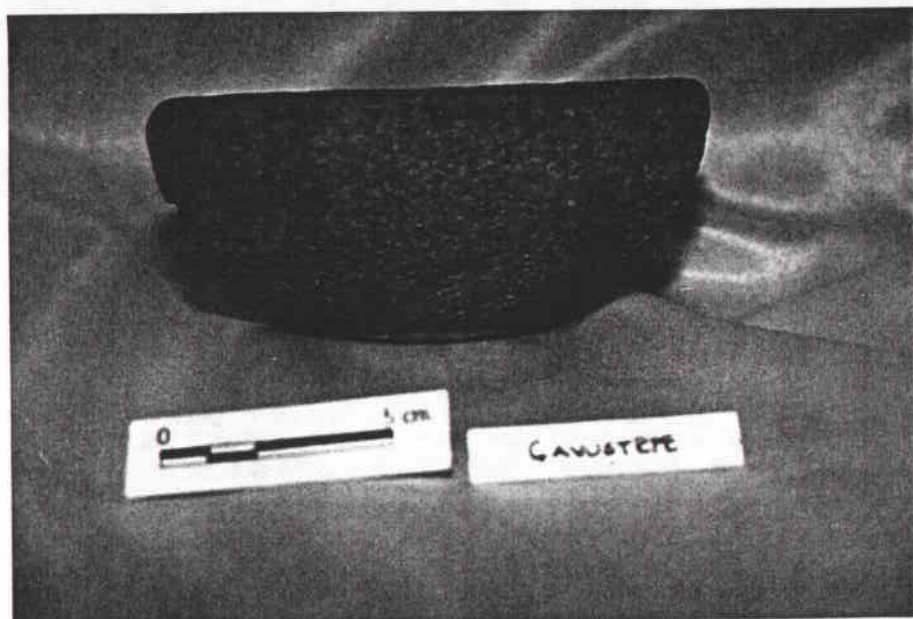
2

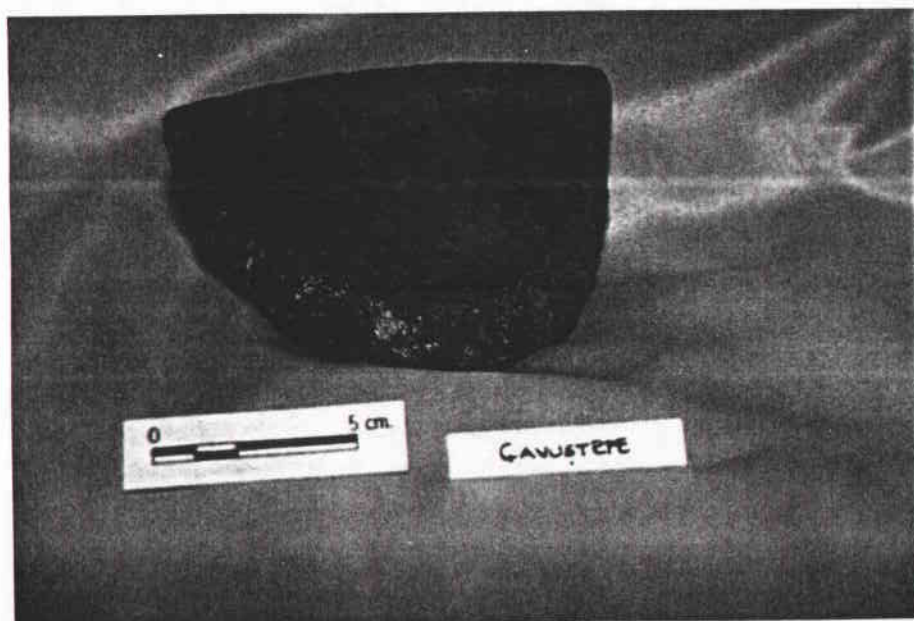
1

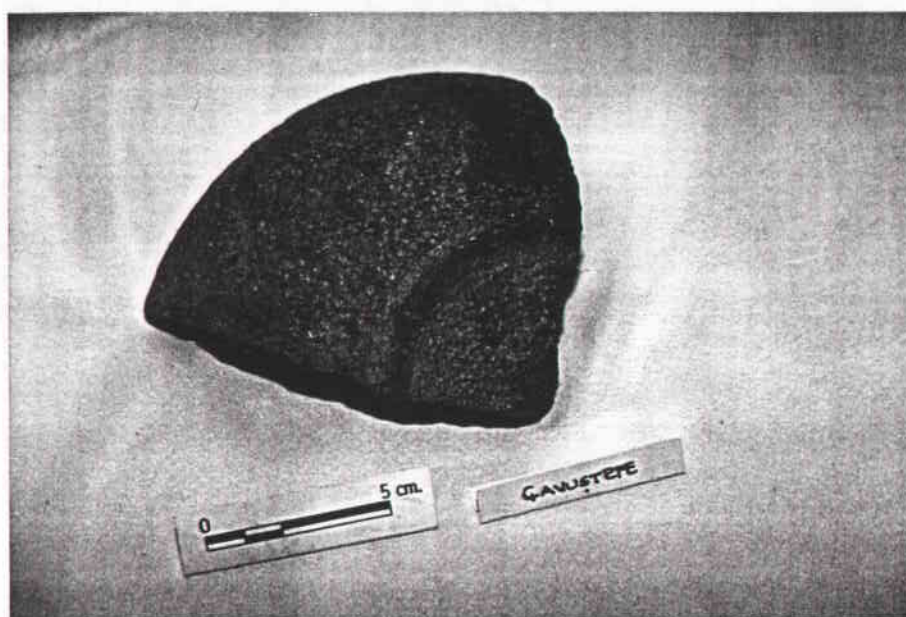
2

1

2

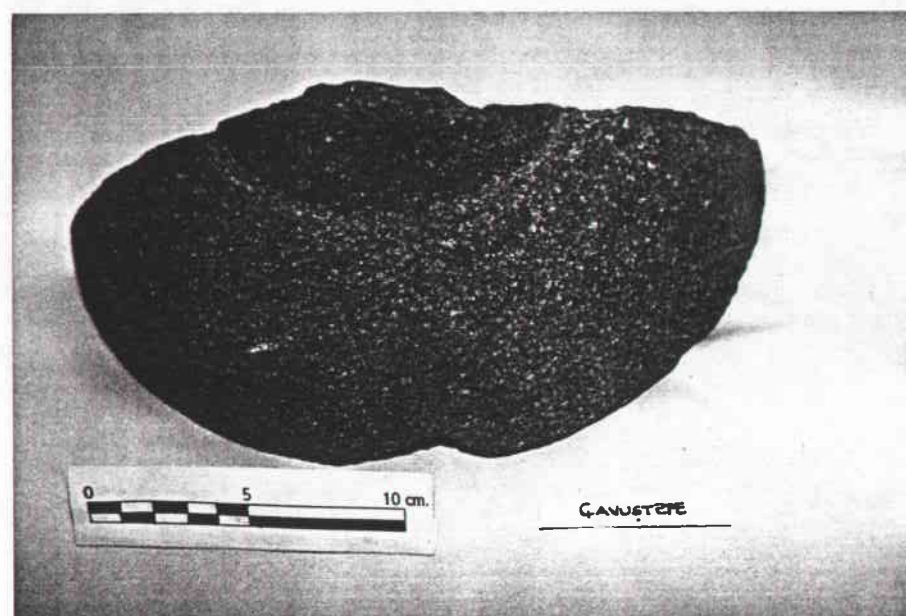

1

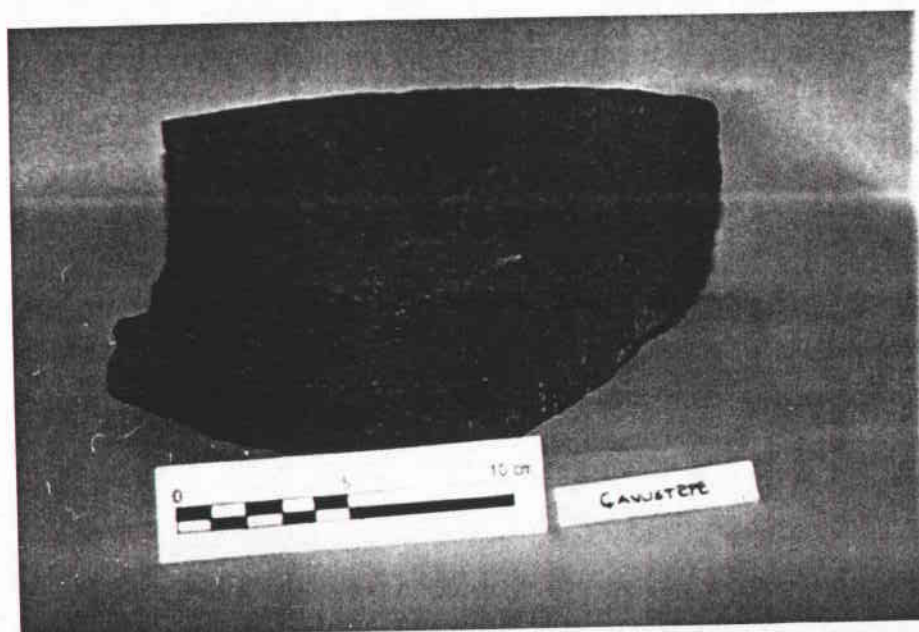
2

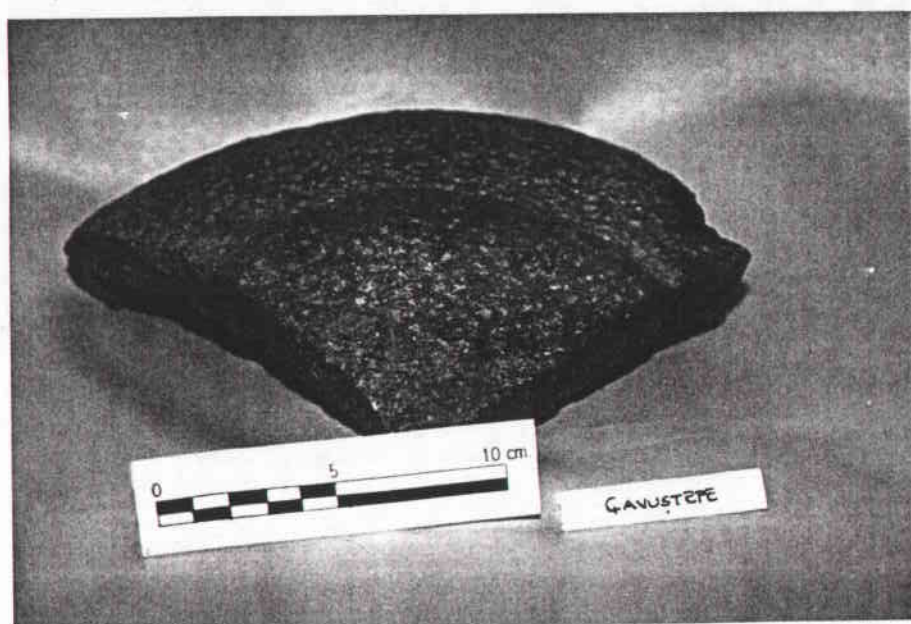
3

1

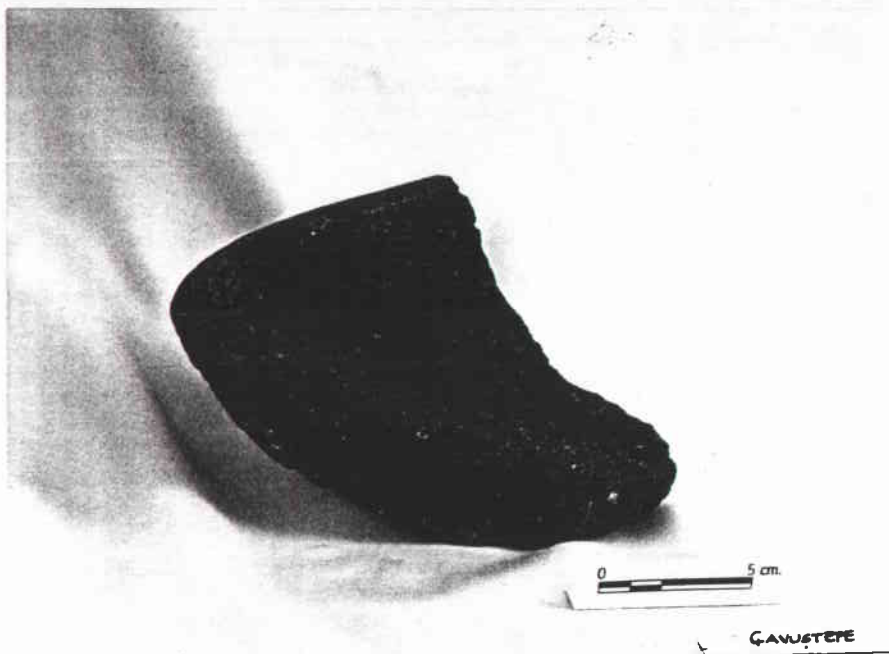

2

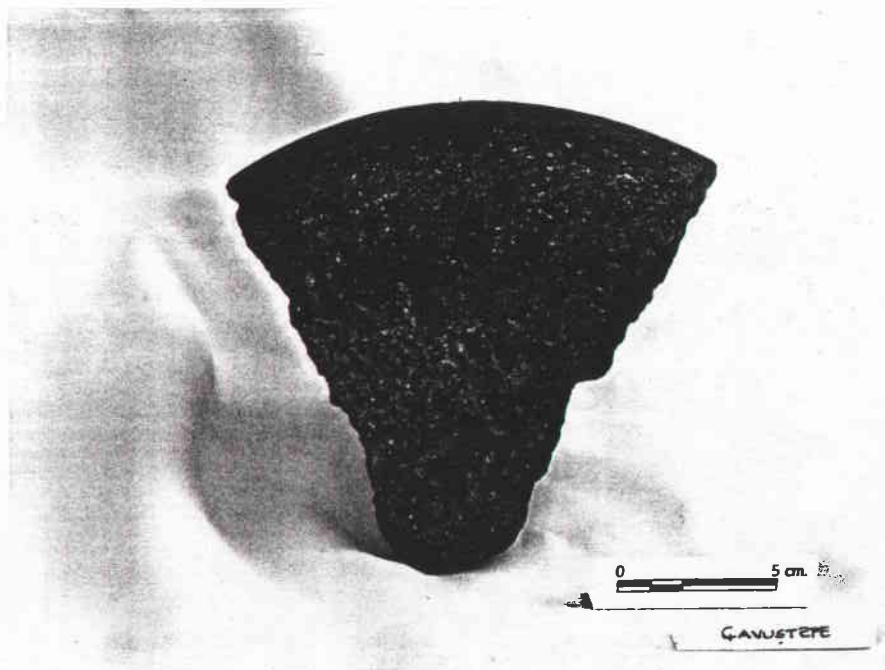

3

LX

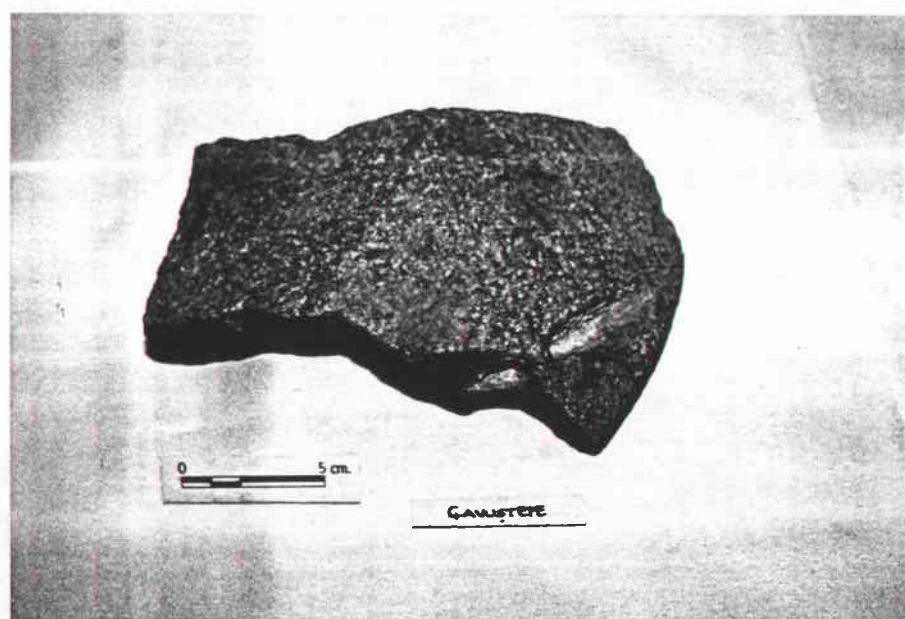
1

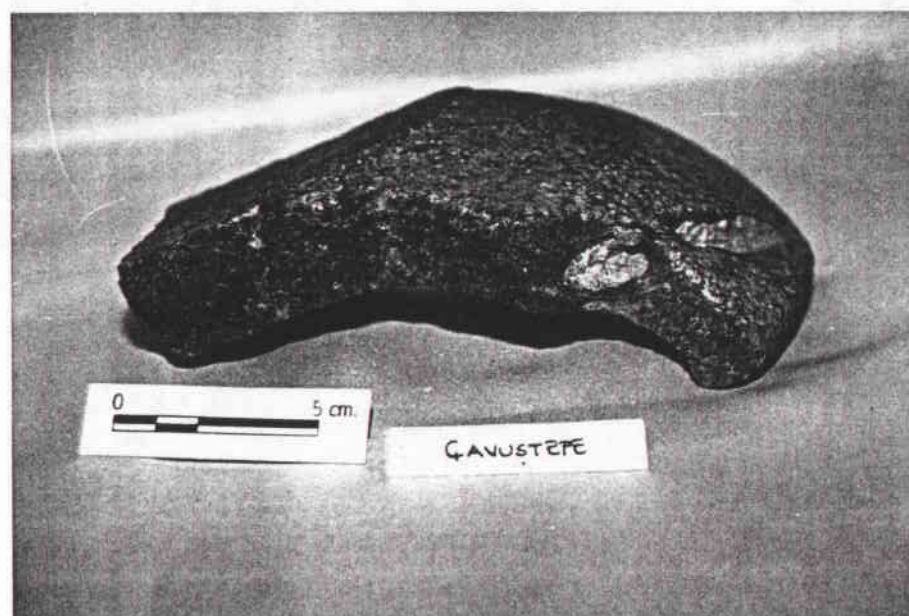
2

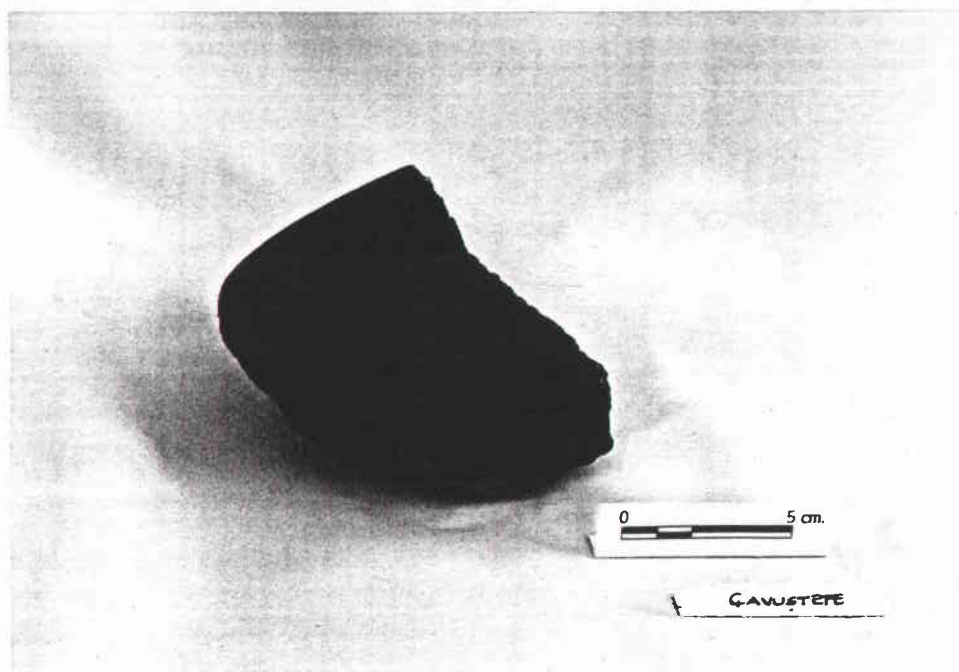
1

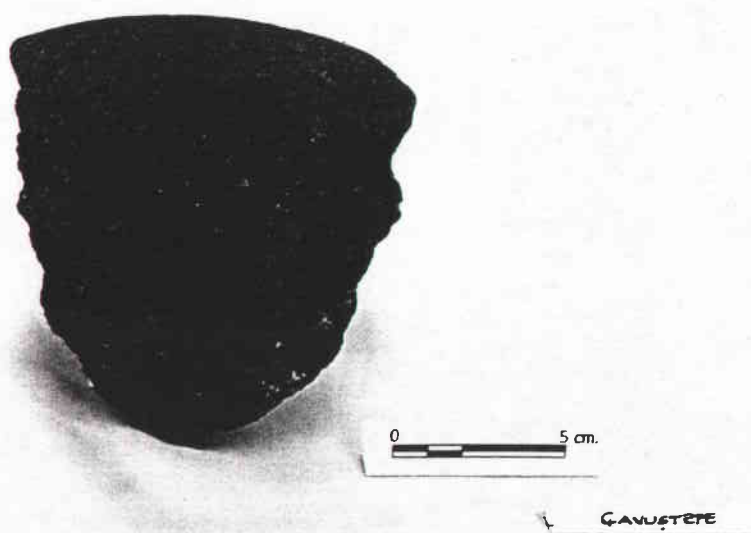
2

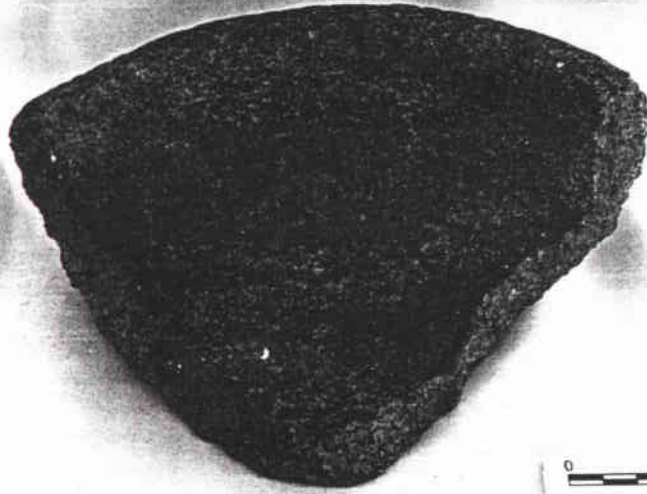
2

1

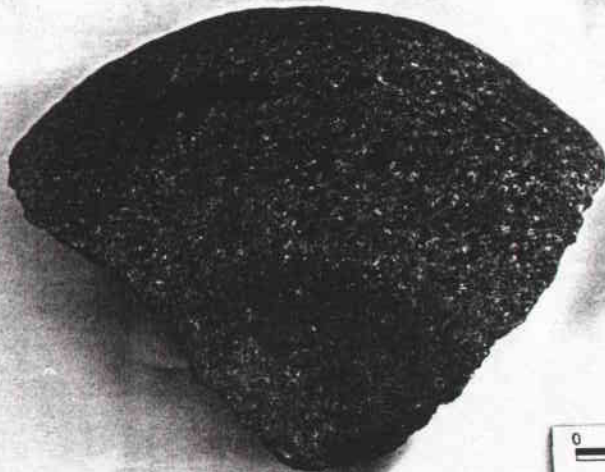

2

GANUSTEPE

1

GANUSTEPE

2

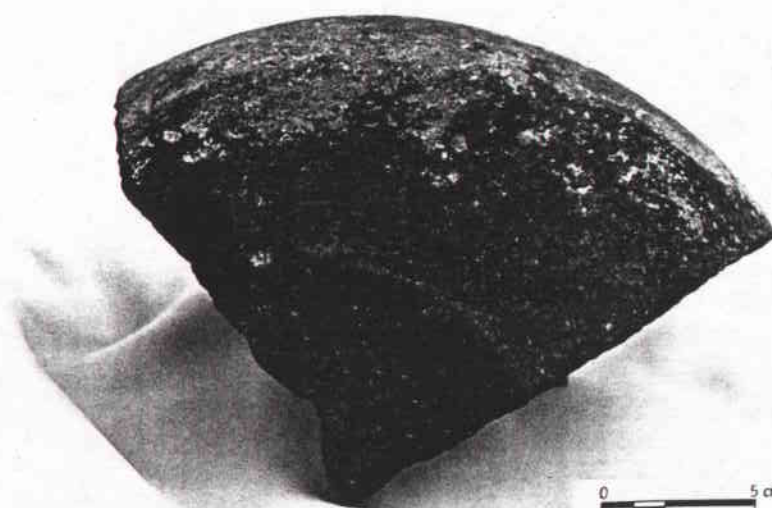
LXIV

0 5 cm

GAUSTEPE

1

0 5 cm

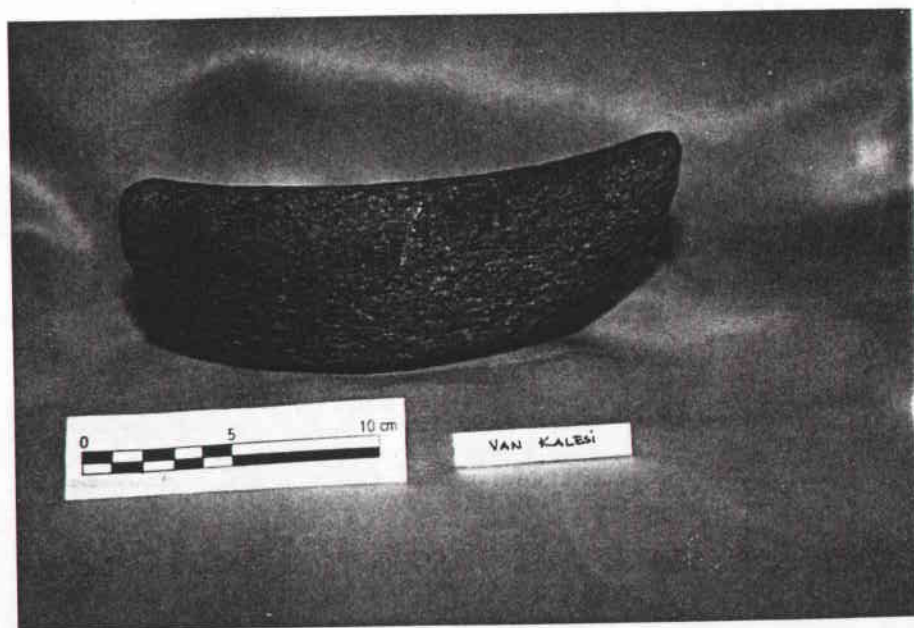
GAUSTEPE

2

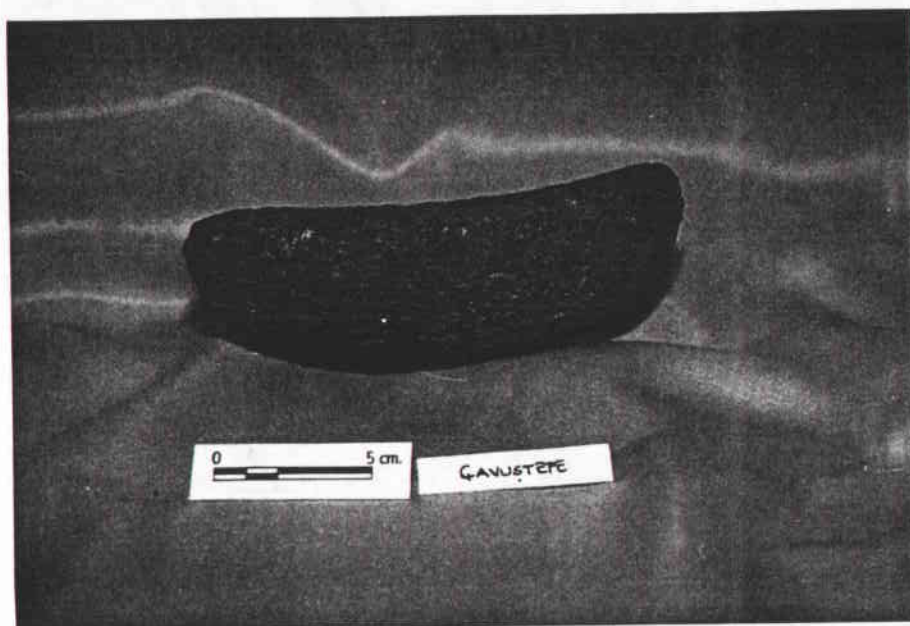
LXV

1

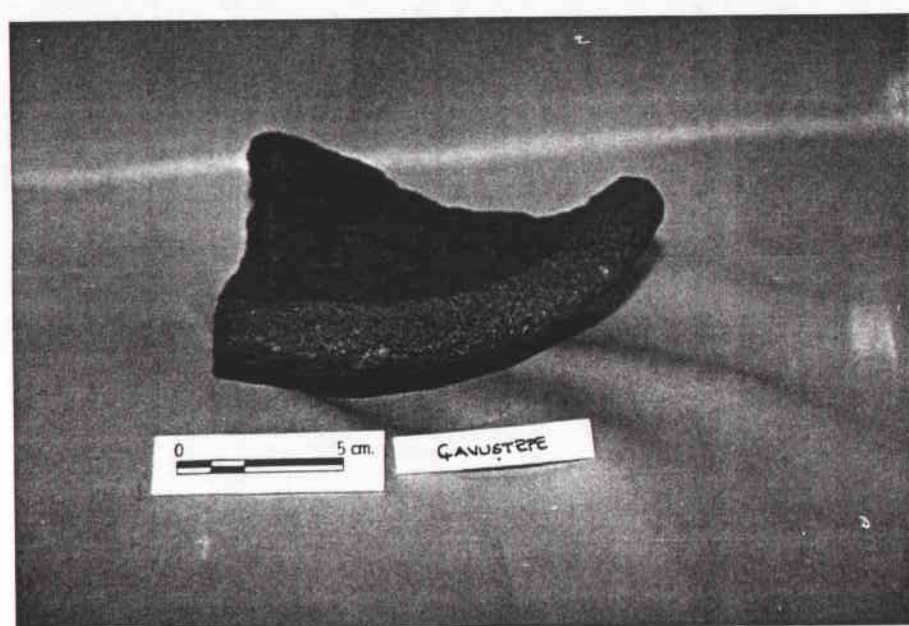
2

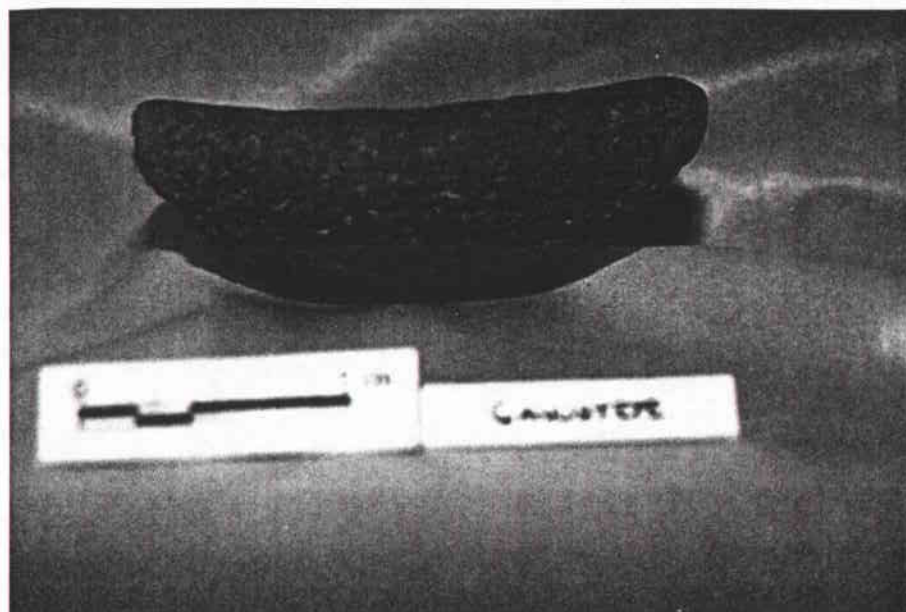
1

2

3

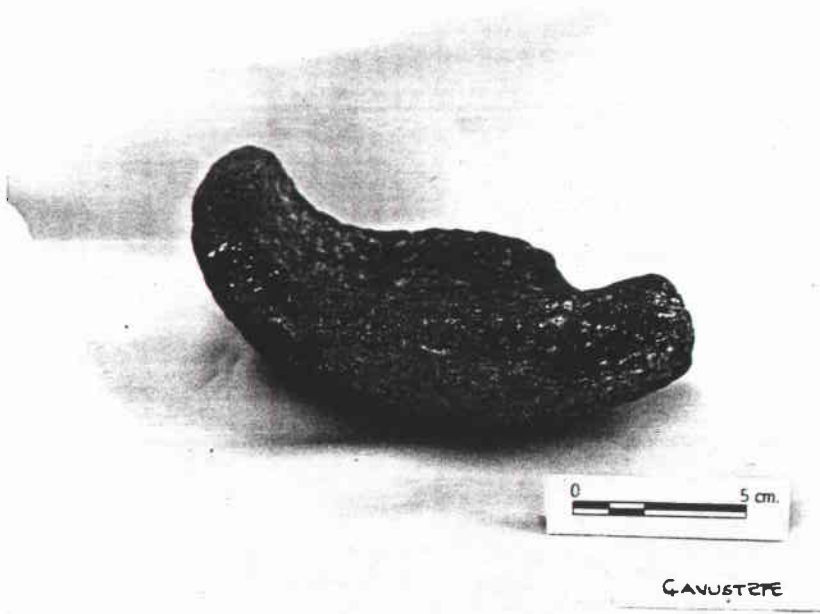
1

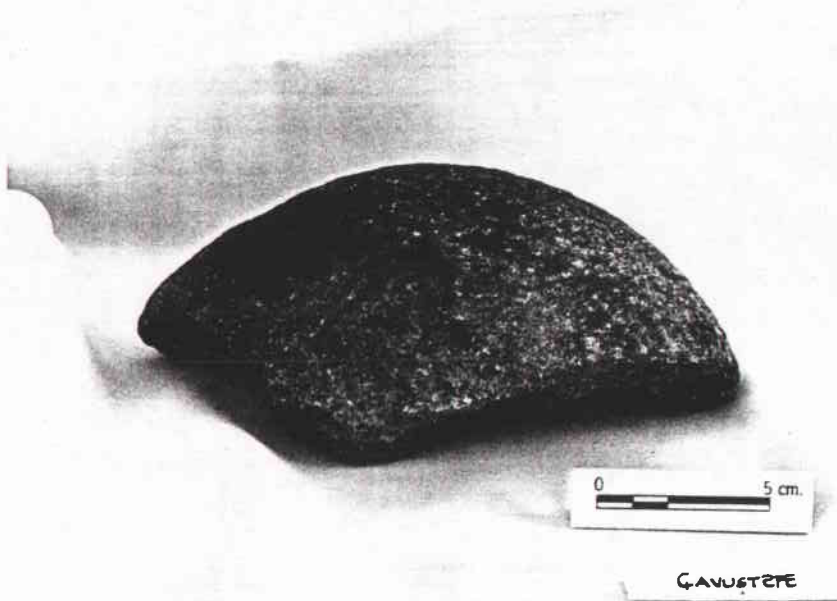
2

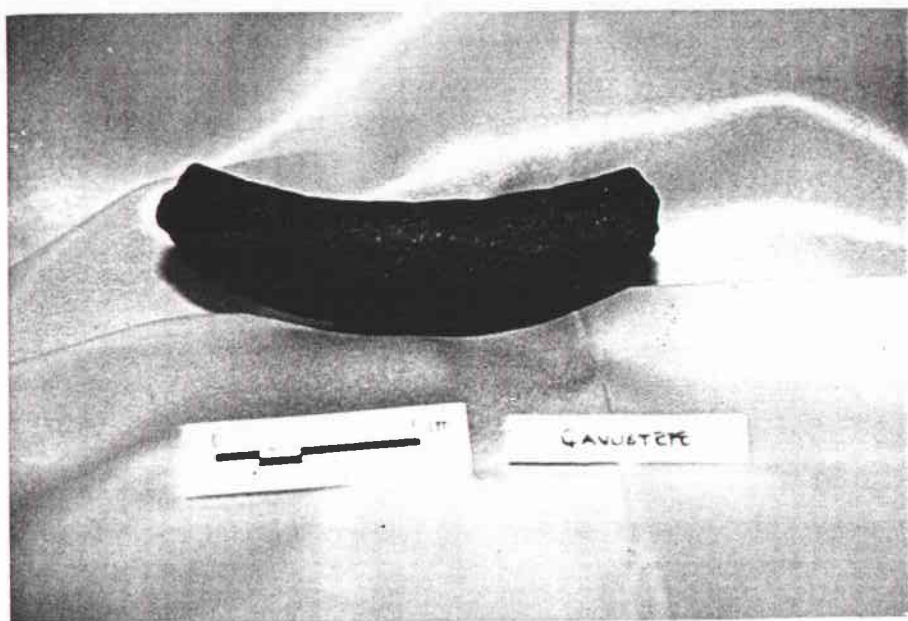

1

2

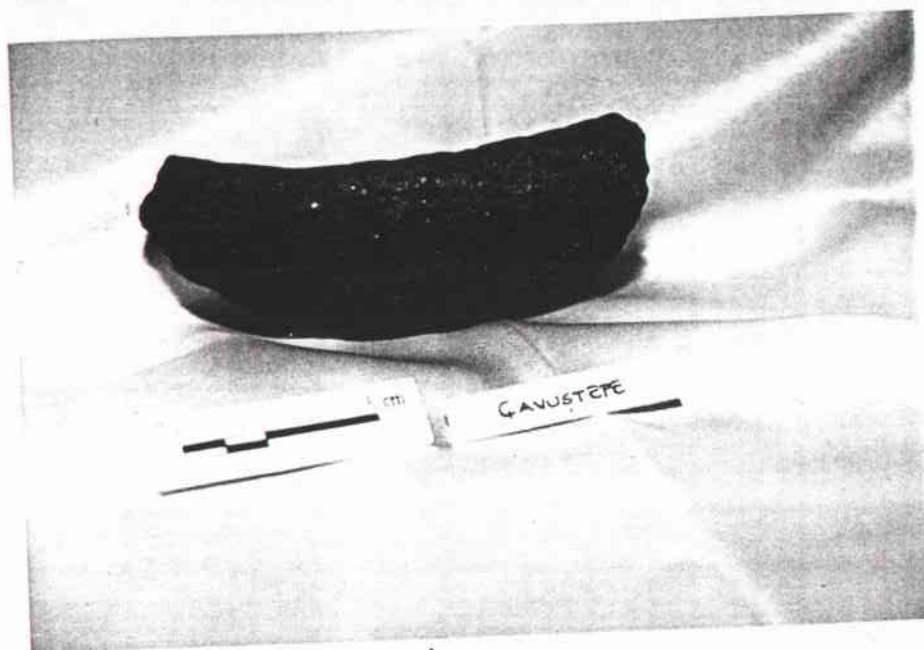

1

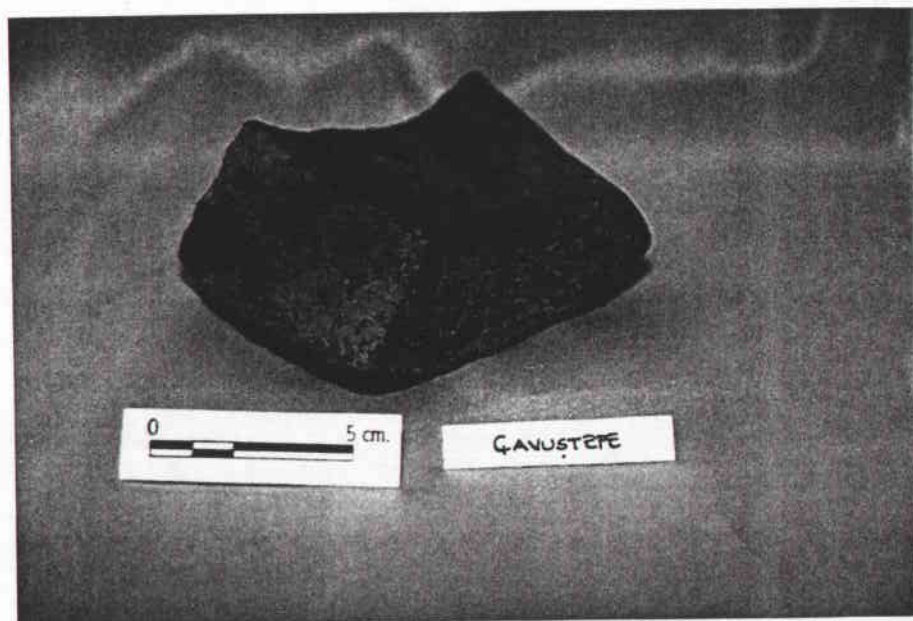

2

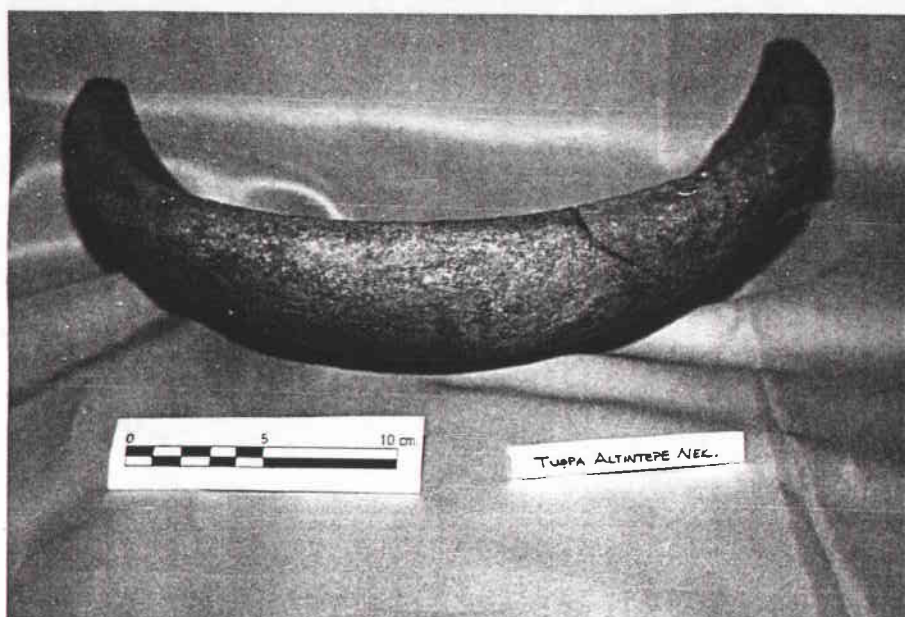
LXX

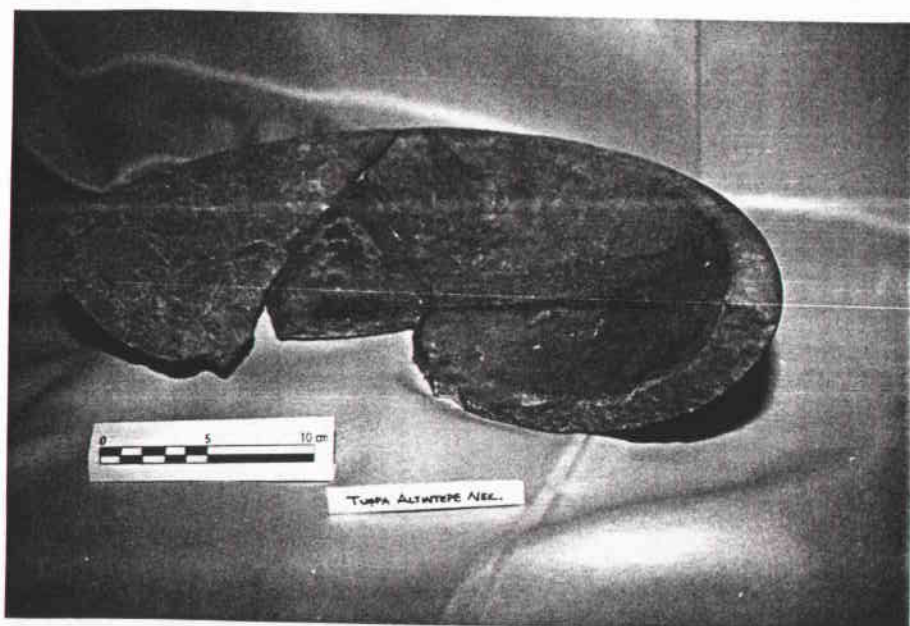
1

2.

1

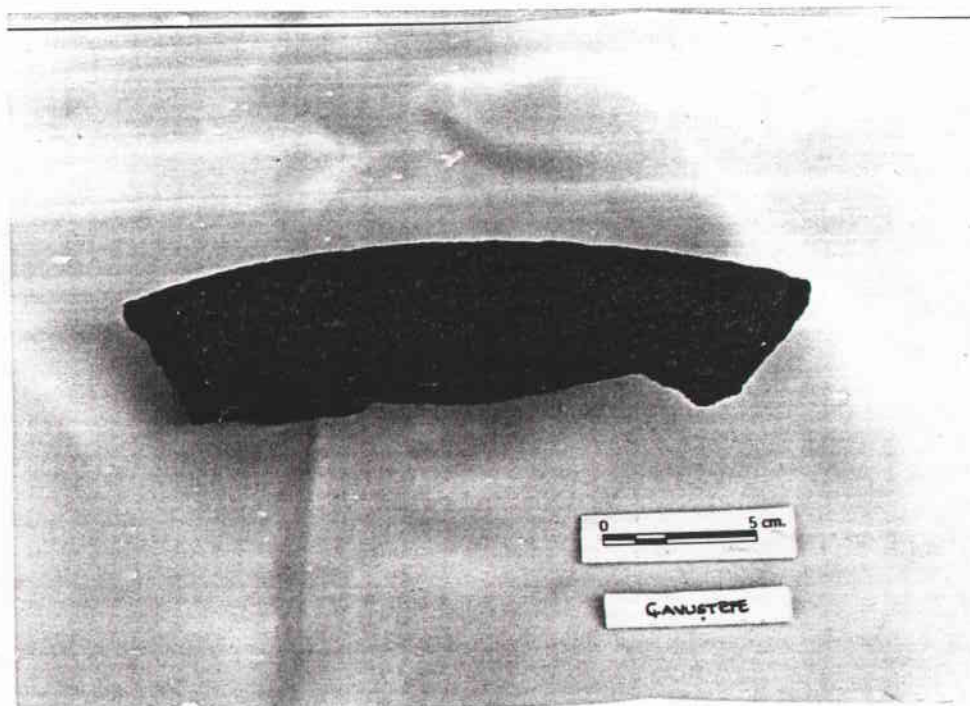
2

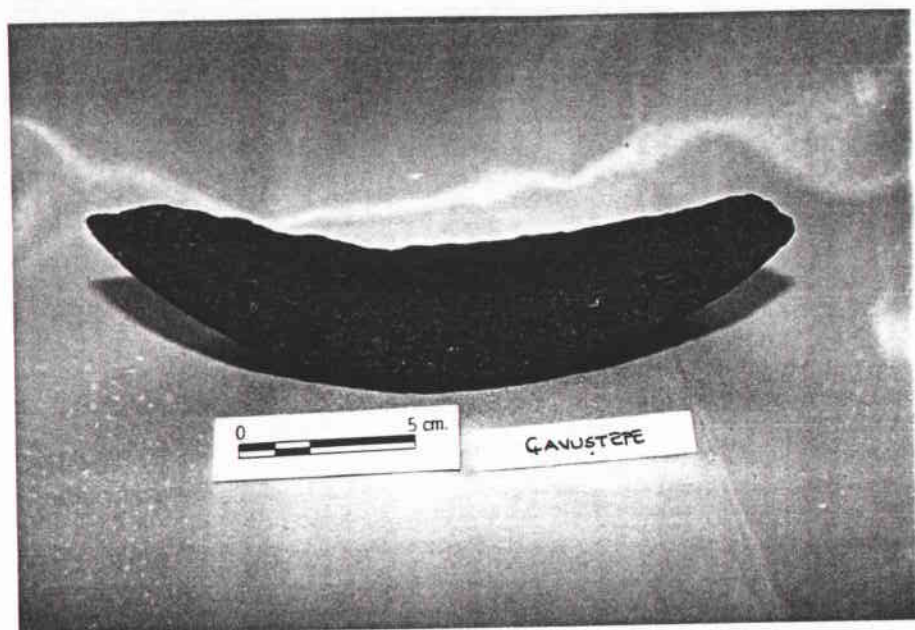
3

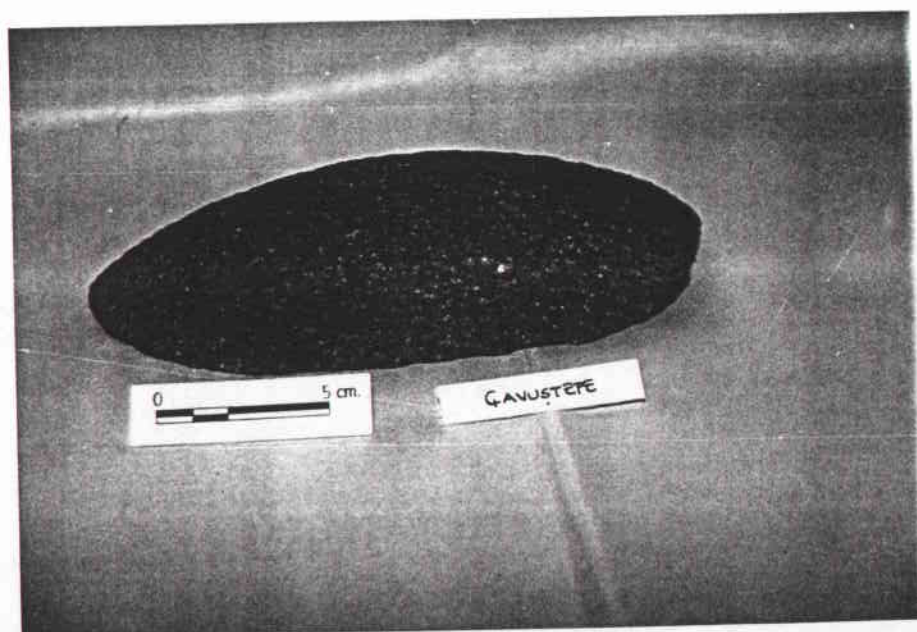
1

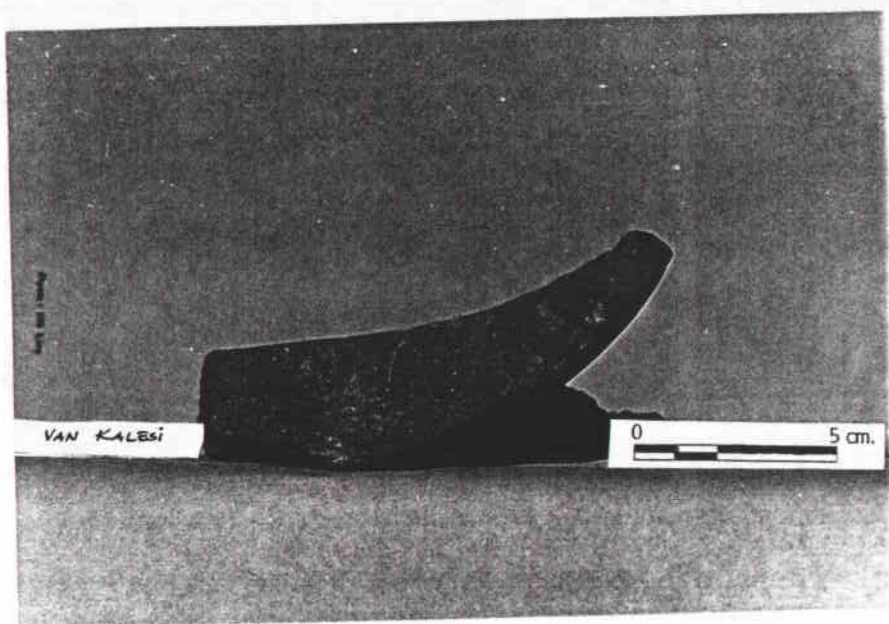
2

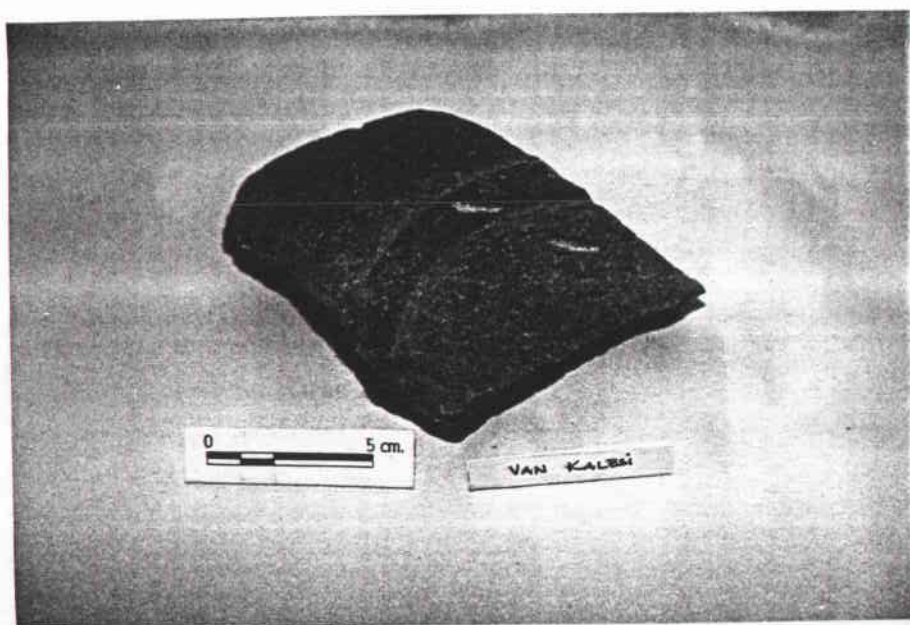
1

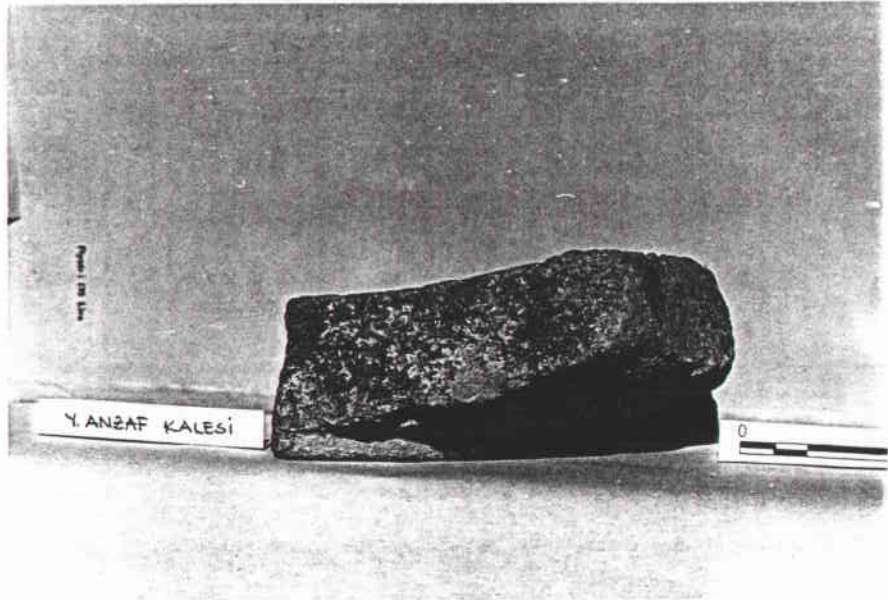
2

1

2

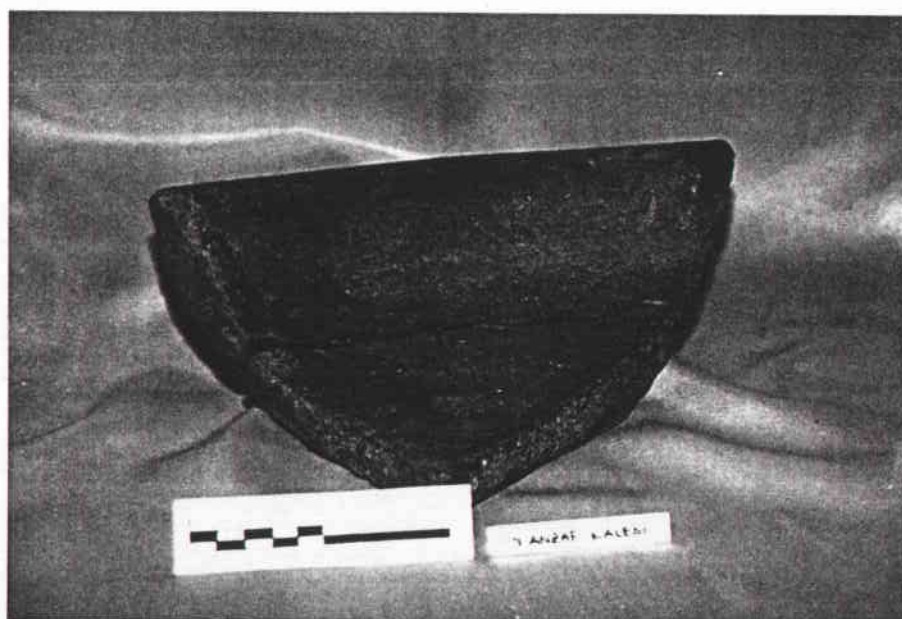
1

2

1

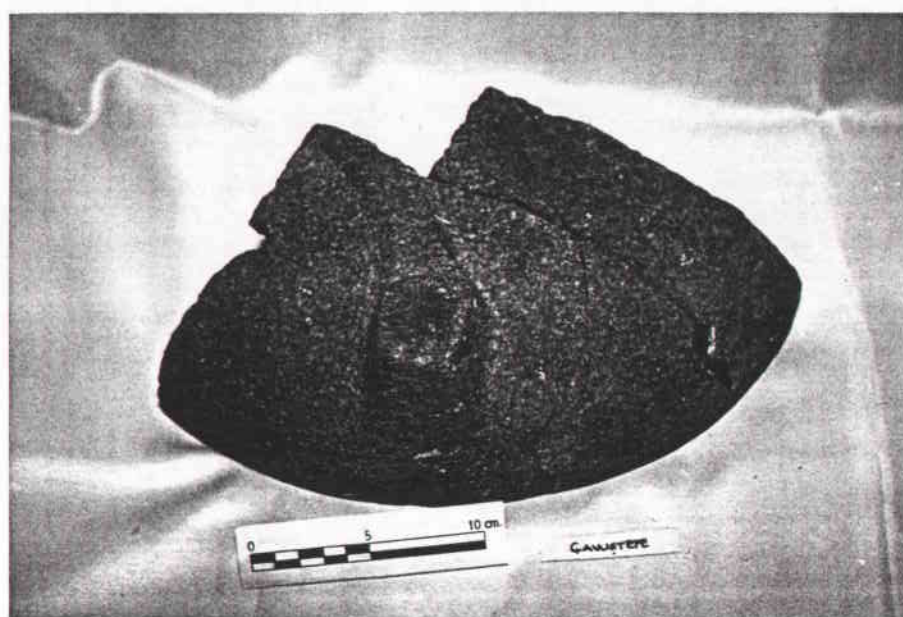
2

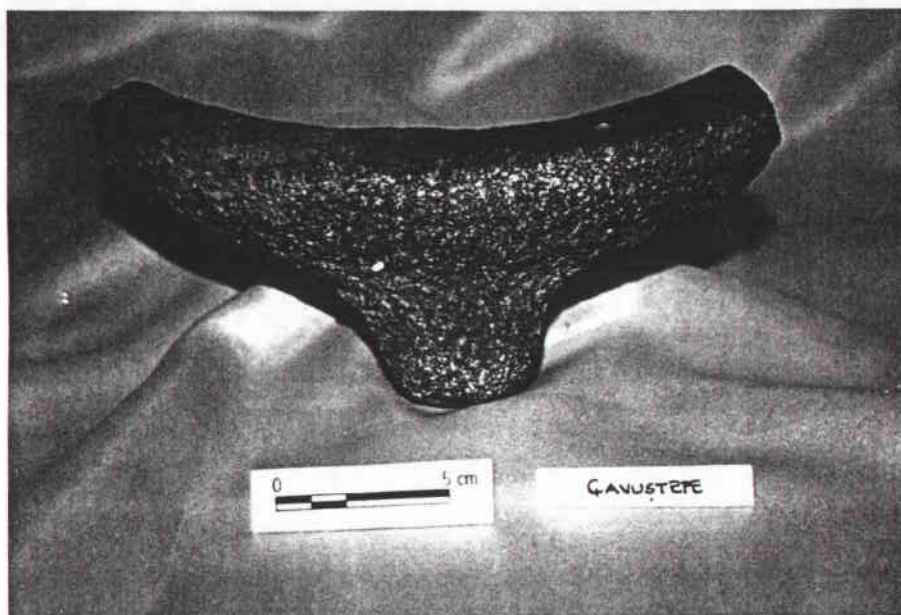
1

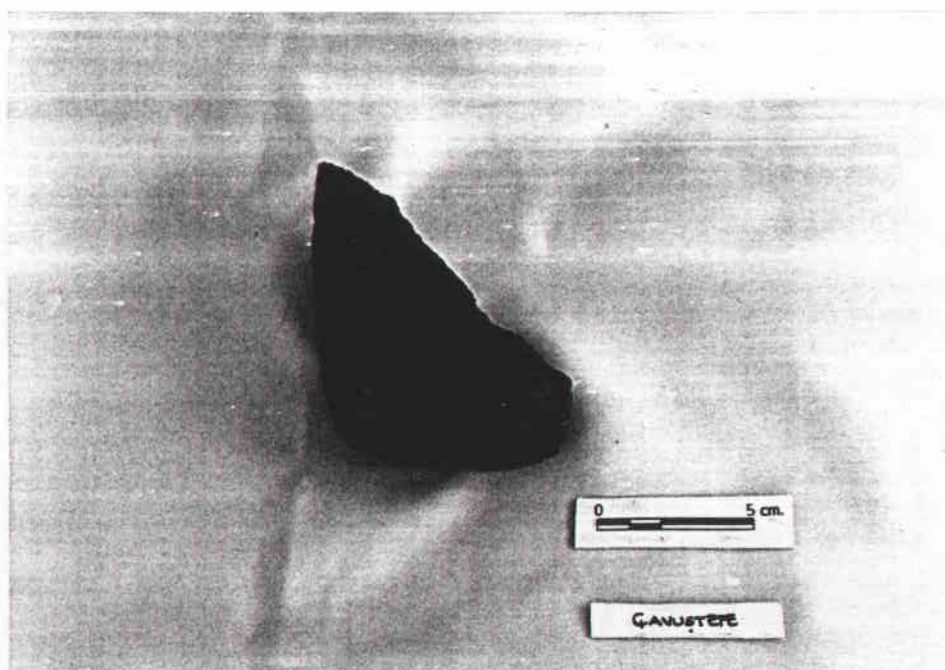
2

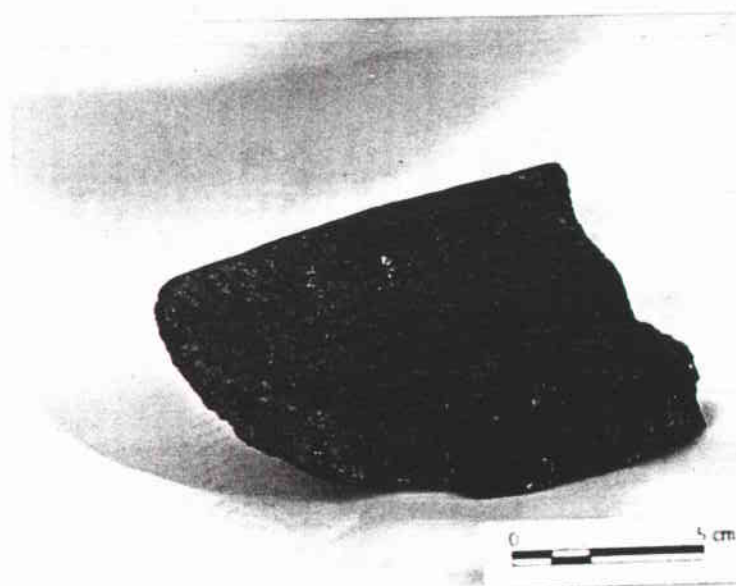
3

1

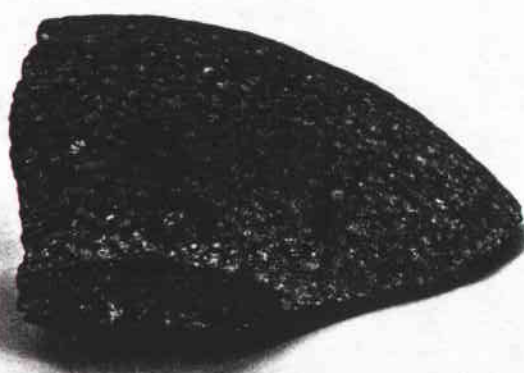

2

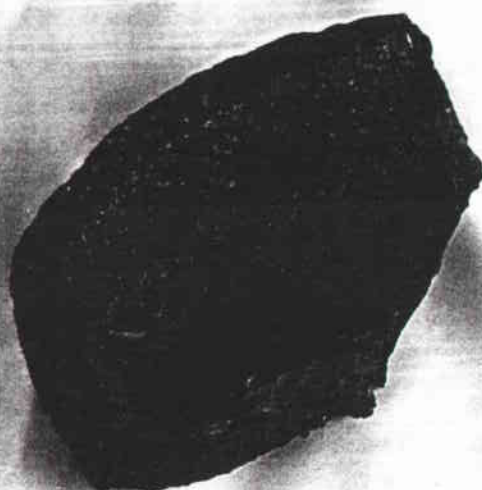
GAUSTERE

1

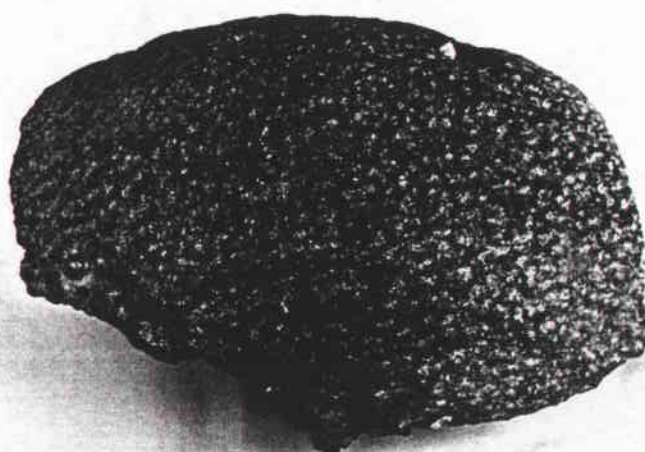
GAUSTERE

2

QANUSTEPE

1

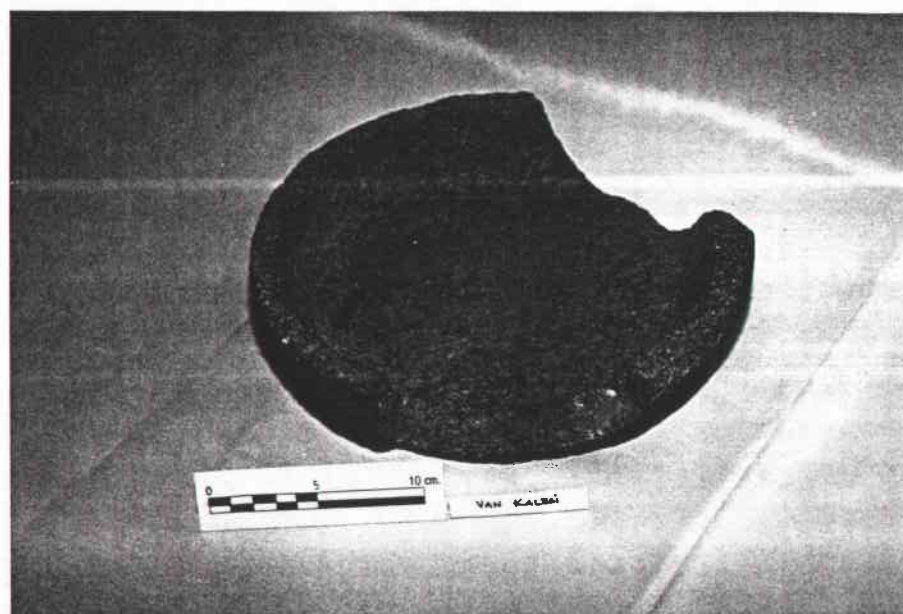

QANUSTEPE

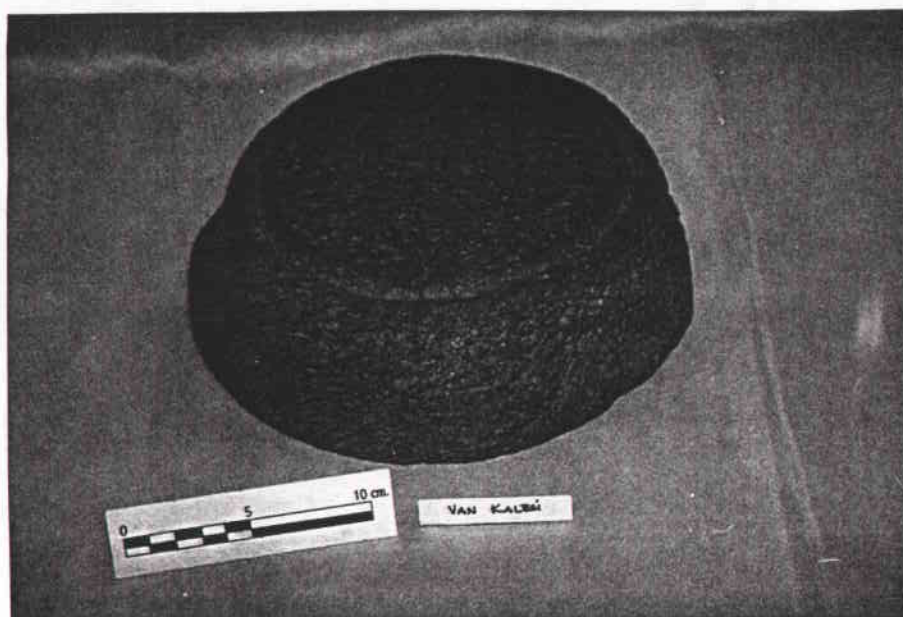
2

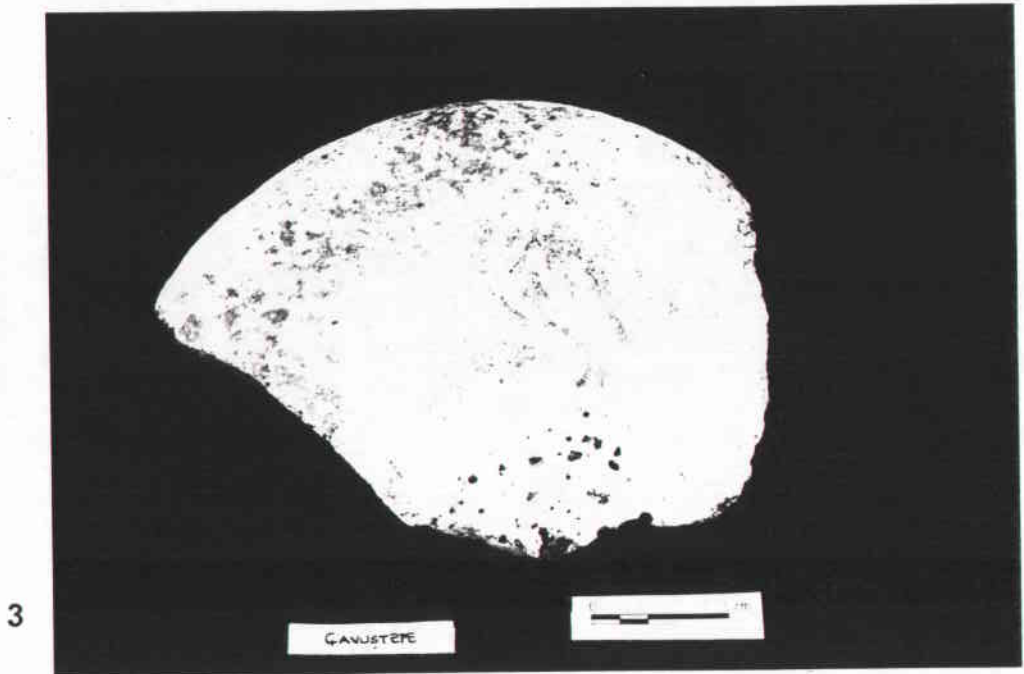
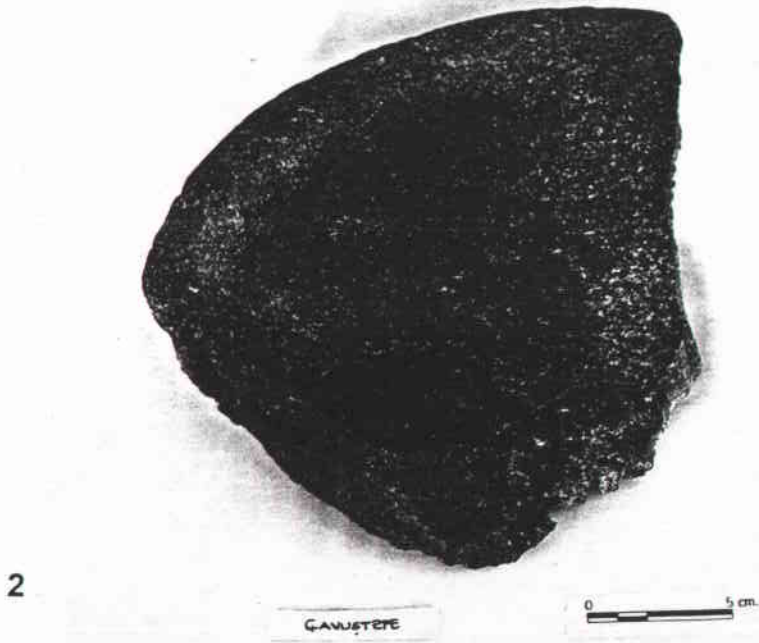
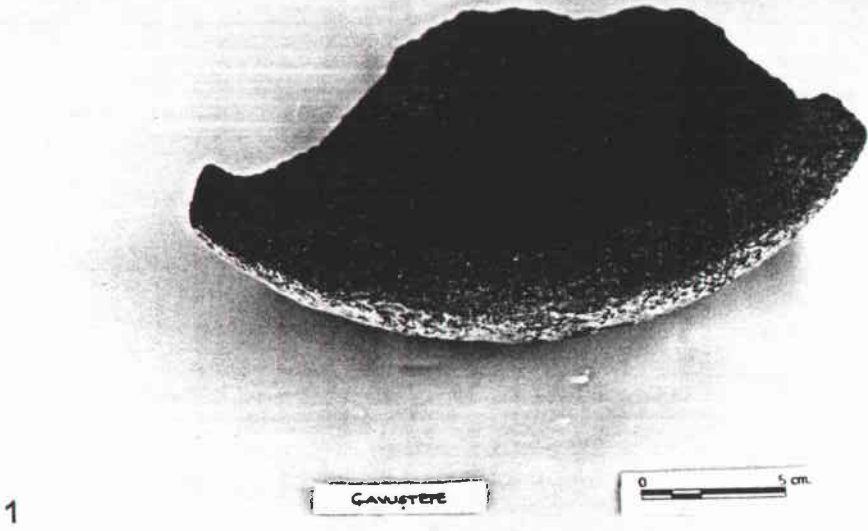
1

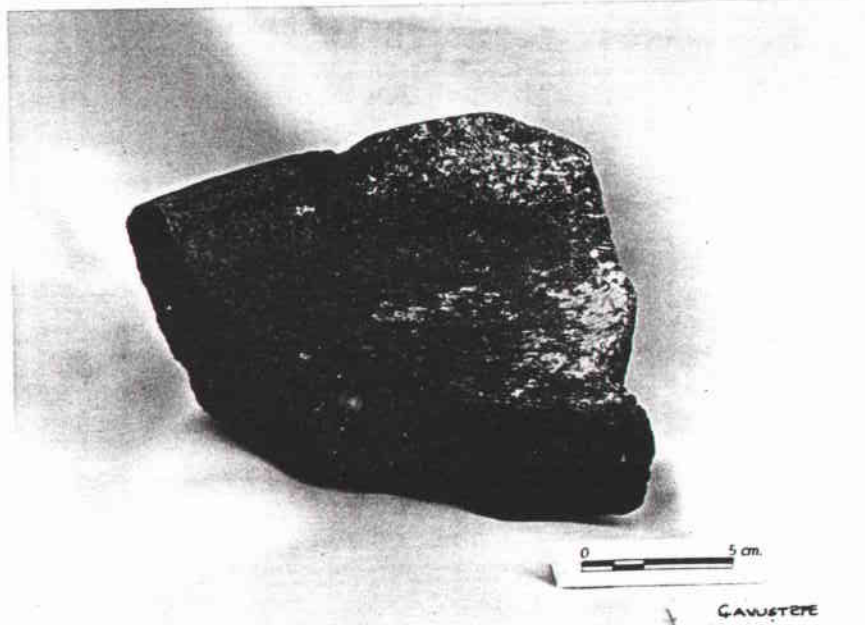

2

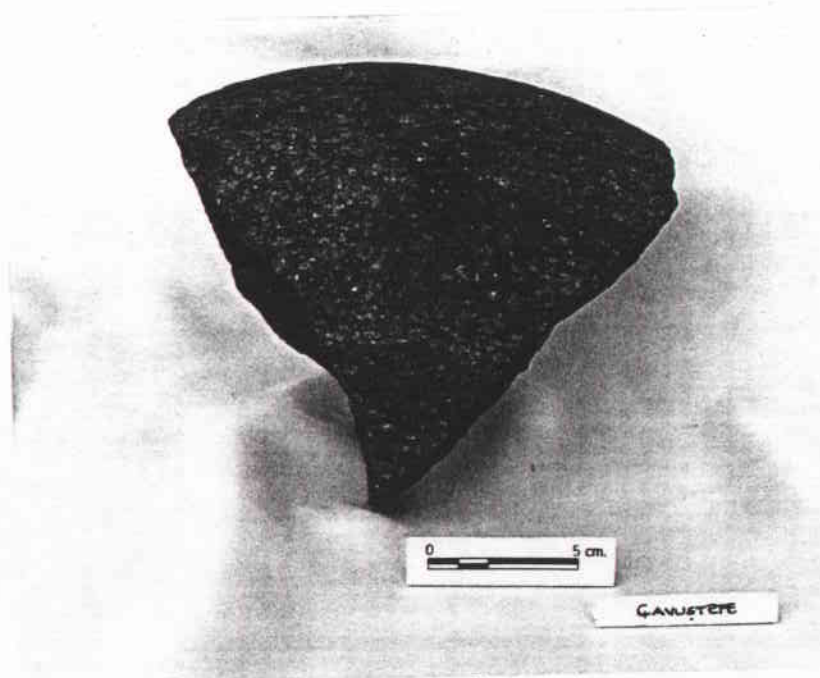

3

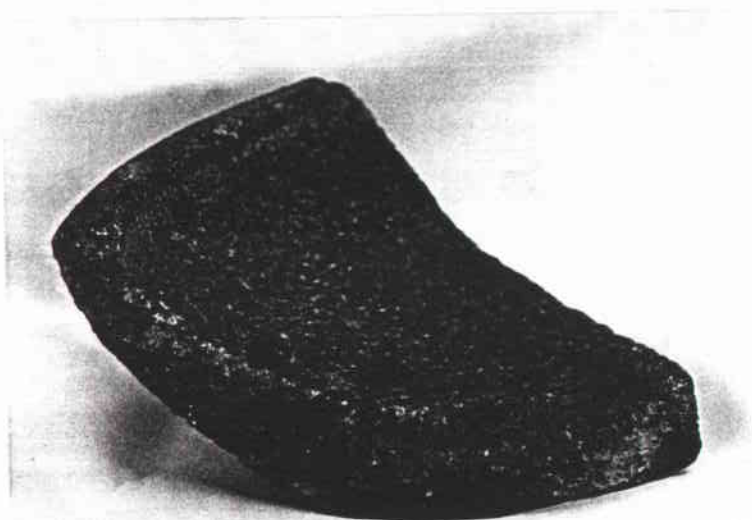

1

2

0 5 cm.

ÇAVUŞTEPE

1

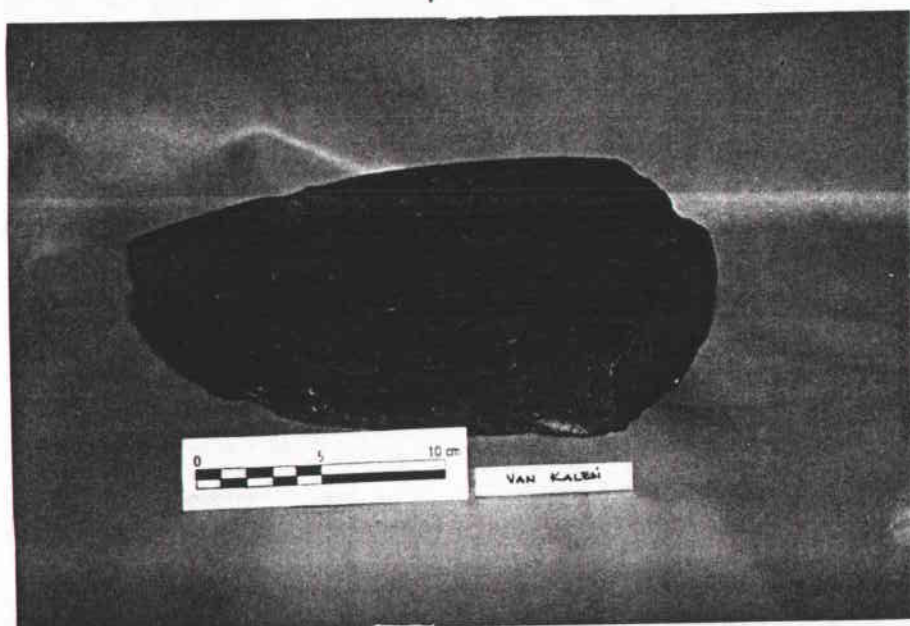
0 5 cm.

ÇAVUŞTEPE

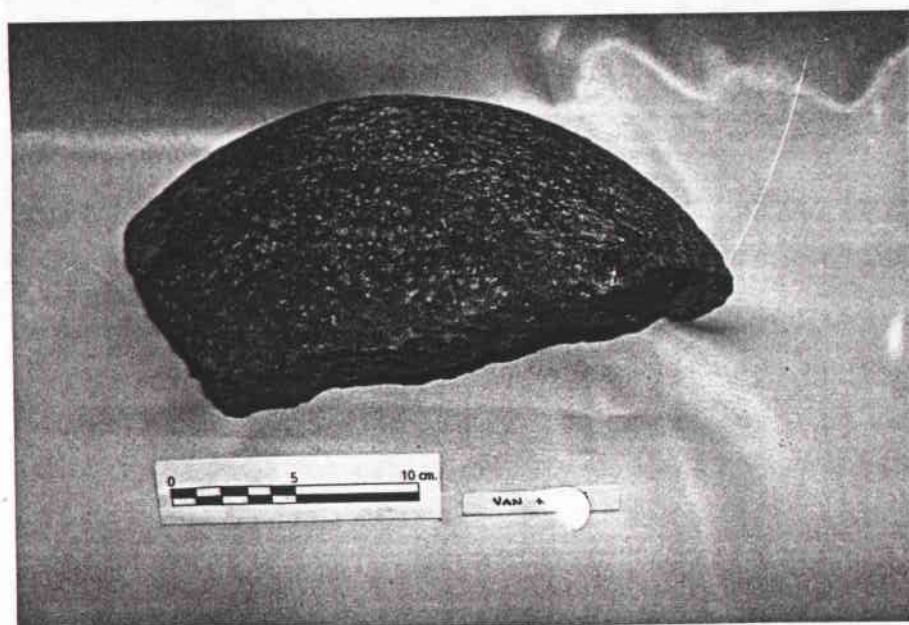
2

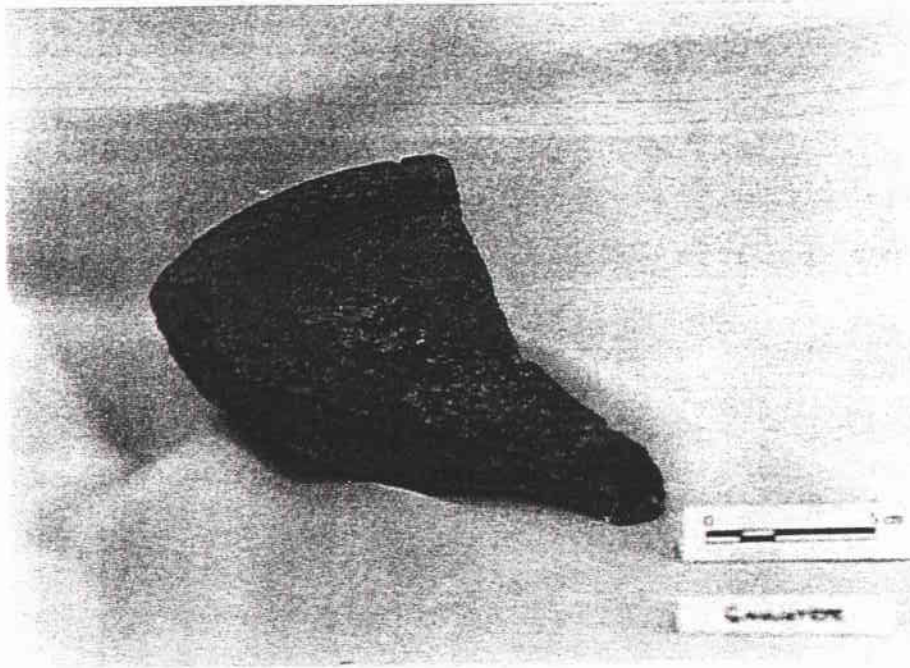
1

2

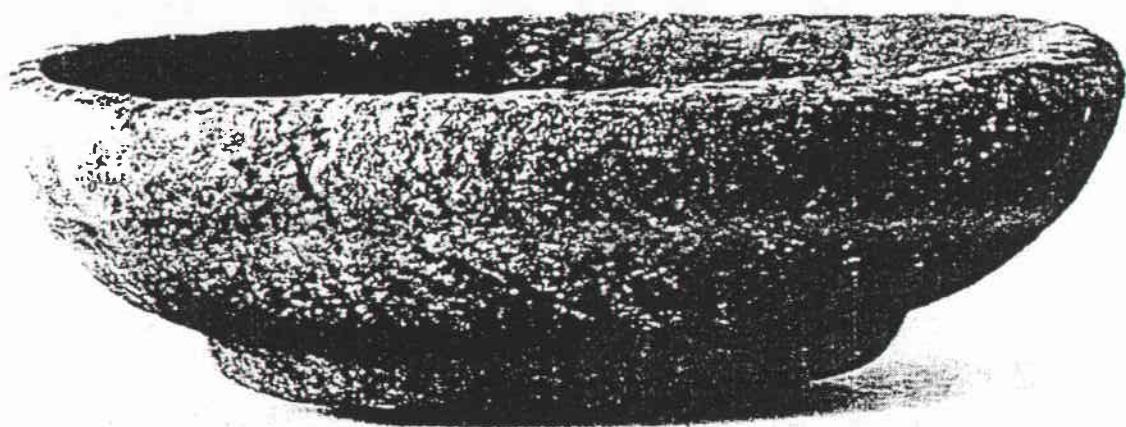
3

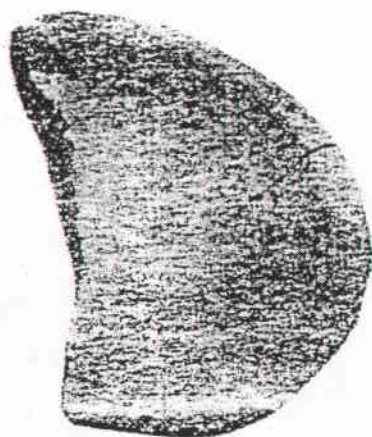
1

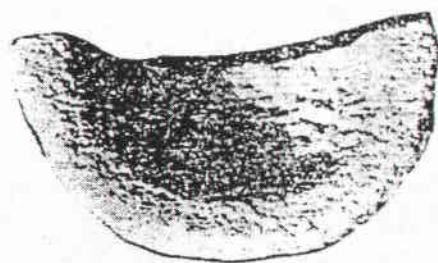
2

1

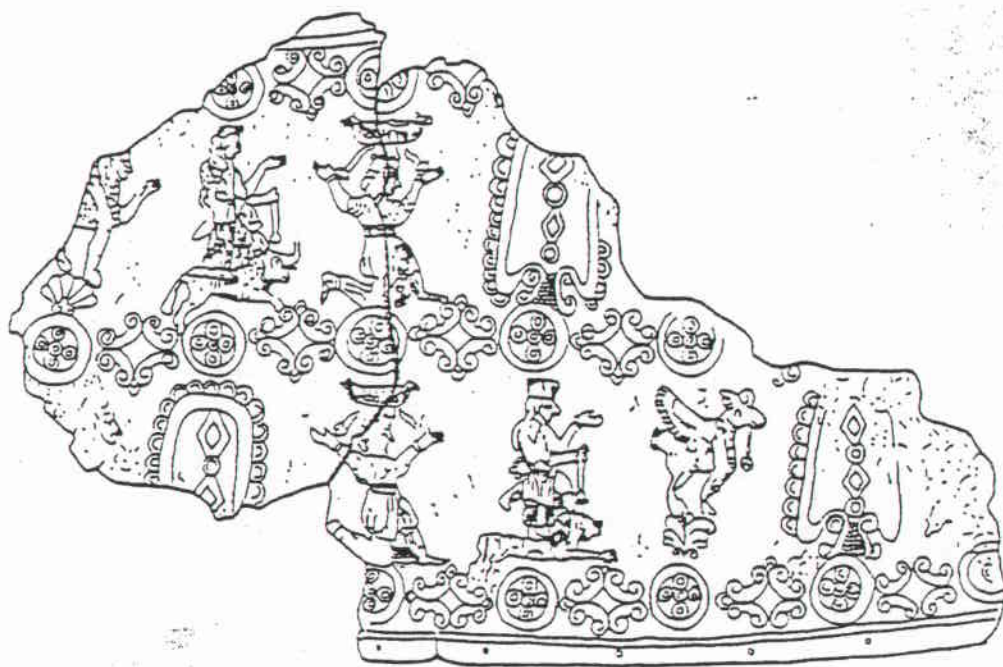

a

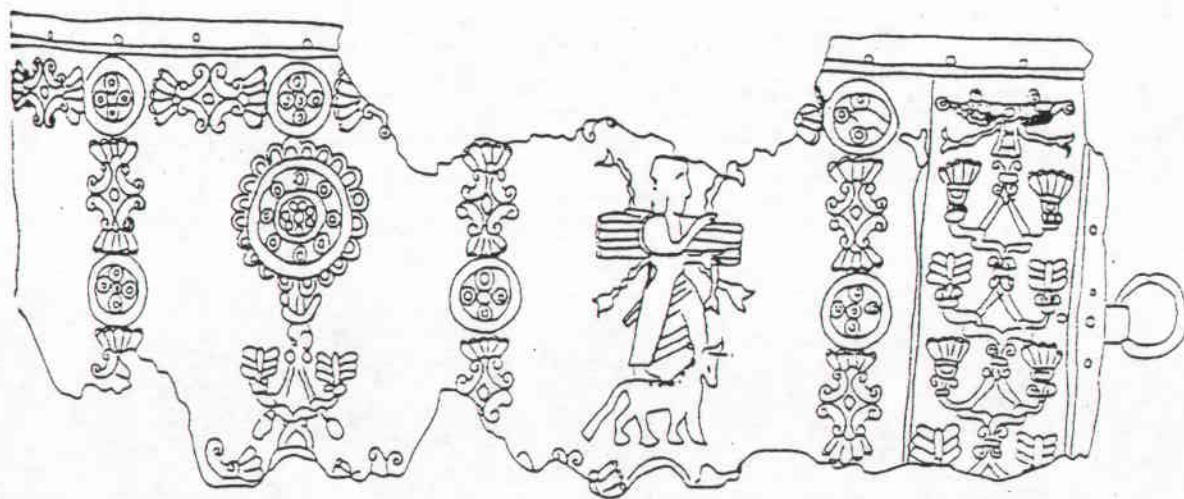

b

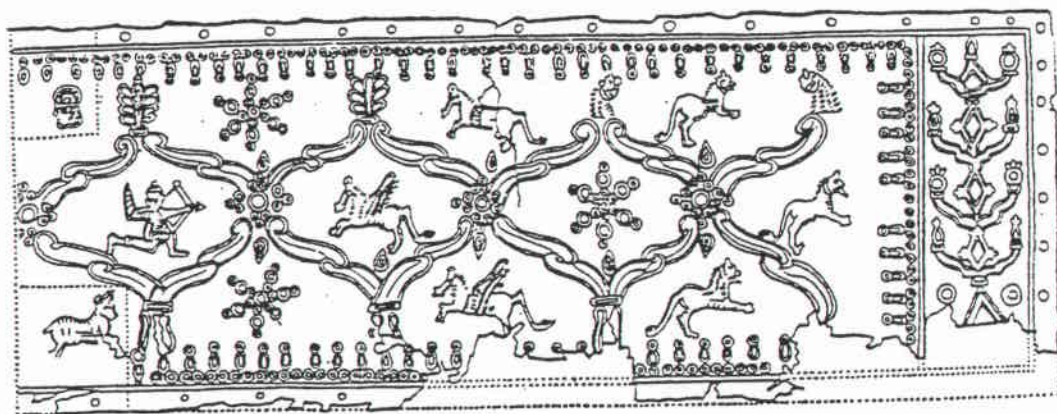
2

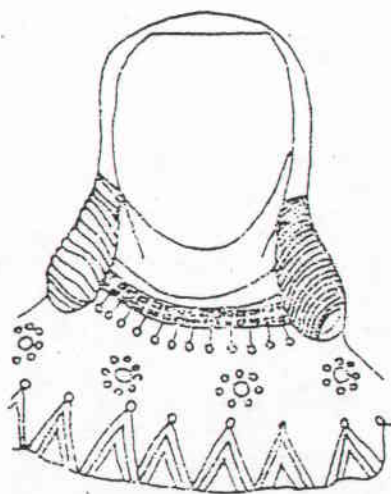
1

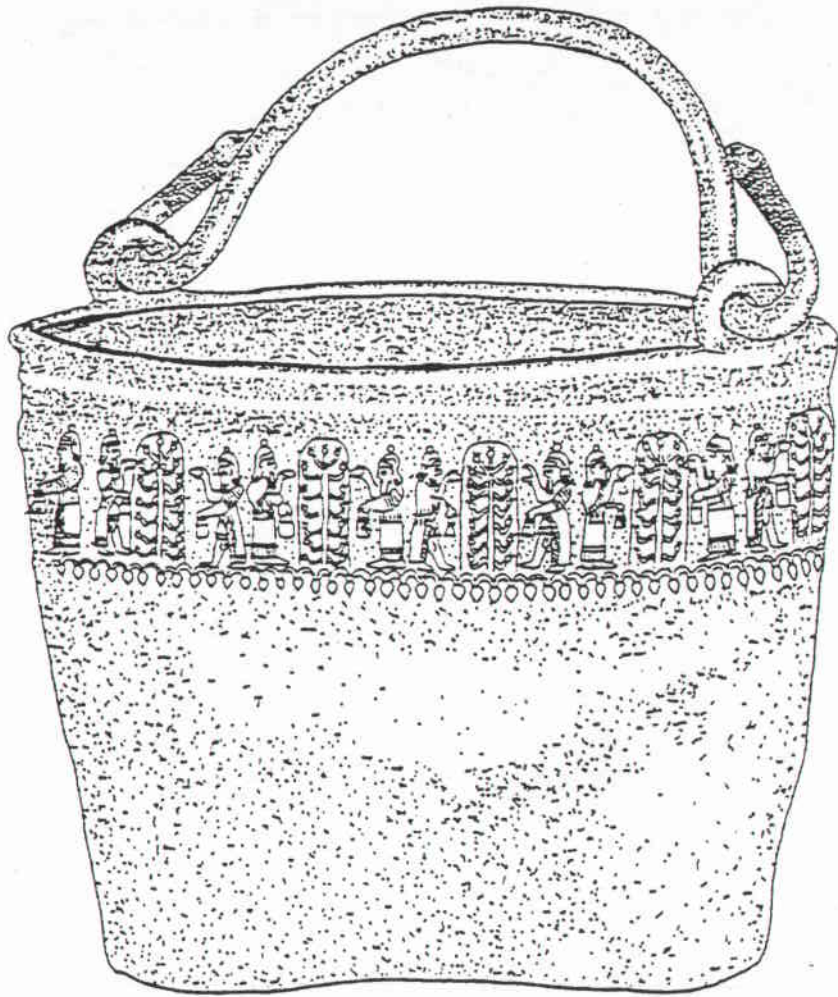
2

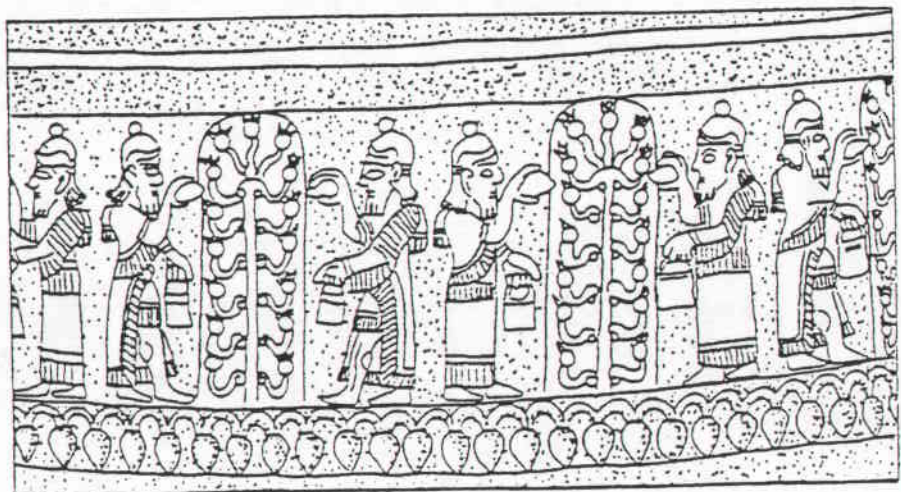
1

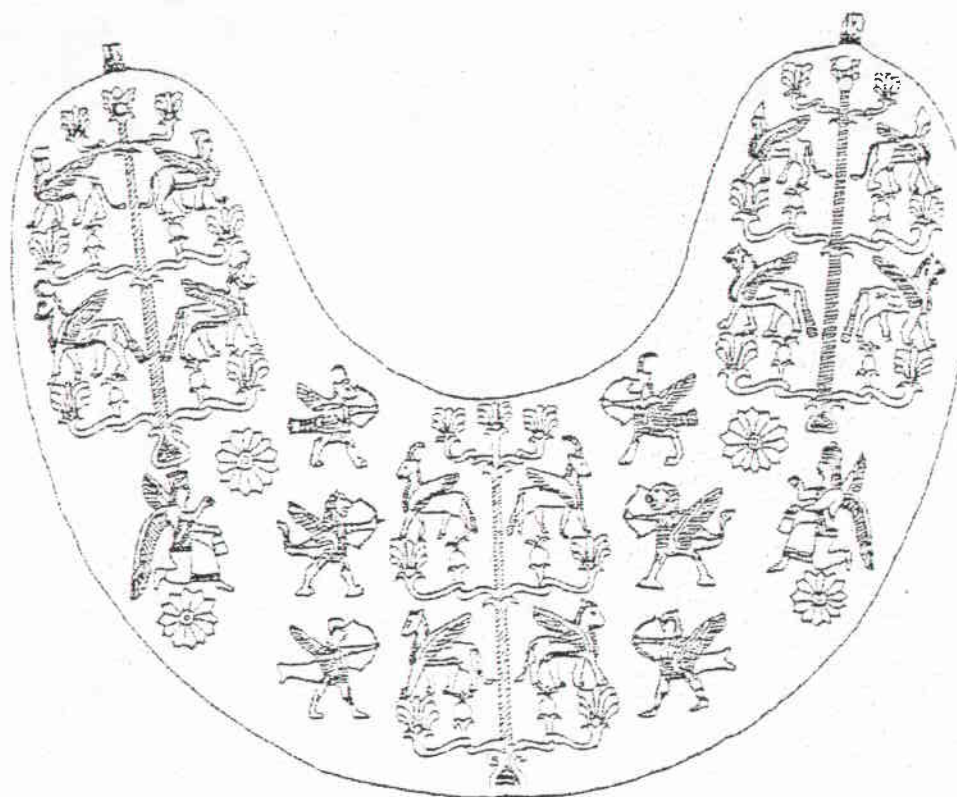
2

1

2

1

2

